

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

M. Willem Bilderdijk Nieuwe

Taal- en Dichtkundige Verschei-
denheden. Rotterdam, 1824, 1825.
11 deelen. Achter het 14^e deel het
bericht van Goedkoop aanbod der
beide werken, van Bilderdijks Taal-
en Dichtkundige Verscheidenheden.

KW GWA 1057

N I E U W E
TAAL- EN DICHTKUNDIGE
VERSCHEIDENHEDEN.

N I E U W E
T A A L =
E N
D I C H T K U N D I G E
V E R S C H E I D E N H E D E N ,

D O O R
M R . W I L L E M B I L D E R D I J K .

E E R S T E D E E L .

T e R O T T E R D A M ,
by J. IMMERZEEL, JUNIOR.
1824.

* * *

*I*n plaats van VOORBERICHT strekken hier de volgende woorden van den schranderen JOZUA VAN IPEREN.

„ In allerhande Kunsten en Wetenschappen aapt men meer en meer naar, dan men zijn eigen oordeel gebruikt. Wenschelijk ware 't dat die geletterde Bygeloovigheid eens vooral uit de hersenen wierd verbannen, en 't menschelyk gezag zonder volkomene kennisfe en overtuiginge binnen de kleuterschooltjens voor eeuwig wierd opgesloten.”

En verder: „ Men moet my geen gezag der vermaardste Taalkenners voor de scheenen werpen, om dat ik reeds overlange den plak ontwasfen meene te zyn en uit dien hoofde het gezag van geleerde lieden [al waren zy dit, die men daartoe verheft,] en wien ik de grootste achtinge toedrage, voor Schooljongens en nieuwbakken Schoolmeesters overlate; voor zulke namentlyk die nog geene ervarenheid genoeg hebben om
zelf

zelf te kunnen oordeelen over zaken, daar zy zig fomwylen wat al te voorbarig meê bemoeijen. Ook vordere ik niet dat men op mijne gezegdens als gezegdens eenigen staat make. De Maatschappij der Geleerden is een vry Gemeenebest, in 't welk men nog Parlement nog overheersching dulden kan. Dit verwagte ik slegts, dat men zijne eigene ooren, zoo wel als oogen, geloove." — Dus in de Tusschenspraken zijner Woordenlijst.

Ik voeg hier nog by de woorden van den kundigen w. JONES in zijn Esfay on the first principles of Natural philosophy.

„ Men are always jealous enough of their bodily liberties, and are too often ready to claim a right of judging and contradicting, where they ought to be obedient; while they tamely give up the liberty of the understanding to those who have no right to demand it." —

En wie zijn hunne Wetgevers?

Quibus ista pro ingenio finguntur, non scientiae vi, zal SENECA andwoordett, Suafor. IV.

B.

I N H O U D.

D E R

S T U K K E N.

VAN DE ROMEINSCHE TALLETT- TERS	Bladz. 1
Aanhangfel over de GETALNAMEN; en <i>Oud- griekſche Aanteekening</i> over dat onder- werp	13
VAN DE ZOOGENOEMDE GRADEN VAN VERGELIJKING der Byvoeglijke Naamwoorden	21
Van den COMPARATIVUS	30
Van den SUPERLATIVUS	40
Van 't zoogenaamde REGIMEN <i>der Ver- gelijking</i>	50
	VAN

II INHOUD DER STUKKEN.

VAN TOON EN MAAT, beide ten aanzien van <i>Verzen</i> en <i>Prosa</i>	67
Van den TOON Bl.	74
Van de MAAT	101
FRAGMENTEN des <i>Romans van den</i> RIDDER, naderhand HEILIGEN, REIJNOLT. Met Aanteekingen	111
IETS over de ZOOGENOEMDE STOPWOORDEN IN DE VERZEN	199

VAN

VAN DE
ROMEINSCHE TALLETERS.

* * *

*G*elijk by een afgetrokken en overpeinzend leven niet slechts, maar in allen staat en stand waarin zich de mensch ooit bevinden mag, en ten aanzien van alles, de voorwerpen der nasporing zich aan den opmerkenden geest dagelijks meer en meerder vermenigvuldigen; zoo is dit inzonderheid waar omtrent zulke, als die praktische werking des verstands raken, die in de verbinding en vasthechting der denkbeelden aan uiterlijke teekenen, plaats heeft; en dus, in al't gene de Taal en de duizenden van vakken harer aanwending in de uitdrukking der beseffen en denkbeelden aangaat. Hiertoe behooren de letter- en cijferteekenen, en ik heb my voorlang overtuigd, dat het onderzoek van die beide, als Ziel- of Geestkundige oefening, niet onnut, en den denkende niet ongevallig kan zijn. — In 't onthaal van die proeven by dat Algemeen, dat,

met alle zwevende windbraking dezex tijds, toch nog zucht voor eene innige kennis behouden heeft, my niet gants bedrogen vindende, gevoele ik my daardoor opgewekt, om ten aanzien van dat onderwerp, hier weêr eene nieuwe ontwikkeling aan te bieden, die als tot het voorgegane behoort; en zie daar derhalve, ter gelegenheid van een daarover niet blootelijk opgeworpen Vraagstuk in 't wilde, maar van eene bepaaldelijk aan my afgevergte Oplossing, eene korte verhandeling over een punt dat wel zekerlijk tot de twee eerste Artikelen van het laatstelijk uitgegeven Deel mijner Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden in een naauw verband staat, en niet gants veronachtzaamd verdiende te worden.

VAN

ROMEINSCHE TALLETTERS.

Na mijne gegeven verklaring van de gewone Cijferletteren, die men, als ik getoond heb, te onrecht Arabische noemt, heeft men my ook iets dergelijks omtrent de Romeinsche Getaltekens verzocht, waarin velen, de C en de M wel als voorletters van de woorden *centum* en *mille* aanmerken, en zich daar wel meê te vreden houden, doch in V, of L, of D, geene de minste overeenstemming met *quinque*, *quinginta*, of *quingenti*, of in X met *decem*, weten op te sporen. Even zeer is men verlegen met CCIOO en CCCIOOO, en IOO en IOOO, als tien- of vijf-, en honderd- of vijftig-duizend, en zoo, de nog grooter getalmerken. Ik heb, nog een kind zijnde, en ook naderhand, daar wel over hooren haspelen; maar met geen gevolg, dan het opgeven van 't vraagstuk als onoplosbaar. In 't voor-

bygaan en als ter loops, moest ik in mijne Verklaring der Cijferletteren daar iets van opperen, doch men wilde het thands in samenhang zien gebracht, en zoo opgehelderd.

Intuschen is my, federt ik alles, wat uitdrukking door taal en schrift betreft, uit een ander standpunt heb leeren beschouwen, de zaak by uitnemendheid klaar voorgekomen, en ook hier wederom de eenvoudigheid van al wat men moeilijk vindt uit verwarring, gebleken, en ik wil niet weigeren aan de begeerte van die zulks verlangen, de voldoening te geven, van dit voorwerp naar mijn opvatting en inzien verklaard te zien.

Mijn beginsel is, dat de getallen-zelve by elk Volk de getaltekens voor zijn gegaan, en dat deze uit gene ontstaan zijn. En, dat het tiental geheel de Romeinsche getalrekening ten grond legt, geloof ik als zeker genoeg te mogen aannemen. Nu teekende men oorspronkelijk de getallen met streepjens:

|||||/|||||/||||| enz.

maar ter onderscheiding in die talreeks teekende men om een duidelijk overzicht van 't getal te hebben, het tiende streepjen met een doorhaal,
ge-

gelijk wy in 't dividieren de bewerkte cijferletters gewoon zijn te doen. Hiervan is de doorgehaalde I 't aangenomen teeken van *tien* geworden, en de overeenkomst van dit teeken I met X heeft het daar mee doen verwarren, en X is dus het teeken van *tien* geworden.

Men heeft, toen men 't nut dezer onderscheidingen zag, de *halve tien*, dat is *vijf*, op gelijke wijze met den bystreep geteekend naar dezen niet doorgehaald, en van daar is K of V het teeken van vijf geworden, en door de overeenkomst van gedaante, met de letter V verward, die daarom den halven tien (vijf) beteekent. Eene toevoeging ter uitdrukking van de helft der oorspronkelijke talreeks! en die inzonderheid dienstig werd by de rekening met legpenningen, (waarvan de innige voortreffelijkheid niet genoeg bekend is); zoo, om dat men gemaklijk by den blooten opslag van 't gezicht, het getal van *vijf* penningen van het minder of meerder onderkent, het geen niet zoo met *tien* is, waarin men lichter één te veel of te weinig kan uitscheren zonder het verschil te bemerken, en dus altijd een natellen noodig is; als, om dat deze verdeling der tienreeksen, ook in de hooger getallen overgenomen, het benoodigd getal der *legpenningen* met ruim een vierde verminderde.

Honderd is het uiterste getal als tien tientallen vervullende. En men heeft dit werkelijk met den naamletter van *centum*, de C beteekend. — Doch hoe komt men nu aan de L voor *vijftig*?

Natuurlijk genoeg, zoo men slechts op wil merken, dat de C in de *litterae quadratae* vierkant was en dus gevormd, \square ; en dat men voor de halve C derhalve werkelijk de halve \square stelde, 't geen de L is, dien Valerius Probus zeer te onrecht uit de Grieksche ν verbasterd acht.

Zie daar derhalve de zaak t' eenenmaal en alereenvoudigst opgelost, wanneer men zich daarbij herinnert, dat M, als voorletter van *mille*, even zoo het teeken daarvan is als C van *centum*. Dat is, niet als tal- maar als woordteekens gelijk C. *Cajus*, D. *Decius*, P. *Publius*, S. C. *senatus consultum*, R. P. *respublica*, by bloote verkorting uitdrukken.

Omtrent de D, als vijfhonderd, is mede geen de minste bedenkelijkheid; wanneer men slechts begrijpt dat de M geschreven werd in de vorm van ∞ , ∞ , ∞ , en ∞ ; en dat D de helft van ∞ zijnde, dus ook ter aanduiding van de helft van *mille* gebruikt werd, even als χ

V voor de helft van X, en L voor de helft van C, en dat de overeenkomst dit teeken allernatuurlijkst in D over deed gaan. — Op gelijke wijze schreven de oude Romeinen ook wel A voor half duizend, als een halve M of M zijnde.

Van het hoogste belang is hier, wel in het oog te houden dat dit teeken CIO niets anders dan verbastering der oude M is, en geen faamgesteld teeken uit meerdere.

De Romeinsche getalletters zijn dus duidelijk in de I, V, X, L, C, en M; dat is, in die alle, welke doorgaande, en ten aanzien van geene overgrote getallen, vermenigvuldiging van duizend behelzende, voorkomen. En daar blijft alleen zwarigheid in de teekens van CCIOO, van CCCIOOO en grootere van die samenstelling: want gelijk IO de helft van CIO of CIO is, zoo is 't dan ook klaar, dat IOO, IOOO, en vervolgens, de helft wezen moet van het geen zy zijn zouden zoo er even veel CC rechtstandig voor, als omgekeerd achter de I stonden.

Daar nu deze groote getallen van later oorsprong zijn, is het gantsch niet te verwonderen, dat ook de talteekens daarvan uit een ander beginfel voortgevloeid zijn. Deze teekens zijn van

A 5 de

de Grieken, en, als wy zoo dadelijk zien zullen, uit de Griekfche wijze van groote getallen uit te drukken, ontleend.

De Grieken, gelijk men weet, fchreven de eene getalletter *in* of *om* de andere, als by voorbeeld **IA**, **FI**, **IXI**, voor vijftig, vijf honderd, vijfduizend; en deze CCICD, CCCICDD is niets anders dan eene zoodanige omfchrijving om de getalletter CIO of M, als in de aangevoerde Griekfche.

Men moet zich hiërby herinneren, dat de uitdrukking van het tiental, of liever de vermeenigvuldiging met tien in de talteeken, by de Romeinen van ouds door omfchrijving met den cirkel of **O** gefchiedde, en het is deze **O** die, om de CIO omfchreven wordende, derhalve tienduizend, en dit, met nog een **O** omfchreven, tot tienmaal tienduizend maakte, en zoo vervolgens.

Men mag in 't voorbygaan opmerken, dat dit teeken **O**, op zich-zelf staande, by de Ouden, als eerste der hoogere rij, ter aanduiding van 't getal van *elf* voorkomt; gelijk by Valerius Probus te zien is. Doch dit is inderdaad als eene verkorte fchrijfwijze of *figlum* aan te merken gelijk er honderden zijn

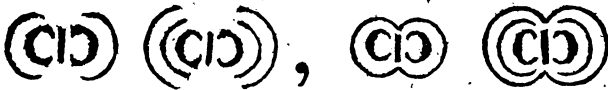
zijn, en behoort niet tot de eigen getalteekening. Het is even als wanneer men by voorbeeld K voor een- en- vijftig, E voor tweehonderd- en vijftig, F voor veertig, G voor vierhonderd, Z voor tweeduizend, \bar{A} voor vijfduizend, en zoo meer, gebruikt vindt. Willekeurige invoeringen van byzondere personen, zonder stelsel of samenhang, waarmede wy hier, in het nasparen en oplossen van den geest en regelmaat der talteekening, niets te doen hebben. En tot dezen behoort de omschrijving met den cirkel als vermenigvuldiging door het tienal, in de groote getallen gebruikt.

Zonder deze laatste opmerking ten aanzien van de kracht dier omschrijving, als een \circ aan te merken, zou men CCIOO voor *duizendmaal duizend* en CCCIOOO voor *duizend-duizendmaal duizend* houden, als ware het eerste CIO door CIO, en het laatste CCIOO door CIO omvat of omschreven; maar, de uiterlijke C en O als overblijffels van het rond dat ter vermenigvuldiging gebruikt werd erkennende, is dit alles duidelijk. En zoo was derhalve

\textcircled{CIO} tienduizend, en $\textcircled{\textcircled{CIO}}$ honderdduizend;

en

en dus kon verder de CIO tot in het oneindige met nieuwe ronden als nieuwe vermenigvuldigende tientallen omschreven worden. Welke ronden naderhand niet volkomen getrokken maar eenvoudig door bogen ter wederzijde aangeduid werden, als

tot dat zy ten laatste in eenvoudige C en O ont-aarten. — Dat de in deze haakjens of onvolkomen cirkels besloten CIO - zelf geen I tusschen zulke haakjens, maar de oude M is, moet men hierby in het oog houden, als wy boven reeds aandrongen.

Men moet deze O echter met de O of *nul* van het tegenwoordig cijfergetal niet verwarren. De laatste (gelijk ieder weet,) beteekent niets door zich-zelf, en drukt blootelijk eene open plaats uit. Doch de O der Ouden had de beteekenis van rond of volkomen getal, 't geen by hen *tien* was.

ZOO VEEL!

AAN-

A A N H A N G S E L

TOT DE

VERHANDELING OVER DE GETALNAMEN,
IN DE TAAL- EN DICHTKUNDIGE
VERSCHIEDENHEDEN, IV DEEL.

Voor weinige dagen (ik schrijf dit naamlijk in 't begin van Bloei maand 1824,) kwam my eene Grieksche aantekening voor, de getalbenamingen in die taal betreffende, welke my door den Geleerden Heer Bergman., verdienstelijk Doctor in twee onzer Academische faculteiten, meêgedeeld werden, door hem in het doorsnuffelen van Oude Handschriften op de Univerfiteits boekery in een MS van het Etymologicon uit de Vosfaanfche verzameling, opgespoord. Dit zeldzame stukjen, (als door zijn voorwerp, tot mijne algemeener Verhandeling over die stof, van betrekking,) zal ik om zijne kortheid alhier voor de Geleerden geheel achter aan plaatsen, doch, daar het zich by het Grieksch bepaalt, voor den

den algemeenen Lezer slechts eenige byzonderheden daaruit opteekenen, die, het zij meer van naby deze of gene mijner stellingen, in het Vierde Deel der Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden toelichten, of wel daarby in aanmerking verdienen genomen te worden.

De Grieksche schrijver stelt de Talwoorden niet als zoodanig, maar in de abstracte vorm als eenheid en meerderheid voor, en noemt dus voor *een*, *twee*, *drie*, *Μονὰς*, *Δυὰς*, *Τριὰς*, en zoo vervolgens, in het substantive.

De *Μονὰς* of *Eenheid* leidt hy af van het Grieksche werkwoord *μένω* (Lat. *maneo*, blijven) als beteekenende het *μονός*, standhoudend en onveranderd. Ik merk dit hier alleen aan, om de, schoon geringe betrekking die het met het Vrouwlijke *μία* zou kunnen hebben, gelijk ook tot het onzijdige *ἓν*. Doch dit in 't voorbygaan!

Meer aanmerkelijk is de verklaring van *Τετρας* (het *Viertal*) gegeven. Dit leidt hy van *ἔδρα*, een zetel of grondsteen (basis), af, om dat (zegt hy) het vierkant hecht en vast is. Dit heeft eenige overeenstemming met onze opvatting

ding van vier als eene *wijde bevattende* of uitmakende, maar vooral met de afleiding als *bidstelling* of *altaar*, op bladz. 26 aangegeven.

Het *Zevental* is volstrekt in de opvatting als *heilig*. Zie bladz. 36. — Ἁγῶς, zegt de Schrijver, is van ἅγιος, ἡ, ον, heilig, als zijnde tevens ongeteeld en maagdelijk, (ὡς ἀγέννητος, καὶ ἀάφροτος. *Want alle getalen, zegt hy, tot het tiental toe, brengen voort of worden voortgebracht. Dus teelt of brengt TWEE vier voort; DRIE, zes; want tweemaal 2 is 4, en tweemaal 3 is 6, en desgelijks is driemaal 2, 6. Even zoo maakt tweemaal VIER, acht, en tweemaal VIJF, tien. ZES brengt niet voort, maar wordt voortgebracht uit tweemaal DRIE. ACHT desgelijks brengt niet voort, maar wordt voortgebracht, uit tweemaal VIER. NEGEN wordt ook voortgebracht, want driemaal 3 maakt 9. En TIEN even zoo, dewijl tweemaal 5, TIEN maakt. Alleen het zevental derhalve wordt noch voortgebracht, noch brengt voort, want verdubbeld gaat het het tiental te buiten. Ook brengt geenerlei getal, verdubbeld of anders vermenigvuldigd, zeven voort; en hierom is dit een ongeteeld en onvruchtbaar of maagdelijk getal.*

De

De benaming van 't *Negental*, 'Ενεὰς, leidt hy van νεάζειν, *vernieuwen*, af; belemmerd, maar toch met opzicht tot de nieuwe rij of reeks, die der tientallen naamlijk. In den grond komt zijne naamverklaring en de mijne van ons *negen*, (in 't Lat. *novem*,) als *ne-één* of *min één* (*non unum*), op bladz. 40 en 42 gegeven, over één.

Δεκάς (het *Tiental*) brengt hy tot δεκτικός, ἀ, δν, t' huis, van δέχομαι (*recipere*); maar verklaart het dan, als de overige (mindere) getallen ontvangende of aannemende, en zich toe-eigenende. Dit laat zich hooren. Doch wy leiden ons Hollandsch *tien* van *ti-en* (d. i. trekken,) af, en ook in dezen zin zou men het tiental een *numerus receptitius* kunnen noemen, namelijk als getal dat men wegfrijkt.

Dat hy 'Εικὰς (het *Twintigtal*) uit εἰκὼν haalt, als ware 't een *icon five similitudo*, een beeld en gelijkenis van het tweetal, is niet on-aartig, maar Τριακάς en de volgende beneden honderd, moeten dan samenstellingen van de getalnamen uit de enkele reeks met dit εἰκὼν zijn, en men mist die samenstelling met δὶς of δύο in dit tweede tiental.

'Εκα'

Ἑκατοντάς (het *honderdtal*) leidt hy eenstemmig met my (bladz. 11), van ἕκας (*verr'*) af, als het verrfte van de Eenheid af zijnde. En de benaming van

Χιλιάς (het *duizendtal*, by ons *bedwelmend veel*,) verklaart hy uit het werkwoord χέεσθαι, *uitstorting*; om dat in het duizendtal de geheele hoeveelheid *als een stroom uitgestort* wordt.

Dit achtte ik niet onvoeglijk, als aanhangfel of toegift op mijn bovengemeld stukjen over de Getalnamen mede te deelen.

Ex Etymologo MSS. Vosf. Leid.

ΜΟΝΑΣ ἀπὸ τοῦ μένω ἢ ἀκίνητος οὖσα, καὶ στάσιμος. ΔΥΑΣ δὲ ἀπὸ τοῦ δύω, τὸ ὑπαισέρχομαι. (in marg. γρ. μονὰς γὰρ μονάδι συνελθοῦσα δυάδα ποιεῖ:) πρώτη γὰρ ἢ δυὰς ἐκινήθη εἰς πληθυσμὸν. ΤΡΙΑΣ ἀπὸ τοῦ τρεῖς ἴα ἢ γουὸν μία εἶναι. ΤΕΤΡΑΣ ἀπὸ τοῦ ἔδρα εἶναι καὶ στήριγμα· ἔδρας τις οὖσα· τὰ γὰρ τετράγωνα στερεά. ΠΕΝΤΑΣ, ἀπὸ τοῦ πᾶν καὶ ἴα ἢ μία. τὸ πᾶν γὰρ τέσσαρα ἐστίν· αἰθὴρ· ἀήρ· ὕδωρ· γῆ. Τὸ πᾶν γοῦν, ἢ γουὸν τὰ τέσσαρα, καὶ ἢ μία, πεντάδα ποιεῖ. ἙΞΑΣ, ἀπὸ τοῦ ἔχω, ἕξω. ἔχει

B

γὰρ

γὰρ ἐν τοῖς μέρεσιν αὐτῆς, τὴν οἰκείαν ὀλότητα. εἰσὶ γὰρ τὰ εἰς ἃ διαιρεῖται μέρη αὐτῆ, ἡμισυ· τρίτον· ἕκτον. ἦγουν τρία· δύο· ἔν. ἄπερ συνιστῶσι τὸν ἕξ ἀριθμὸν. τρία γὰρ, καὶ δύο, καὶ ἔν, ἕξ. τὸ μὲν γὰρ ἡμισυ τοῦ ἕξ, τρία. τὸ δὲ τρίτον δύο· τὸ δὲ ἕκτον ἔν. ταῦτα δὲ τὰ μέρη συντιθέμενα, τὸν ἕξ γεννῶσι. ἙΠΤΑΣ, ἀπὸ τοῦ σεπτή εἶναι. ὡς ἀγέννητος καὶ πάρθενος. πάντες γὰρ οἱ ἀριθμοὶ ἐντὸς τῆς δεκάδος ἢ γεννῶσιν ἢ γεννῶνται. οἷον ὁ δύο γεννᾷ τὸν δ'. δις γὰρ δύο, δ'· ὁ γ' τὸν ε'. δις γὰρ τρεῖς, ἕξ. καὶ ἀνάπαλι, τρεῖς δις, ἕξ. ὁ δ' τὸν ὀκτώ. ὁ πέντε, τὸν ἰ. ὁ ἕξ οὐ γεννᾷ, ἀλλὰ γεννᾶται. δις γὰρ τρεῖς ἕξ. ὁ ὀκτώ γεννᾶται καὶ αὐτὸς. δις γὰρ δ' ὀκτώ. ὁ ἐννέα γεννᾶται καὶ αὐτὸς. τρεῖς γὰρ τρεῖς θ'. καὶ ὁ ἰ γεννᾶται. δις γὰρ ε', ἰ. μόνος τοίνυν ὁ ἕπτα οὔτε γεννᾷ οὔτε γεννᾶται. εἰ γὰρ διπλασιασθῆ ὑπερβαίνει τὸν ἰ. δις γὰρ ἕπτα, ἰ δ'. πάλιν οὐδεὶς ἀριθμὸς διπλασιασθεὶς ἢ ἄλλως πολλαπλασιασθεὶς, ἀπογεννᾷ τὸν ἕπτα. καὶ διὰ τοῦτο ἔστιν ἀγέννητος καὶ πάρθενος. ὈΓΔΟΑΣ, ἀπὸ τοῦ ἄγειν δυάδας, κατὰ ὕφεσιν ὁπόταν πολλαπλασιάζηται. δις γὰρ ὀκτώ, ἰς. καὶ ἰδοὺ δύο ἐλείψαν. τρεῖς ὀκτώ, κδ. ἰδοὺ, πάλιν δύο ἐνέλιπον^α, ἀπὸ τοῦ ε'^β. τετράκις ὀκτώ, λθ. καὶ ἰδοὺ^γ, πάλιν ἀπὸ τῶν δ', δύο ἢ ὕφεσις. καὶ ὁμοίως ἐν τοῖς ἐξῆς.

ἘΝ-

ἘΝΝΕΑΣ, ἀπὸ τοῦ ἐνὶ νεάζειν. ΔΕΚΑΣ ἀπὸ τοῦ δεκτικῆ εἶναι τῶν ἀριθμῶν· μέχρις γὰρ αὐτῆς οἱ ἀριθμοὶ προκόπτουσι. εἶτα εἰς τὸ ἐν ἀνακάμπτουσι· καὶ πάλιν καθεξῆς προκόπτουσι σωζομένης τῆς δεκάδος. οἶον, ἕνδεκα. δώδεκα. καὶ καθεξῆς. ἀλλὰ καὶ εἰκοσιῶν καὶ εἰκοσιδύο. καὶ τριακονταῶν, καὶ τριακονταδύο· καὶ περαιτέρω. ἘΙΚΑΣ τὰ εἰκοσι, ἀπὸ τοῦ εἰκόνα εἶναι δευτέρου ἀριθμοῦ. ὡς γὰρ β, κ.^d ΤΡΙΑΚΑΣ τὰ λ' ἀπὸ τοῦ τριῶν εἰκόνα εἶναι. ὡς γὰρ τρις, τριάκοντα. οὕτως καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς, μέχρι τῆς ἑκατοντάδος. ἘΚΑΤΟΝΤΑΣ δὲ ἀπὸ τοῦ ἑκάς τὸ μακρὰν· μακρὰν γὰρ αὕτη τῆς μονάδος. ΧΙΛΙΑΣ ἀπὸ τοῦ χέεσθαι ὄλον τὸν ἀριθμὸν. πληθυνθείσης γὰρ τῆς ποσότητος εἰς χίλια, οἷονεὶ χέεται ὄλος ὁ ἀριθμὸς δίκην ρεύματος.

Tot opheldering, voor zoo veel des nood mocht zijn, voeg ik hier de volgende kleine waarnemingen by.

a) Πάλιν δύο ἐνέλιπον ἀπὸ τοῦ ε'. scilicet a sex quae in numero 16, quem duplicatio dabat, decadem excedunt: et ita

b) Πάλιν ἀπὸ τοῦ δ' δύο ἢ ὑφισσις, ad quatuor respicit, quae in numero 24 alteram decadem superant, Porro

c) Καὶ ἑξήκωτος ἐν τοῖς δεξίαις, ad octo respicit, quae in 48 (sexies octo) decadem in 50 (quinquies decem) impletam, binario dimiñuit, quod ita procedit.

d) 'Ω γὰρ. Legendum videtur: 'Ως δδ.

VAN

VAN DE
ZOOGENOEMDE
GRADEN VAN VERGELIJKING
DER BYVOEGLIJKE NAAMWOORDEN.

VAN DE
ZOOGENOEMDE
GRADEN VAN VERGELIJKING
DER BYVOEGLIJKE NAAMWOORDEN.

Daar niets van het geen wy op aarde waarnemen, volstrekt standhoudende en onveranderlijk is, zoo bespeuren wy daaglijks in de meeste hoedanigheden die onder onze opmerking vallen, een toen en een afnemen, een meer en een minder; en wanneer we eenig voorwerp, het zij met zichzelf op byzondere tijden, het zij met eenig ander, waaraan wy die zelfde hoedanigheid toekennen, en den indruk die deze zijne hoedanigheid op ons doet, vergelijken, zoo vinden wy dat niets van dat alles volstrekt, maar alles als in graden van kracht of intensiteit tot elkander bestaat, wier verschil, hoe zeer niet voor ons

in een duidelijk en juist bepaald denkbeeld te vatten, echter zéer vatbaar voor 't zintuig is. Zoo ziet men, by voorbeeld, de wang van de zelfde persoon, by verschil van tijd of omstandigheid, meer of minder rood, meer of minder bleek; zoo gevoelt men zich meer of minder sterk, frisch, of lustig; zoo ziet men de struik of het blad van de eene plant meer of minder groen, meer of minder vaal, dan die van de andere; zoo is de peonie meer rood dan de roos; zoo vertoont zich de onbewolkte en heldere lucht meer blaauw dan de benevelde, en is deze meer of minder graauw, naar de meerdere of mindere dikte der dampen; zoo is 't klinken van de zelfde of verschillende klokken meer of minder sterk, helder, of dof, naar mate van de lucht, die er door bewogen wordt, of van de grootte, dikte, of mengeling van metaal; en zoo ten aanzien van alles, wat wy door eenig zintuig gewaar worden, of waarvan onze geest zich eenige hoedanigheid in afgetrokken beschouwing weet voor te stellen.

Het is niet noodig, hier met sommigen aan te merken, dat deze vergelijking alleen in hoedanigheden vallen kan, en in geene zelfstandigheid, als die, volgens Aristoteles, wien men (om recht diep te gaan!) daar gewoon is by te halen,

len, voor geen meer of minder vatbaar is (*). Geheel de wereld weet, dat de *comparatie* (gelijk men het noemt,) aan de adjectiven als hoedanigheden eigen is, en aan geene zelfstandige woorden, als zoodanig beschouwd of gebruikt. Onder welke adjectiven wy dan ook de zoogenoemde adverbia bevatten, die wy elders getoond hebben niets anders dan adjectiva van *verba* te zijn, even gelijk het de gewoonlijk dus genoemde adjectiven ten aanzien der zelfstandige naamwoorden zijn. Zie onze Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden, I Deel, bladz. 115 en volg.

Dit onderscheid wordt natuurlijker wijze in een Taal aangeduidt door de byvoeging van *meer* of van *minder*, gelijk wy ze, in deze onze voorstelling van die waarneming uitdrukten. En verscheidene talen zijn van alle ander middel ontbloot om dat onderscheid, op de vergelijking rustende, kennelijk te maken; doch daar zijn er, en inzonderheid is het onze taal, die, met geheel hare verwantschap, hiertoe eene vorming der adjectiven bezit en te werk stelt, die het onderwerp dezer kleine Verhandeling maken moet.

(*) Οὐκ ἐν ἐπιδέχεται ἢ οὐσία τὸ μᾶλλον καὶ τὸ ἥττον.

't Spreekt van zelfs, dat ik geen meer of minder in eene hoedanigheid denken kan, dan by vergelijking, en dat deze vergelijking van twee ('t zij bestaande, 't zij door mijne verbeelding my voorgestelde) voorwerpen, in welke deze hoedanigheid in verschillende sterkte bestaat. Men stelt dus in het vergelijken, de hoedanigheid, zoo zy in een der voorwerpen is, tot regel of maatstaf, en men noemt die dan *stellig*. Dat dit stellige niet iets volstrekt is, dewijl wy op aarde niets volstreks kennen, is klaar; en zoo ook, dat het bepaald wordt door het minder of meerder van de hoedanigheid in een der twee voorwerpen, waarmee wy het ander in vergelijking brengen. Het *minder* of *meerder* zeg ik: want de vergelijking kan even zeer strekken om de *minderheid* in de hoedanigheid van een voorwerp by vergelijking, als om de *meerderheid* uit te drukken. Edoch in de werkelijke talen valt dit weg, voor zoo verr' de uitdrukking in eene vervorming van het adjectivum bestaat, om dat wy voor eene flauwheid van hoedanigheid byzondere woorden hebbende, deze flauwheid dan als *stellig* aannemen. Voor *minder sterk* naamlijk gebruiken wy *zwak* als stellig: voor *minder kleurig*, stellen wy als maatstaf der vergelijking, *bleek*; voor *minder heet*, *koud* of *koel*;
voor

voor *minder ziek, gezond; voor minder gezond, ziek*, en zoo voorts; en waar dit niet zijn kan, behelpen wy ons met de byvoeging van *min* of *minder*, of van een der uitdrukkingen van min sterke *nuances* of graden 't zij in stellige, 't zij in vergelijkende vorming: als wanneer wy ten opzichte van kleuren *licht rood, bleek groen*, of *flaauw geel*, of *lichter, bleeker*, of *flaauwer rood, groen, of geel* zeggen.

Het geen wy derwijze als maatstaf in de vergelijking der hoedanigheid aannemen, noemen wy *stellig*; de hoedanigheid die er by vergeleken wordt, *vergelijkend*; en de betrekkelijkheid-zelve tusschen deze twee hoedanigheden noemt men *graden*. Wy vormen ons dus een denkbeeld van een stelligen en een vergelijkenden graad, in 't Latijn *gradus positivus* en *comparativus*, en 't adjectief wordt daarnaar *positivum* en *comparativum* geheten. De Grieken zeggen even zoo *θετικὸς* en *συγκριτικὸς*. — Zie daar twee graden!

TWEE GRADEN zeg ik. Sommigen, als by voorbeeld Harris, na Consentius opmerking, (want om met geleerdheid te pronken, haalt deze Engelschman gaarne de minst bekende der Schrijveren aan,) hebben den *positivus* van de vergelijkende graden uitgesloten. Inderdaad is zy
ook

ook niet vergelijkend, als de naam van positivus of stellig reeds duidelijk aantoonst. Maar terwijl hy de grond is der vergelijking, waar van men in 't vergelijken uitgaat, moet hy noodwendig in de vergelijking als een eerste punt aangemen worden, zonder 't welke alles vervalt. De stap is eigenlijk niet de drempel waarop men treedt; maar de tusschenstand tusschen den vlakken grond en dien drempel (en zoo ook tusschen lager en hooger drempel,) maakt de *motio* of beweging, en het is deze overgang, welke 't wezen der vergelijking uitmaakt, die daarom ook door de Ouden met een kunstwoord de *motio adjectivorum* genoemd is. — Men mocht deze aanmerking overtollig houden, zoo niet by de steeds veldwinnende betwetry van het onverstand nu en dan eens eene te rechtwijzing noodzakelijk ware.

Voor 't overige, wel te recht zegt de geleerde Perizonius: *Cum de usu constat, inane est, receptis dudum appellationibus litem movere*, en 't geen hy daarover aanmerkt, verdient alle behartiging, (Sanctii Minerv. Lib. II, Cap. XI, n. 1.) — Met dat alles moet men zich wel wachten, van, gelijk sommigen het hebben doen voorkomen, *schooner* voor meer dan *schoon*, en dus den comparativus voor hooger graad dan het

het *schoone*, absolutè beschouwd, aan te nemen. Neen, het is alleen een hooger graad in de hoedanigheid van het geen in de vergelijking tot *maatstaf* genomen wordt; en dus kan iets *schooner* zijn dan iets anders, zonder daarom nog den naam van *schoon* te verdienen.

Wy hebben dan twee graden opgemerkt. Maar nu zijn wy nog vatbaar voor de opmerking van eene overtreffing, zoo men wil, welke men een voorwerp ten aanzien van eenige zijne hoedanigheid boven alle of boven dat eene, of die meerdere, waarmede men 't vergelijkt, toeschrijft of toekent; en men noemt dit gewoonlijk den *overtreffenden* graad, die dan als een derde graad in de vergelijking is aangenomen. De Latijnen zeggen *superlativus*; de Grieken, *ὑπερβητικός*.

Inderdaad mag men zeggen, dat dit geen nieuwe graad van vergelijking, ten minste geen hooger graad is, want de *grootste* is de *grootere*, en deze is de *grootste*; doch het is eene wijze van beschouwing, welke zich daarin van den *comparativus* onderscheidt, dat zy de zaak uit hoofde der meerderheid van hoedanigheid van 't geen er meê vergeleken wordt, niet zoo zeer uitsluit als afzonderd, en boven die opheft; waarom dan ook de Latijnsche naam van *superlativus* daar beter op past dan

dan de onze van *overtreffende*, als meer eigenlijk door de kracht van het woord een *boventrekkende* of boven verheffende te kennen gevende.

Natuurlijker wijze geschiedt de uitdrukking van die meerderheid in graad, het zij dan by vergelijking, het zij by afzondering, door byvoeging van een of meer woorden. En wel, de *vergelijkende*, door die van het woord dat de meerderheid aanduidt aan het adjectif, benevens de verbinding van dit met een woord van ongelijkstelling, dat op het voorwerp slaat, waarmede 't vergeleken wordt. *Een kasteel is MEER GROOT dan een huis, een huis is MEER RUIM dan een hut; een een konijn is MEER KLEIN dan een haas, enz.* En even zoo de uitluitende graad (die zulk eene vermeerdering niet noodig heeft) door de koppeling met een verheffend woord. *Een kasteel is groot, of is 't groote BOVEN alle huizen, een huis by een hut vergelijkende, is het huis GROOT of HET GROOTE enz.* Op gelijke wijze zegt men ook, by voorbeeld, *een os is groot TEN AANZIEN van het schaap, maar klein TEN OPZICHTE van een elephant;* en zoo heeft men meer zegswijzen. En men heeft, eigenlijk gesproken, in geene taal eenige andere uitdrukking voor deze graden of verheffingen eener hoedanig-

nigheid noodig; gelijk ook de Oostersche talen geene andere dan eene zulke omschrijvende bezitten.

Doch wy vinden in eenige talen deze beide graden door eenen aan 't adjectief aangehechten uitgang beteekend, en het is deze, die wy hier ondernemen tot onderzoek te brengen, ten einde dit belangrijk punt in die talen wel en grondig te leeren verstaan. — Wy zullen in dit onderzoek ieder der twee graden afzonderlijk beschouwen; en, daar wy hierin noodzakelijk onze taal met beide 't Latijn en het Grieksch tot voorwerp verplicht zijn te nemen, van de onze, als zijnde de oorspronkelijkste, beginnen, en deze (als ware 't) ten grondslag leggen.

't Spreekt van zelve, dat wy hierin 't zogenoemde onregelmatige tot zoo lang ter zijde moeten stellen, tot wy in het regelmatige den sleutel gevonden hebben, die dan zich van zelfs op het overige, hoe vreemd het in den eersten opslag ook schijnen mag, en wel met volkomen verval van alle onregelmatigheid (die in een taal altijd bloot ingebeeld is), toepassen zal.

Wy vinden in ons Duitsch, door alle zijne takken en byspruiten heen, den COMPARATIVUS door de
aan-

aanhanging van *er* uitgedrukt. Ook het Grieksch heeft die met zijnen byzonderen byhang van *os, η*, en *ov* achter dit *er*; en even zoo gebruikt het Latijn tot dat einde zijne aanhanging *or*. *GrootER*, *breeder*, *kleiner*, *zwarter*, *witter*; zeggen wy, het Latijn *doctior*; en het Grieksch *σοφώτερος*, *χαλεπώτερος*, *δικαιότερος*, *sapientior*, *justior*, *difficilior*, enz. De zaak is in 't oog loopend, en de vraag is alleen: Wat beteekent dit *er*, of liever, die ratelend voortstuwende tongslag *r*?

Indien ik eenvoudig zei, deze *r* toont voorstuwung, en is uit dien hoofde eigenaartig geschikt om de toeneming, (den voortgang,) der hoedanigheid, waaraan zy toegevoegd wordt, aan te duiden; ik vertrouw, dat men in 't algemeen daar genoeg in nemen zou als in eene voldoende oplossing, en niet verder vragen. Maar wy moeten tot den aart der zaak doordringen in eene reeds gevormde taal, waartoe deze comparativen behooren, en waarin ieder uitgang reeds zijne bepaalde aanwijzing bevat. Want, dat de zoogenoemde *gradus comparationis* niet noodzakelijk tot het wezen eener taal zijn, zouden ons de oude Oosterfche talen bewijzen, indien zelfs de zaak a priori niet blijkbaar was. Zy behooren inderdaad tot de weelde eener taal, en zijn

zijn als vernuftspelingen aan te merken; hoedanige menige andere spreekvormen zijn, die de eigenlijke behoefte niet ingeeft. De uitdrukking van het meerdere eener hoedanigheid, 't zij in vergelijking, 't zij by uitsluiting, is in eene taal, zoo dra slechts de *positivus* bestaat, genoegzaam; maar een Dichterlijke zucht tot verscheidenheid van uitdrukking heeft deze, als ontallijke spreekwijzen meer, in de reeds beschaafde talen doen uitdenken en aannemen. Door den aart der taal strekt de *r* niet tot vergrooting van eene hoedanigheid, maar tot uitdrukking van een *werk*, een *dader*, gelijk wy zulks in onze Verhandeling *over de Geslachten der Naamwoorden* § 22 en volgg. § 26 enz. aanwezen; en in eene volkomen *Analysis* onzer taal, zoo mijn leven my slechts toelaat, die in het licht te doen treden, tot alle de blijkbaarheid van volkomen beoog zullen brengen.

Houden wy ons aan dit beginsel, en zeggen wy vol uit: de uitgang *er* beteekent den werker van de daad of beweging in een Werkwoord vervat; en zoo hebben wy de onmiddelijke en dadelijke oplossing. — Ik heb in mijne evengenoemde Verhandeling aangetoond, dat alle eigenschappen ('t zij dat zy door zelfstandige of dat zy door byvoeglijke woorden uitgedrukt worden) tot

C

werk-

werkwoorden overgaan, die de daad uitdrukken. Zoo is *vaderen*, *vader zijn*, *schipperen*, *schipper zijn*, *kwakzalveren*, *kwakzalver zijn*; zoo is *blauwen* en *groenen*, *blauw* en *groen zijn*, zoo was *gezonden* van ouds *gezond zijn*: en sommigen van die werkwoorden worden als transitieven gebruikt, doch anderen zijn *verba neutra* gebelevē, gelijk zy in wezen en oorsprong alle zijn. Men vergelijkte § 71 der gemelde Verhandeling en de Aanteekening *qq* daarop. Zoodanige werkwoorden nu maken, even als alle anderen, het verbale in *er*. En van daar maakt *grooten* (dat is, *groot zijn*,) zijn verbale *grooter*, dat is, *die de groote is*; *kleinen* (dat is, *klein zijn*) zijn verbale *kleiner*, dat is, *die de kleine is*. En dus zegt men *de stam is DIKKER als (of dan) zijn tak*, dat is, *de stam is, in vergelijking met zijn tak* (want dit drukt *als* of *dan* uit) *DIE, WELKE DE DIKKE IS, en de tak is DUNNER dan of als zijn stam*, drukt even zoo uit, *de tak is, in vergelijking met zijn stam, DIE, WELKE DE DUNNE IS*. Even zoo is: *de man is STERKER als (of dan) de vrouw*, en *de vrouw is ZWAKKER dan de man*; *de man is* (in de vergelijking dier twee) *DE STERKE*, en *de vrouw is DIE DE ZWAKKE IS*. Dus: *een akkerman is BOERSCHER als (of dan)*

een

een hovenier. Pieter is RIJKEER als (of dan) Paulus. Even of ik in 't Latijn agricola prae olitore rusticatur, of in 't Grieksch Πέτρος Παυλάω προπλουτέει zeggen wilde.

Dat ook waarlijk in 't Grieksch deze uitgang van *τερος* niet van den positivus, maar van den oudtijds meer algemeenen uitgang *ηρ*, voorkomt, die wederom naar den oudsten Dorischen Dialekt, met dien in *ης* verwant is, waardoor men ook verscheiden eigen namen by verschillende schrijvers en in verschillende tijden, in *ηρ*, *ης*, of *ορ*, of *ος* ziet uitgaan; en dat deze uitgang die van ons mannelijk verbale in *er* is, dit een en ander behoeft alhier niet opzettelijk aangewezen te worden. Ook de groote Valckenaer heeft dit gezien; en wat is er, dat hy niet ten minste met een zwenk (zoo al niet gants volkomen) gezien heeft, indien hy dan al door andere voorwerpen daar van afgetrokken wierd, om er eene byzondere aandacht aan te geven! Men zie, by voorbeeld: zijne Schola, door den verdienstelijken Wasfenberg, ten nutte van al wat Taalkunde heet, uitgegeven, en waaruit een schat van aanmerkingen, in 't voorbygaan gestrooid, te verzamelen is, dien men meestal onopgemerkt voorby pleegt te gaan. En ieder ziet klaar dat het Latijnsche *er* in dezen uitgang niet anders dan het

oud Griekſche *op* is, deels *ηρ* en deels *ο*; geworden.

De uitgang-zelf van *eros*, die in dezen alleen door de *τ* meerder nadruk verkrijgt, is in andere adjectieven ook bekend. Dus wordt van de ſubſtantiven *Φόβος*, *Φθόνος*, *τρυφή*, *κάρτος*, *δόλος* 't byvoeglijke *Φοβερός*, *Φθονερός*, *τρυφερός*, *καρτερός*, gemaakt, en zoo meer. En dit ſomtjids zonder, ſomtjids met verzwelging van de *ε*, als in *νεκρός*, *πικρός*, *σάπρος*, *ύγρός*, *μακρός*, gelijk Valckenaer aanmerkt, *Schol. Vol. II, pag. 567*.

Het is dus ook niet vreemd, dat een aantal Comparativen in 't Griekſch op *ων* uitgaan, maar heeft analogie met de gewoonlijke, die men regelmatig noemt. Want zijn die in *eros nomina verbalia*, die in *ων* zijn (als geleerde mannen opmerkten,) *participien*. Naamlijk *βελτίων* van het verouderde *βελτίω*, *κρείσων* van *κρείσσω*, *μείων* van *μείω*, *καλλίων* van *καλλίω*; en even zoo is het met *αισχίων*, *έχθίων*, *καλλίων*, *οικτιών*, *ράϊων*, *ταχίων*, *άμείων*, *άρείων*, *λάϊων*, *κακίων*, *χείρων*, *μείζων* van *μείζω*, *έλάττων*, *πλείων* in ſamentrekking van *πολείω*, *μηκίων* van *μηκίω*, *αισχίων* van *αισχίω* voor *αισχέω*, *καλλίων* van *καλλίω*.

Dat dit *τερος* ondertusſchen nader met het
Per-

Perzische *ter* overeenkomt, is zeker, welke in die taal den comparativus uitdrukt als بهتر (*behter*) 't geen ons *beter* is, van خوبتر; (*chobter*) *schooner*, van خوب (*chob*) *schoon*. Doch het is aanmerklijk, dat aldaar dit *ter* ook geheel afgescheiden geschreven wordt van het adjectif en de comparativus dus veeleer als een saamgesteld woord in aanmerking komt dan als eene vervorming of uitgang. Waarvan straks iets nader!

Van de constructie dezer comparativen zullen wy handelen, na dat wy ons ten aanzien van den uitsluitenden graad, den superlativus, onderricht zullen hebben. — Doch het zal niet geheel ongepast zijn, eene kleine aanmerking te maken over de inlating der *d* in sommige onzer comparativen, als by voorbeeld in *minder* en *meerder*, in *malder* voor *maller*, *smalder* voor *smaller*, *felder* en *snelder* voor *feller* en *sneller*. Deze invlechting is niets anders dan eene bloote versterking van de *n* en de *l*, welke te zwak zijn om een gemakkelijken overgang tot de volgende scherpe *r* te maken, en wier overgang daarom eenigzins aangezet wordt, zonder 't welk in de uitspraak aan te nemen, de taal tot eene ondrag-

lijke lachheid vervalt; en hy is *maller* dan *mal*, die dit in zijn spreken niet in acht neemt.

Doch in 't algemeen behoorden dergelijke versterkingen in den overgang niet geschreven te worden, daar zy niet tot het woord maar alleen tot de uitspraak behooren. 't Is er mede, als met de *p* tusfchen de *m* en de *t* ingevoegd, als voorhenen in *hy kompt*, *hy neemt*, in *lichaamp-tjen*, in *bloempje* en in *lipje*, waaruit de plat-Amsterdamsche tongval, zeer aan zoetheid gehecht, met der tijd, door de onderdrukking der *t* zijn belachelijk *lichaampie*, *bloempie*, en *lippie* gemaakt heeft. Deze overgangen, waardoor eene zachter konfonant in het uitspreken eenigzins versterkt wordt, zijn geene afzonderlijke letters, maar veranderingen, die het uitspreken van twee op zich volgende letters met zich brengt. Men kan in de zelfde syllabe van de *m* op de *t* niet komen, zonder de *m* meer dan gewoonlijk op de lippen te klemmen; en die *mt* uitspreekt, zegt noodwendig 't geen deze lieden met *mpt* meenden. Even zoo kan men met geen gemak *mal-ler* zeggen, zonder die *ll* op het uiterste van 't verhemelte naar de bovenkieuwen uit te spreken, waar zy iets van de *ld* aannemen. En wat de *n* in 't byzonder betreft, deze (de *n* neusletter uitgesloten, die de Fransche *n* is, maar by ons on-

onbekend, schoon de Heer Kinker, zeer *vobul* in de naburige talen, 't geen zelden met een zuiver Hollandsche uitspraak gepaard gaat, ons in zijne Prijsverhandeling die gelieft op te dringen), heeft als verhemelt-letter drie verschillende vormen naar mate zy *in 't midden* daarvan, waar zy zuiver is, wordt gemaakt, of meer *voor* in den mond, waar zy, by den sterken druk, iets van de *nd* heeft, of meer *naar de keel* toe, waar zy eene klemming krijgt, die *ng* uitdrukt. Niet anders derhalve dan natuurlijk is 't, dat zy by dadelijken overgang tot de sterker *r* tot *nd* wordt. En dit alles heeft niet alleen in de comparativen plaats, maar desgelijks ook in andre verbalia, als *vilder*, *volder* of *ruider*, schoon van *villen* en *vollen* of *vullen* gemaakt; en het is even zoo in *polder* van *poel*. Desgelijks in *spinder* van *spinnen*, in *bander* en *baander* van *ban*, *baan* en het Fransche *banniere*; en zoo met *velen*. Zoo zei men ook wel: zy *begonden* voor *begonnen*. Zoo zeggen wy ook *kolder* en *kolderen* van *kol*; zoo *vilnder* van 't verouderd *vlinnen*, en zoo meer. Even zoo is het met *kelder* van *cella*, zoo met *pand* voor strik of verband, dat één met het Fransche *panneau* is; en even zoo *opentlijk*, gelijk onze Ouden altijd gewoon waren te schrijven.

Men doet derhalve wel, deze comparativen zonder de *d* te schrijven, onverminderd, (het gene van zelf spreekt), dat de uitspraak die van een Hollander moet zijn, die het woord, en niet letter voor letter, uitspreekt; doch wanneer de *d* door 't langduurig Gebruik in een woord gevestigd is, moet men zeker even weinig *minder* zonder *d*, als *zolder* of *kelder* of *kolderen* zonder *d*, schrijven. — Opmerkelijk is ten dezen 't woord *meerder*, dat een comparativus is; want *meer* is alreeds een comparatief van *meê*. Men schrijft dit *meerder* met de *d*, en even zoo *vermeerderen*, zoo wel als *vermindere*; en dus ook *verwonderen*, *regeerder*, *verheerder*, als aldus by 't volständig Gebruik gevestigd. Maar men moet hierin wederom de goudene regel van rechten volgen: *Quod contra rationem juris* (of *linguae*) *receptum est, atque mox consuetudine invaluit, non est producendum ad consequentias*.

De zoogenoemde *superlativus*, dien wy den uitsluitenden graad genoemd hebben, heeft by ons een meer vast en kenlijk karakter, dan by de Latijnen of Grieken. Inderdaad is het een vergelijking zoo wel als de comparativus; en, offchoon overtreffing in hoedanigheid aanduidende

ten

ten aanzien van 't gene waar 't voorwerp mede vergeleken wordt, fluit hy niet alleen dat voorwerp van die hoedanigheid niet uit, maar duidt by hen somtijds het zelfde als de comparativus aan; ja somtijds het mindere; en *grooter dan 't grootste*, schoon by ons eene tegenstrijdigheid zijnde, laat zich in die talen zonder paradoxie of wonderspreukigheid of betrekkelijkheid, die er onder verstaan wordt, zeer wel zeggen. By de Ouden drukt zelfs de comparativus, als dikwijls is aangemerkt, niet zelden vrij minder dan de positivus uit, wanneer hy alleen en niet in verband met een positivus gesteld wordt. IMPORTUNUS *id mihi accidit*, zegt minder dan: *importunè*. Even zoo *κουφότερον* by Homerus, Odyss. Θ, 201. *σαώτερος* II. A, 32. *σολοικότερος* by Xenophon, Cyrop. VIII, 3, 21. en *τὸ χρημα σοφώτερον* by Theocritus XV, 145, dat wy door een *slim ding* zouden vertalen, het geen minder dan *σοφός*, *wijs* of verstandig, is. Doch dat men ook den superlativus natuurlijker wijze voor den positivus gebruikt, als makende eene byzondere klasfe, dan als stellig beschouwd, vloeit stilzwijgende voort uit den aart van het *stellige*, het geen niet volstrekt, maar als blootelijk by den spreker daarvoor aangenomen beschouwd moet worden, gelijk zulks uit onze

bevorens gegeven verklaring van den stelligen graad blijkbaar is.

De derde graad dan verschilt in ons Duitsch meer dan de uitdrukking van den tweeden, in 't Grieksch en Latijn. Zy is echter even eenvoudig by ons als de comparativus. En wy hebben om haar na te vorschen niet meer te doen dan te vragen, wat in onze taal het naamwoord in *st* uitgaande zij? Deze vraag is zeer licht te beantwoorden. De naamwoorden in *st* zijn verbalia, die de hoedanigheid, welke 't werkwoord, waar zy uit voortvloeien, inhoudt, als zelfstandigheid uitdrukken. Dus maakt *dienen*, dienst, dat de daad van *dienen* verzelfstandigd is; *rust* is dus de daad van *ruën*, by ons lang verloren, maar nog in het Hoogduitsch *ruhen* overig; *komst*, de daad van *komen*; *angst*, die van *angen*; en *laden* maakt dus *last*, dat de daad van *laden* verzelfstandigd is; van welke uitgang men § 77 der gemelde Verhandeling en de Aanteekening *ww* na mag zien.

Op gelijke wijze is 't met den zoogenaamden superlativus by ons. *Schoonst* is dus het verbale van *schoonen* als verbum neutrum, dat is 't *schoon zijn-zelf*; *breedst* is dus het zelfstandige van *oreed zijn*, dat is, het *breed zijn-zelf*; *kleinst* is dus het zelfstandige van *klein zijn*, dat is, het

het *klein zijn-zelf*. Met één woord, *schoonst* is de *schoonheid*, *breedst* is de *breedheid*, *kleinst* is de *kleinheid-zelve*. En zie daar waarlijk het hoogste van van de hoedanigheid in een voorwerp uitgedrukt, als men zegt (en dit doet onze superlatif,) 't is *de schoonheid*, 't is *de wijsheid*, 't is *de breedheid*, 't is *de kleinheid-zelve*. Op gelijke wijze drukt het Hebreeuwsch den superlativus uit; **בְּרִיחַ**, de abstractie der *zegening*, de *zegen-zelf*, is *gezegendst* by uitnemendheid, gelijk by ons *grootst*, de grootheid, *schoonst*, de *schoonheid-zelve* is. De byvoeging van de **ת** achter 't adjectivum is ons *heid*, als wy in de Verhandeling der Geslachten bereids aantoonde. Interdaad hooger, uitdrukkelijker grootspraak van de hoedanigheid in een voorwerp bestaat er niet, is niet denkbaar, is niet mogelijk, dan te zeggen, dat het niet die hoedanigheid heeft, maar die hoedanigheid-zelve is!

En inderdaad gebruikt men deze uitdrukking nu, daar men den superlativus niet meer by ons verstaat, maar even zoo opvat als of ze een vertaling van den Latijnschen moest zijn, des niet tegenstaande ook nog werkelijk om eene hoedanigheid zich boven den superlativus opheffende, uit te drukken: en men zegt by voorbeeld,

Ar

Aglaë ongetwijfeld is *schoon*, Lycoris is *schooner* dan zy, en Fryne is de *schoonste*; maar Dorinde is de *schoonheid-zelve*.

Men ziet hier uit, dat, eigenlijk gezegd, beide de comparativen en superlativen in graad en oorsprong zelfstandige woorden zijn, en dat het alleen het gebruik en de invloed der Latijnsche Grammatica op onze taal is, die ze als adjectiven heeft doen gebruiken en daarin veranderd. Trouwens, dat er eigenlijk geen grondig en innig onderscheid tusschen substantiven en adjectiven is, dan voor zoo verre het gebruik dit naar een Grammatikaal systeem heeft ingevoerd, hebben wy reeds elders geroerd (men zie by voorbeeld § 9 en 19 van de meergemelde Verhandeling,) en ook dat men de eigenlijke zelfstandige als byvoeglijk, zoo wel als deze voor zelfstandig gebruikt heeft. Men zie aldaar § 20, en denke slechts aan de menigte adjectiven op *r* en op *l* uitgaande die nog overig zijn. Waarvan aldaar Aanteek. *q*, bladz. 184 — 186.

Wat nu het Latijn betreft, de superlativus is daarin allereenvoudigst, en bestaat in eene bloote aanhechting van het adjectif *imus*, dat is, *uiterste*, aan den positivus. Van daar vindt men dien superlativus in *issimus* of in *errimus*, en zelfs op *is*.

illimus uit te gaan, naar mate de adjectiven op *us*, of op *er*, of op *il* eindigen, als *doctissimus*, *integerrimus*, *facillimus*; waaromtrent alleen op te merken valt, dat de uitspraak van den uitgang op de korte syllabe *us* zeer veel van *is* had, en daarmede verward werd, waardoor ook de genitivus der naamwoorden in *us*, *i* is.; schoon ik van de lange *us* en *u* den Duitscheren en Italianen gaarne toegeve, dat zy naar hunne *u* (dat is onze *oe*) trok. Het is hierom ook, dat men *maximus* en *maxumus* vindt, welke beide een famentrekking van *magnimus* gelijk *major* van *magnior* is, *gn* als ééne letter uitgesproken wordende, gelijk men nog in het Fransch doet. In welk *magnimus* dan ook licht iets van de smelting der *j* of *g* kon raken, aan deze zoo Fransche als nieuw Italiaansche uitspraak geëigend, die, gelijk heel de Italiaansche taal, in de gronddialekt van die uitgestrekte grondtaal, dieper ligt dan men meent, en uit vele byzonderheden (waarvan wel eens nader) blijken kan. En even zoo *optimus*, en *optumus*, *pessumus* en *pesfimus* enz. *Doctissimus* is derhalve uiterst geleerd; *celeberrimus*, uiterst beroemd enz. Doch dit uiterste *imus* (of, wil men 't, nu eens *imus*, en dan eens *summus*, want beide zijn 't zelfde in wezen en

door-

oorsprong,) brengt door zich-zelf geene afzondering of verheffing by uitsluiting mede als onze superlativus, maar het drukt, zoo er niets bygevoegd wordt, alleen een groote maat uit, en beantwoordt aan ons versterkend *zeer*, in *zeer geleerd*, *zeer vermaard*, of om eigenlijker te spreken *hoogst geleerd*, *hoogst vermaard*. Ja *uiterst vermaard* of *geleerd*; hetgeen, juist genomen, wel een *uiterste* in de hoedanigheid beteekenen zou, al hoewel niet by uitsluiting, maar even weinig in zijn volle innigheid van beteekenis te verstaan is als ons *heel geleerd*, *heel wijs*, of het Grieksche *πάνσοφος*, van welk een en ander hier na!

Met het Grieksch heeft deze derde graad grooter zwaarigheid in. De aanhang van *τατος* is meer duister. Ondertusfchen zijn er in deze taal oude superlativen die even als de onze in *st* uitgaan, zoo wel als de comparativus in *er*. Dus is het, by voorbeeld, met *μέγιστος* de meefte of grootfte, van *μέγας* (groot), waar meê ook 't Latijnsche *magis* (meer) famenhangt. In eene taal, die zoo vele naderhand in vele opzichten te famen gefmolten dialekten gehad heeft, en die in den grond en oorsprong Ooftersch is, doch tevens zeer kennelijk met den grondftam van het Duitsch, die omtrent de Zwarte zee plach
te

te liggen, vermengd, is in de overeenstemming met onze taal niets te verwonderen; en zekerlijk mag men onderstellen dat zy oudtijds meer overeenkomsten met onze taal had dan er nu zijn aan te wijzen of na te sporen; doch wat daar van zij, het *tatos* is belemmerend.

Wanneer ik mijne gissing wil bot vieren, zoo trekt my daadlijk de uitgang der Latijnsche substantiven in *tas* die in 't Italiaansch by afkorting of intrekking der laatste syllabe *ta*, oorspronkelijk *tade* is, en in het Fransch *te*, waarvan wy reeds de overeenstemming met ons *hede* (nu *heid*) en onzen toonloozen uitgang op *te* opmerkten (Verh. over de Gesl. § 95 en Aanteekening II, waarmee men ook *ccc* vergelijken mag). In der daad hangen alle die uitgangen van afgetrokkenheden, waarin een hoedanigheid verzelfstandigd wordt, aan elkander; hoezeer ze het verloop in groote verscheidenheden heeft doen ontaarten. — In de tweede plaats valt mijne opmerking op den Griekschcn uitgang der adjectiven op *tos*, als by voorbeeld, *δυνατός*, (doenlijk), *σοφητός*, (verstandig), *ὄρατός*, (zienbaar). — En niets komt my natuurlijker voor, dan dat ook in 't Grieksch superlativen verzelfstandigde hoedanigheden uit de werkwoorden genomen, uitdrukken, maar, door toevoeging eener adjectivale terminatie tot
by-

byvoeglijke naamwoorden gemaakt. Vele woorden zijn uit het oude Grieksch verloren geraakt, en de famentrekking der sylben is in die taal zeer algemeen en zeer sterk; en hooglijk is te vermoeden, dat het Latijn zijne naamwoorden in *tas*, als *veritas*, *pravitas*, *puritas*, niet uit het Grieksch heeft, waaruit het schier alle uitgangen met slechts kleine veranderingen van tongslag of uitspraak heeft overgenomen. De kracht van τ-; is bovenal kennelijk in *τάσις*, uitbreiding, *τάσσειν*, schikken, en dergelijke, als by ons in *tas*, hoop, ook by de Franschen aangenomen, *tasfen*, ophoopen, enz. De Grieksche taal heeft bovendien (als meermalen niet slechts opgemerkt maar aangetoond is) eene byzondere overeenstemming met de onze, en de loop der gedachten is al zeer dikwijls in beide de talen de zelfde; en zy zou dit meer zijn, indien men van voor het begin onzer Jaartelling af, niet alreeds begonnen had, naar 't Latijn, waar men mede bekend werd, te denken, en de invoering der Latijnsche Zendelingen den geest der volken niet aan de Grammatica van 't Latijn willends of onwillends onderworpen had.

Wellicht neem ik eenmaal nader gelegenheid, om dit, van dieper opgehaald, te ontwikkelen, waartoe dit mijn geschrift niet geschikt is; doch

wat

wat van mijne opvatting, gissing, of voorstelling zijn moge, ten aanzien van ons Nederduitsch staat (verbeelde ik my,) de verklaring der beide graden van verheffing in 't vergelijken op vaste en in den aart onzen taal, voor die haar naar eisch beoefend heeft en zich eigen gemaakt, onmiskenbare gronden.

Ondertusfchen is het merkwaardig, dat (als wy reeds met een enkel woord aanstipten,) in het Grieksch ook vele superlativen even als de onzen door de eenvoudige *ς*, (*st*,) met den algemeenen uitgang naamlijk daar achter, uitgedrukt worden; als by voorbeeld, μέγιστος, χείριστος, κάκιστος, ἐλάχιστος, πλείστος, τάχιστος, ῥᾶτος (saamgetrokken uit ῥάδιστος), λῶστος, Φίλιςτος, βέλτιστος, μήκιστος. 't Mag wel zijn, dat dit, (als men wil) uit eene groote samen-trekking van de twee sylben *τατος* voortkoomt; maar ik twijfel echter, of het niet wezendlijk oorspronklijker vorm zij dan de toevoeging der twee syllaben voorfelt. — Ik wil dit hier niet dan in het voorbygaan aan de aandacht der Taalkenneren bevelen, en beveel dus als nog even zeer de herinnering aan de menigte van Comparativen reeds geroerd, die in plaats van *τερος*, den uitgang *ων* hebben (als βελτίων (*beter*) μείων (*beeter*))

D

(*beeter*)

(*fechter*) enz.), alle, het duidelijk merk dragende van participien van verba te zijn, en dus met onze verklaring van de Duitfche Comparativen overeenftemmend, daar het even het zelfde is, of men het *werkend deelwoord* dan het *verbale dat den werker uitdrukt*, gebruike. Gelijk men toch onverfchillig de *aanwijzende* en de *aanwijzer*, de *wandelende* en de *wandelaar*, de *denker* en de *denkende* zegt.

* * *

Na dus over den aart der Comparativen en Superlativen gehandeld te hebben, moeten wy iets over de zoogenoemde *beheersching* ('t *regimen*) der woorden zeggen, of liever, over de wijze, hoe zy met de geheele rede in famenftemming gebracht, anders gezegd, geconftreueerd worden.

Onze taal voegt regelmatig den Comparatif door middel van het bindwoord *als* of *dan* aan het voorwerp waarmede de vergelijking gefchiedt. *De man is fterker ALS de vrouw*, of *DAN de vrouw*, en *het paard ALS of DAN de man*. — In mijn jongen tijd gebruike ieder by deze vergelijking het woord *als* in 't gefprek, ja men

ZOU

zou die *dan* gezegd had, bespot hebben; doch de Schrijvers schreven reeds regelmatig *dan*, alhoewel het *als* hun somwijlen nog wel eens ontslipte, als mijnen vader, by voorbeeld, wanneer hy, van Cyrus als overweldigter sprekende, zich dus uitdrukt:

*Terwijl hy, zelf niets doende als Koningen
vertreden,
Zich heldendaden maakt van vloekbre gruw-
zaamheden.*

Hetgeen, reeds voor mijn geboorte geschreven, aan des goeden mans eindelooze beschaving waar hy aan vast was, en waarmede hy al zeer dikwijls de kracht, nadruk, en (om 't dus te noemen) de frischheid zijner versificatie — ja dikwijls zelfs ook de gladheid wegnam, ontslipt is gebleven.

Hier doet zich derhalve nu de vraag op, wat eigenlijk best zij, of (wil men 't?) behoore: Dat men in de vergelijking *als* met onze Grootvaders, of *dan* met onze tijdgenooten gebruike?

Dat inderdaad beide als Nederduitsch goed is, zal ('t geen ik vooraf en voor alles aanmerke,) een ieder gereedlijk erkennen, die slechts weet

D 2

dat

dat ons Nederduitsch eene samensmelting van verscheiden dialekten is, aan verschillende strecken onzes Vaderlands, dikwijls zelfs in eene eenige provincie, landeigen; en dat *dan* Angelsch, en *als* meer eigenlijk Saxisch is, gelijk dan ook de Engelschen in 't gebruik van hun Comparativen slechts *dan* (*than*) zeggen, de Hoogduitschers daartegen slechts *als*. 't Geen dan ook geene bevreemding toelaat dat het één wederkeerig boven het ander heerschte, naar mate één der menigvuldige onder- of bytakken van die twee hoofddialekten hier of daar, zoo door het onstandvastig gebruik, als 't vermengen der verschillende opgezetenen nu of dan op den anderen veld won.

Zekerlijk zoodra wy erkennen, dat *witter*, by voorbeeld, niet anders is dan *die wit is*, is het zeggen *witter als een lelie* (d. i. *wit te zijn als een lelie*,) natuurlijker dan of men *DAN een lelie* zeide; en om de ongelijkheid die in de meerderheid van graad ligt, te kennen te geven, zou men eigenlijk moeten zeggen *witter BOVEN een lelie*, of *VOOR een lelie* (*albus prae lilio*); doch het gelijkt het wit-zelf altijd by de lelie, en de spreekwijze zou zich oplossen in *ALS de lelie, maar in meerder graad*, het geen kennelijk een adverbium en dus ongelijk-

lijkheid en tegenstelling met zich brengt. Wanneer men derhalve op 't woord ziet, laat de *ge-lijkheid* het *als* (dat by onze Ouden ook *zoo* beteekende) zeer wel toe; doch wanneer men het denkbeeld in aanmerking neemt, dat er achter de woorden schuilt, is het eene *ongelijkheid* die men bedoelt te kennen te geven; en zekerlijk let onze Taal in vele gevallen meer op het gedachte dan op de eigenlijke woorden die zy gebruikt. Twee zeer aanmerkelijke proeven leveren ons hier van op, vooreerst, *de Geslachten by toepassing* waarvan onze meergemelde Verhandeling in de zesde Afdeeling § 55 tot 58, en ten andere, de relativen en possessieven, waarover men § 60 tot 65 van die, raadplegen mag.

Doch wat is *als*, en wat is *dan*, eigenlijk? Hier hangt alles aan, en dit eischt eenig onderzoek. Wy beginnen met *als*.

't Koomt er hier niet op aan, wat *als* in zijnen eersten oorsprong zij waarin het van *al* af te leiden is, of op den zin, waarin dit *al* dan genomen zou moeten worden; maar welke beteekenis *als* in het gebruik hebbe. Zeker ondertusfchen is het, dat dit *al* niet in de beteekenis van *geheel* is op te vatten, maar van *wel*, 't welk niet anders dan *al* met een labiale aspiratie (of lipblazing) is. Ware 't anders,

zoo zou het is *al byna middag*, of, *het is alreeds byna middag*, een tegenstrijdigheid zijn. Zoo zeggen wy: *AL pratende gaat de tijd om*, het geen niet, *GEHEEL pratende is*, maar eenvoudig *pratende*, en dit *al* of *wel* drukt eene eenvoudige stelligheid uit, die niet geeft of neemt tot het deel- of werkwoord. Even zoo is het, wanneer wy *als nu* en *voor als nog* zeggen; en zoo zeiden onze Ouden ook *al te hand* voor ons *thands*. Men moet dus dit tweederlei *al* wel onderscheiden.

Wanneer wy *alleen* zeggen is 't het *al* in de beteekenis van geheel, zijnde 't het oude *al-een* (*omnino solus*); maar het is dit niet in *aldaar* of *alhier*. In *altijd* is het *geheel den tijd door*, (*omni tempore*); maar niet in *altoos*, dat kwalijk door het Gebruik met *altijd* vermengd, maar eigenlijk *al te oods* (d. i. *zeer* (of *wel*) *lichtelijk*) is en dus voor *ten minste* (*saltem*) aangewend wordt. Men ziet dus, van hoe veel belang deze onderscheiding moet zijn.

Als (hoe het zij), is eigenlijk een adverbium, doch hoe men het noeme, op de rangschikking der partikelen komt het hier niet aan. Met opzicht tot den tijd gebruikt, drukt het *toen* uit, en dus ook *wanneer*; maar altijd *stellig* en nimmer *vragende*, en het heeft dus een stellige kracht. In

ver-

vergelijking is het even zoo *stellig*. Een *kers is rond ALS een appel*. Het *stelt* hier den appel om een denkbeeld van de rondte te geven. *Het is wit ALS sneeuw*; het *stelt* dus de sneeuw om een denkbeeld van de witheid te geven. Dit is zoo in 't stuk van gelijkheid, en wanneer men dit *als* met *gelijk* kan verwisfelen en *rond* GELIJK *een appel*, *wit* GELIJK *sneeuw* zeggen. Maar het drukt daarom juist niet een VOLKOMEN *gelijkheid* uit; een *zweem* is genoeg, en een *meisjen blank als sneeuw of als melk*, of *er uit zien als melk en bloed*, zou anders gantsch geene verheffing van schoonheid zijn. Waarom dan zou men niet *zoeter als honing*, *kleverig als pik* zeggen, wanneer men aan de *honing* een *zoet*, en aan *pik* het *kleverig zijn* verbindt?

Men beroept zich op het Latijn, en dit zegt *quam* by den Comparativus. En dit *quam* (wil men) is niet *als*, maar is *dan*. Hoe zal men dat iemand wijsmaken die weet dat *quam* aan *tam* als gelijkstellend beandwoordt, en dat men zelfs *tamquam* in één woord zegt, het geen juist ons *zoo als* is? — Neen, *quam* is eigenlijk *hoe*; en dat is ons *als* ook. *Quam bellè!* *quam concinnè!* Hoe schoon, hoe lief! *Quam vellem hic simul fuisfes!* Hoe wenschte ik, dat gy hier by geweest waart! Het *quam* verwijst

tot het geen is of gesteld wordt, niet tot het geene niet gesteld wordt, *tam modesta quam pulcra*: zoo schoon, zoo zedig. Ja zoo Sanctius wil, drukt het *quantum*, d. i. zoo veel, uit, en stelt dus gelijkheid, ruim zoo zeer als ons *als*. Minerva Libr. III. c. XIV. En Perizonius erkent te dier plaatse, dat het, waar het niet vragende is, *een betrekking* uitdrukt, niet een verschil in betrekking. *Tam placidum quam ovem reddo*, zegt Terentius; d. i. *ik maak hem zoo mak als een schaap*, of *GELIJK een schaap is*. Wat zou ook anders het *vir est quam doctissimus* beteekenen kunnen?

Dat het Latijn der Comparativus ook met den ablativus construeert, is ter zake van den daarby verstaan wordende, schoon verzwegen, praepositie *prae*, als Vosius *de Arte Gramm. L. VII. c. 16.* aanmerkt, welke 't zelfde als *ante* beteekent; en zoo zeggen wy *grooter of uitnemmerder* BOVEN *de Engelen*, Hebr. I, 4, in 't Grieksch *παρὰ*, 't geen ook elders door *dan* uitgedrukt wordt. Aldaar IX, 23: *κρείττοσι θυσίαις παρὰ ταύτας*, *beter offerande* DAN *dezen*; XI, 4: *πλείονα θυσίαν παρὰ Κάιν*, *meerder offerande* DAN *Kain*; XII, 24: *κρείττονα παρὰ τὸν Ἀβελ*, *beter* DAN *Abel*,

Be-

Beter grond derhalve kan men in 't Grieksch vinden, dewijl dit *παρά* niet alleen eenen nevens elkander plaatsende vergelijking van twee voorwerpen, maar ook eene wezendlijke ongelijksstelling en voorbystreven uitdrukt, gelijk dit ons DAN ook een soort van adverbative onderscheiding bevat, waarom wy het ook, als conjunctie, voor MAAR gebruiken; zoo als ook het zelfde Grieksch gewoonlijkst in den Comparativus η zegt, dat een afscheidend wordeken is en dus met ons *dan* overeenkomt, wanneer het aan *of* beandwoordt, als in; *Ik weet niet of het hem ernst DAN hoert is*; vraag *of hy met gaan DAN t' huis blijven wil?* Dit wordeken is toch zichtbaar een afscheidend of verscheidenheid aantonend woord, waarom het ook by onze Ouden in de dertiende Eeuw voor *behalven* gebruikt werd, en nog voor verwijdering van tijd in *nu en dan*, en, in het tegenstrijdige of adverbative eener rede, voor *maar* strekt. Zoo als ook in het Gothisch, *THAN maar*, en *toen* beteekent, gelijk het ook inderdaad met het Angelfaxische *þonne* en ons *toen* zoo wel als met ons *dan*, het zelfde woord is, en dus by den comparativus niet ongepast. In 't voorbygaan merk ik nog aan, dat het Perzisch het woordtjen *از* (*as*) gebruikt, het geen eigenlijk 't zelfde woord met *وش* (*wesch*) is, dat *als* of *gelijk* beteekent.

kent. Dus b. v., *روى تو روشنتر از رخ روز*,
 (*Bejas rui tu ruschenster as ruk rus.*) De
 glans uws aangezichts (is) klaarder als 't
 aanschijn (de wang) van den dag. Ook ge-
 bruiken ze even zoo *كه* (*keh*), 't welk *gelijk*
 beteekend. Als *صبر درویش به كه بذل غنى* (*sebr*
derwisch beh keh bedsl hani.) De lijdzaamheid
 des armen (of nederigen) is beter als de gift des
 trotschen. — En dus voegt deze partikel zich ook
 met een geheele reden, als: *Het is meer DAN men*
verwachten kon; hy is, of hield zich dapperer
dan het zich aan liet zien: in 't Grieksch,
πλέον ἢ εἰκὸς ἦν. Schoon is de verklaring van
 Apollonius van Alex. waar hy zegt, dat, behal-
 ven de *afscheidende* en *onderscheidende* (*τὴν*
διαζευκτικὴν en *παραδιαζευκτικὴν ἔννοιαν*), het
 bindwoord *ἦ* nog een derde kracht heeft, naam-
 lijk de verklarende (*τὴν διασαφητικὴν*). *Τοῦ μὲν*
γὰρ προτέρου ὑπαρξιν (zegt hy) *διασαφεῖ, τοῦ*
δὲ ἐπιφερομένου ἀναρξιν, βούλομαι πλουτεῖν ἢ
πένεσθαι. Want het verklaart de kracht van het
 geen voorgaat, en de verwerping van het geen
 daar by gevoegd wordt, (als): *Ik wil liever*
rijk DAN arm zijn.

Uit al wat dus verre gezegd is, is ten volle
 (meen

(meen ik) zichtbaar, dat inderdaad en eigenlijk de vergelijkende kracht niet in den uitgang van 't comparativum berust; waarom men zich dan ook niet verwonderen moet, dat die uitgang mede als *positif* voorkomt. Want zoo zegt men by ons *een misdadiger*, en even zoo zei men ondijds *een verstandiger*, een *schalker*, enz. als verbaalia uit een verbum van 't adjectivum gemaakt (waarvan boven, en in de Verhandeling aldaar aangehaald); welke woorden men thands uit vooroordeel der onkunde verwerpt. Het *vergelijkende* zit inderdaad niet zoo zeer in het *woord*, maar in de *rede*, de *vorm der uitdrukking*, waardoor dan ook het adverbium van gelijk- of ongelijkstelling (*als* of *dan*) bepaald wordt. En hierin ligt dan ook de ware grond, waarom ons gevoel het woord *DAN* by den Comparativus voortrekt voor *als*, en men zich niet weigeren kan daar een overwicht aan toe te kennen.

Zoo veel van de particula, die in de vergelijking de twee Substantiven vereenigt!

Men weet voorts, dat het Grieksch beide den Comparativus en den Superlativus met den Genitivus van het stellige voorwerp te samenvoegt, als *την δίκαιον δικαιοτέρον* (voor *juister* of *rechtmatiger* *dan*)

dan een weegschaal), βέλτιστος ἀπάντων (*de beste van allen*). Dat in 't Latijn 't zelfde ook met den Comparativus plaats zou hebben (want van den uitsluitenden graad zullen wy straks handelen), is genoegzaam door Sanctius en anderen bewezen een misvatting der Grammatici te zijn; maar in 't wezen der zaak heeft het echter plaats, wanneer de Romeinen den Comparativus met den ablativus samenvoegen, die veelal de plaats van den genitivus inneemt, en ook by ons daarvoor gaat, wanneer wy er het voorzetsel *van* by voegen; want *van den man, van den paarde*, strekt by ons regelmatig voor den genitivus, die *des mans* en *des paards* is. — Ook Scioppius leidt dezen ablativus van een verzwegen praepositie *prae* af, en met recht, ten ware de comparativus voor een superlativus gebruikt wierd. Echter kunnen wy zeer wel zeggen *Jan is de grootere van Klaas*; en zoo zijn er streken in ons vaderland, waarin men zegt: *hy is MIJN sterker*. Hiervan nog de oude spreuk: *Men moet ZIJN sterker wiken, en voor ZIJN wijzer onder doen*; waarin *zijn sterker* en *zijn wijzer* den gene uitdrukt *die sterker*, en *die wijzer* is *dan* hy op wie het MEN slaat. *Ik heb nooit MIJN STERKER in de kunst gevonden*, plach in mijn tijd het gewoon zeggen van kwakzalvers, goochelaars,
en

en koorddanfers te zijn, en beteekende *sterker*
DAN IK. — Men weet toch, onderstel ik, dat
het possessivum den genitivus van het pronomen
personale vervangt, het geen (of men dit weet
of niet weet.) in alle drie de personen niet
meer dan den *casus rectus* en één *casus obli-*
quus heeft, die de accusativus is.

Wat het Superlativum betreft, zekerlijk kan
dit als waarlijk overtreffende, gelijk het by ons
altijd is, niet anders dan den genitivus achter
zich sleepen. Doch kwalijk zou men dien ge-
nitivus als een regimen van den graad aanmer-
ken. Die Genitivus (en meer hebben dit voor
my gezien,) wordt door den superlativus niet
als zoodanig veroorzaakt; maar hy hangt aan het
voorwerp, waarin die overtreffende hoedanigheid
gesteld wordt, 't welke uit de overige van zijn
soort ten aanzien dier hoedanigheid uitgesloten
wordt, en hierom moet die genitivus noodwen-
dig een meervoudig zijn of het geene eene meer-
derheid aanduidt. *De beste der mannen is de*
beste MAN der mannen; en ook deze genitivus
wordt door den ablativus met de praepositie uit-
gedrukt en men zegt *de beste van de mannen*.
Even zoo *de beste van de kudde, de beste van*
't huisgezin, de beste van den hoop. Men kan
even

even zoo *uit*, in de plaats van dit *van*, gebruiken, en zeggen: *de beste uit den hoop, uit de stad, uit het land* enz. En deze byvoeging van zulke substantiva beperkt het superlatif tot een zekeren kring of foort. — Ik heb niet noodig te zeggen, dat even zulk een genitivus het ALLER is, waarmee men wel gewoon is den superlativus te koppelen, schoon het inderdaad een afzonderlijk woord is. *De ALLERBESTE man is dus de BESTE man VAN ALLE.*

Doch niet alleen dit *van*, maar ook *onder en uit*, wordt op deze wijze gebezigd en toont dadelijk en in het oog loopende, dat die superlativus het volgend woord niet beheerscht, maar dat het het voorwerp waaraan de superlative hoedanigheid toe wordt geschreven, en niets anders is, dat dit volgend woord van zich afhankelijk stelt. *Hy is de geleerdste ONDER de Grieken*, stelt HEM *onder de Grieken*: *hy is de zedigste UIT de Filozofen*, onderstelt HEM tot *de Filozofen* te behooren, en neemt hem daar *uit*. En even zoo is het dan ook, dat *hy is de grootste DER Dichteren* of *VAN de Dichteren*, HEM *onder de Dichters* onderstelt, maar niet door den superlativus, die hem daarin onderscheidt. Even zoo zegt men ook *πίστες αὐτῶν* of *ἐξ αὐτῶν*, *wijf VAN*

of zes VAN DEZE, of vijf of zes DEZER, of UIT DEZEN, of ONDER DEZE. Zonder dat iemand zeggen zal, dat een talwoord een *regimen* heeft. Even zoo, *eenige van die*, enz. Dit regimen is dus niet van den *superlativus* als zoodanig, maar is van het substantivum daar by uitgedrukt of onder verstaan.

Men kan ongetwijfeld den alles overtreffenden graad door omschrijving uitdrukken, en zeggen, by voorbeeld, *hy is STERK, GROOT, BOVEN anderen* of *boven ALLE ANDEREN*, welk laatste even het zelfde te kennen geeft, als *hy is de ALLERSTERKSTE* of *GROOTSTE*. Maar hy bedriegt zich, die door het gantsch niet net denkend Latijn vervoerd, waarnaar men niet dan al te veel het verstand verpløoid heeft, zich inbeelden kan, dat *zeer groot* of *zeer sterk* het zelfde is als *grootst* en als *sterkst*. *Zeer groot* bevat zelfs geene vergelijking, maar alleen een *stellige intensiteit* der hoedanigheid, en het is *groot* of *sterk* in aanmerklijke maat. Wy gebruiken ten dien einde het woord *zeer* niet alleen, maar ook het woord *heel*. *HEEL wijs*, *HEEL verstandig*, drukt dan niet de volkomenheid uit, die in 't woord *geheel* opgesloten ligt, maar een groote maat, even als *zeer*. Die *HEEL wijs* is, kan by ons een *nog wijzer* vinden. De Grieken

ken zeggen zoo πάνσοφος, πάγκαλος, πανόλβιος, voor ons *heel wijs, heel schoon, heel gelukkig*, en ook πανπόνηρος voor *heel slecht*, en dergelijke. Dat zy ook τρις, dat is *driemaal*, in dien zin gebruiken, en de Latijnen hun *ter*, weten wy, maar dit is meer figuurlijk; en als zoodanig zeggen wy ook wel *driewerf gelukkig* in Poezy. Hunne koppeling met βους ter vergrooting, als in βόωπης, βούλιμος, βουδρόμος, βούπαις, is louter Oostersch en van den zelfden aart als die van לָא, van אִיְהוָה enz. by de Hebreewen; en behoort tot de adjectieven niet als zoodanig.

En hunne samenstelling met περι is, als de Latijnsche met *per* (in περικαλλής en pergratus by voorbeeld), niet meer dan ons *zeer*, waar de hoedanigheid mede versterkt wordt; en staat over tegen het υπό in *sub*, in subobscurus en υπόμωρος, υπόγλαυκος, hetgeen de beteekenis der hoedanigheid verzwakt en vermindert (waarvan hier voor bladz. 26.), maar geene byzondere vorming van 't woord maakt.

Ten aanzien van het Latijnsche *ter* mogen wy hier nog byvoegen, dat dit veellicht, hoe zeer met het Grieksche τρις in τριμέγιστος enz. overeenkomende, niet zoo zeer voor het vermenigvuldigend talwoord *driemaal* te houden is, dan

VOOR

voor het oud Ooftersch *ter*; dat met ons *zeer* overeenkomt, en waarschijnlijk het zelfde woord is. In het Angelfax is ons *zeer* desgelijks *tir*; dus *tir-fast* zeer vast, zeer voortreffelijk. In 't Zendsch drukt het *tera*, voor 't adjectivum geplaatst, den hooger graad van hoedanigheid uit, gelijk *zeer* by ons; en daar is er die dit voor het *τερος* der Grieken houden, (zie by voorbeeld St. Martin over de Opschriften van Perzopolis,) hetgeen vrij veel schijn heeft. Dit تر is in eigen beteekenis *bloeiend*, *vloeiend*, en drukt dus etymologicè eigenaartig eene uitbreiding of overvloedigheid der hoedanigheid uit. Ons *zeer* drukt dus desgelijks *uit-* of *overvloeiend* uit, en is met *zee* verwant, waarvan de innige beteekenis in het opbruischen is; en ons *te* zelf drukt overmaat uit in *te veel*, *te goed*, *te min*, en het oude *te storen*, *te gaan*, hetgeen wy tegenwoordig *verstoren*, *vergaan*, noemen; en waarvan Huydecoper op M. Stoke, welk *ver* (om dit in 't voorbygaan nog aan te merken) eigenlijk *over* is, comparativus van *op*, (*ob*, *auf*, of *up*.) en dus te groote ophooging van een hoeveelheid uitdrukt; van al 't welke mijne Grammatica blijk en reden zal geven.

De Superlativen in 't Perzisch zijn uit de comparativen, doch geven wederom eene abstractie

E

te

te kennen. Zy bestaan in achter 't adjectief, 't zij als één woord daarmee, 't zij afzonderlijk, *ترین* (*tering*) te voegen. 't Loopt in 't oog dat dit onze uitgang *ing* is. En ook dit stemt dus wederom te samen met onze gegeven verklaring van den Duitschen derden graad, als afgetrokken zelfstandigheid, overéén.

Beide Angelfax en Gotsch drukken dezen graad door het zelfde *st* als wy, of door *ists* uit. Dus zegt de Angelfax *mæra*, *mæst* (major, maximus); *beter*, *betest* (melior, optimus); *wiere wierest* (pejor, pessimus). En de Goth die den Comparativus in *izo* of *oza* maakt, maakt van *manags* (multus), *maganizo*, *managists*; van *froda* (sapiens), *frodizo*, *frodists*; van *swinth* (*tha*) (fortis), *swintoza*, *swinthists*. Ook het IJslandsch heeft *re* in comparativo, en *stur* en *ste* in superlativo, als *blydare*, *blydastur* (*-ste*), en van *wis* (wijs), *wisare*, *wifastur* (*-ste*). Het Frankduitsch heeft dus *or* of *er*, als *sconer* (*-or*) en in superlativo *ist*, *est*, of *ost*, als *sconest* (*-ost*).

VAN

V A N

T O O N E N M A A T .

Beide ten aanzien van Verzen en Prosa.

V A N
T O O N E N M A A T,

beide ten aanzien van Verzen en Prosa.

Hoezeer de werktuiglijke kunstbehandeling van MAAT en van TOON den Dichter, en zekerlijk (of men dit wil miskennen of niet) den Redenaar even zeer, eigen is, behooren, des niet tegenstaande, die beide taaleigenschappen (en wel onafscheidbaar,) aan de uitspraak; en daar de taal niet in dood geschrift ('t geen er niet dan een enkel bloot teeken van is), maar in levende klanken bestaat, behooren zy dan ook tot de wezendlijkste aandoeningen der Spraak, en, even zoo zeer als de juiste kracht en uitbrenging der letterklanken, tot hare eerste beginsels. Ik behoef hier niet by te voegen, dat zoo lang men in een taal die men leert, geen ge-
E 3 noeg-

noegzaam juist denkbeeld van de Maat en Toon heeft, die er eigen aan zijn, die taal ons verward en duister blijft, ja volstrekt geene volkomen klaarheid of duidelijkheid voor den lezende hebben kan; dat men aan elken lettergreep, die een vreemde waagt uit te spreken, zijn vreemdelingschap zekerst door de onkunde in deze punten ontdekt; en dat, zoo het spreken verstaanbaar en aangenaam voor den hoorende zijn zal, de opvolging van klanken, waarin het bestaat, noodwendig door zulk eene toon- en maatschikking als in de taal eigenaartig is, zich moet laten bestemmen. Iets dat by ieder Volk geschiedt, zonder dat men er aan denkt, even gelijk ook ieder Volk zijne werkwoorden *conjugceert* zonder er aan te denken; maar dat toch niet te min ware beginsels en regels of vormen ten grond heeft, en daartoe te rug gebracht worden kan, offchoon men in de oefening-zelve zich niet bewust is van daaraan te denken.

Inderdaad toch is spreken als *werktuiglijke klankmaking*, een kunst; en inderdaad is het tevens een kunst, als *verstandelijke aanwending* dier klanken. Maar noch in het een, noch in het ander opzicht, moet hy die spreekt, of die schrijft, zich met de gronden of regels dezer kunst bekommeren. Zy moet hem derwijze
ei-

eigen zijn, dat hy, zonder 't te weten, zonder zich-zelfen daar iets van te erinneren, haar betracht en te werk stelt; even als de wandelaar onder 't gaan, de pakdrager onder 't sjouwen, het evenwicht van zijn lichaam bewaart, zonder aan Statica of middelpunt van zwaarte te denken. Maar dit heeft men (het zij dan door eenige opzettelijk verstandelijke studie, het zij door een blinde en gelukkige oefening, waaruit 's menschen geest, zonder zelf daar een kenmerklijk befef van te hebben, zich beginsels of gronden afzondert, en die vergelijkt en te samen verbindt tot hetgeen men Systema noemt, naar hetwelk hy zich richt,) moeten leeren. Wy hebben ook zoo het spreken, wy hebben ook zoo onze moedertaal geleerd. Doch wanneer eene verkeerde praktijk zich indringt, gevoelt men 't noodzaaklijke, van tot dat gene te rug te keeren, waarop zich de oefening die wy hebben, gevestigd heeft; de ons-zelv' onbekende Theorie naamlijk, die haar waarlijk in 't innige onzer zielen ten grond ligt, en waarop zy steunt.

Het is een zeer groote ongelegenheid, en dit moet uit het hier reeds opgemerkte alreeds in het oog stralen, dat men by zoogenaamde Grammaticisten de dus geheeten Profodie (dat is kennis van toon en maat) als een afgezonderd deel heeft be-

E 4

schouwd,

schouwd, in het leeren der talen tot het laatste bewaard, en veeleer als iets slechts bykomstigs en dat tot volmaking of opschik der talen dient, den als innig wezendlijk, en in alle deelen der Taalwetenschap even zeer en noodzakelijk ingemengd. Dit had altijd plaats by de bloot beschouwende studie; maar echter leerde ieder-één van den aanvang af ongevoelig, in alles den toon, en dus tevens ook (eenigermate ten minste) de maat, zoo van de woorden als woordsamenstellingen, door de levende stem zijner leermeesteren, die geene verkeerde uitspraak zonder aanmerking en verbetering door lieten gaan. In onze dagen (ik spreek van de mijnen en die mijner tijdgenooten,) is men in zijn eigen meening zoo veel wijzer geworden, dat ik by mijne uitlandigheid, die in 1795 voorviel, in Duitschland den Toon en de Maat als een gants en volstrektelijk afgezonderd gedeelte der Talen beschouwd vond, waarmee men den leerling niet lastig moest vallen; en het was hierdoor, dat men, by voorbeeld, het wonderlijkste Latijn van de wereld hoorde uitspreken, 't geen niemand verstaan kon dan die wat by hoorde in gedachte eerst als opschreef en dan herlas. Ik weet ook by ondervinding dat die dus een taal (welke ook) leeren, haar niet licht genoegzaam wel leeren verstaan, en dat dit
het

het groote gebrek is van het aanleeren eener taal door zich-zelfen en uit boeken-alleen.

Maar indien dit zoo is, hoe veel heeft dan onze taal moeten verliezen, wanneer men (ô jammer!) het levend gebruik veronachtzamende, ja verachtende, zich een Hollandsch uit zoogenaamde Spraakkunstige schriften begon te vormen, en daarnaar te spreken! Wanneer ik dit op zag komen, heb ik elders gemeld (*). Reeds heb ik meer dan eens opgemerkt, hoe en hoe veel onze heerlijke Moedertaal aan kracht, aan verscheidenheid, en aan welluidendheid ingeboet heeft, door 't verloren gaan van zoo velerlei meer of min onderscheiden *nuances*, waarmede de uitspraak een zelfde Vokaal-teeken hooren deed. En die voor nu vijftig, ja voor slechts dertig jaren het spreken leerde, heeft (zoo hy ze heden niet, om onder den laffen plak van een dommen aanhang te bukken, heeft willen vergeten,) de gants niet geringe afwijkingen en verknoeiingen in de toen zelfs nog gemeene uitspraak van de zelfde famenstellingen van Medeklinkende elementen, naar dat zulke famenstelling uit eene verschillende oorzaak ontsproot, of verschillende oog-

(*) Naamlijk, in het Derde en Vierde Deel mijner Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden.

oogmerken tot grond had, zeer wel leeren kennen; ook is 't licht te zien, hoe dit eerste verderf andere mislagen meer, zoo in uitspraak als spelling, met zich medegesleept, en (God beter't) de taal als verkankerd heeft! Edoch in dit alles te treden is thands buiten 't bestek dezer korte Verhandeling, schoon het mede rijklijk beide op den Toon en de Maat in moest vloeien en dit wezendlijk niet na heeft gelaten.

Mijn stoffe is hier TOON en MAAT, en het is met den Toon dat ik aanvang, offchoon men zal zien, dat beide op elkander over en weér invloeien, en als onaffcheidbaar ten aanzien van 't beloop der rede te beschouwen zijn.

V A N D E N T O O N .

Niemand, of hy weet, of hy heeft voor het minst opgemerkt (en die opmerking zal aan zijn geest zich weldra vernieuwen en tevens verhelderen,) dat er meer dan één *toon* of *accent* is.

Men

Men weet algemeen, dat de oude Spraakkunsten naars drie tonen stelden, den *acutus*, den *gravis*, en den *circumflexus*; dat is: den *scherpe*, den *zware* (beter zei men den *doffe*), en den *omgebogene*, dus genoemd naar het teeken waarmee hy gemerkt werd, als hetwelke een bochtig trekken of lijntjen was boven de klinkletter en in vorm eene liggende *f* (\sim). Wy weten dat de *accentus gravis* eigenlijk geen accent, maar veeleer een onderdrukking van den klank eener sylbe was, en dat er, naar onze wijs van benoemen, als die dezen naam van *accent* of van *toon* aan 't *verheffen* der sylbe verbinden, dus niet meer dan twee accenten by hen waren, de *acutus* en *circumflexus*.

Wy weten niet al te wel, wat onderscheid zy tusfschen deze twee maakten, of liever, waar door zy den *circumflexus* in de uitspraak van den zoogenoemden scherpen of *acutus* (den verheffenden) kennelijk deden verschillen, doch het komt vrij waarschijnlijk voor, dat de *circumflexus* tevens een teeken van langer during in 't uitspreken, en dus inderdaad te gelijk een toon- en een maatteeken was. Doch hoe 't daarmee zij, by ons kennen wy alleen den *acutus* of verheffenden toon, en den *gravis* of doffen, die eigenlijk een *ontoon* of toonloosheid heeten mag.

Ik

Ik behoef niet te zeggen, dat zy, regelmatig, geen van beide by ons geteekend worden, maar alleen in het werkelijk uitspreken der woorden, kennelijk zijn. Wy hebben dus alleen met den *accentus acutus* te doen, als voor ons den eenige.

Niemand onzer echter, of hy weet, dat, welke die accent ook zijn moge, hy aan een verscheidenheid (of, zegge ik, aan verscheidenheden) van hoogte, of liever van *intensiteit* of *nadruk*, of hoe men het noemen wil, (want ik wenschte dat men in dit punt niet al te zeer aan de eigene denkbeelden die ons de kunstbenoemingen der Muzyk inboezemen, hangen bleef,) onderhevig is; waardoor de eene sylbe in een woord boven alle andere, en onder de laatste wederom de eene boven de andere, uitsteekt. Dit wetende, weet hy dus reeds, dat in ieder woord eene heerschende sylbe ontstaat, boven of nevens welke geene andere in meerdere of gelijke *intensiteit* (want ik zal dit woord als 't nadruklijkste voor mijn oogmerk hier kiezen,) gehoord wordt, schoon onder deze andere sylben er één of wel meer zijn kunnen, die men niet toonloos kan noemen. Daar is dus in onze taal een heerschende toon in de woorden, en ook zijn daarby mindere tonen, zoo wel als er toonlooze grepen zijn. En dus hebben

ben wy ten aanzien van den toon, drieërlei grepen (of fylben) en tweederlei toon. Welke twee wy ter onderscheiding, met de namen van *geheele* en van *halve* tonen bestempelen mogen; dan waarby men bedenken en wel in het oog houden moet, dat dit *heel* en *half* niet ten aanzien van during der fylbe, maar ten opzichte van intensiteit van den klank, wordt gezegd, waar alleenlijk het denkbeeld van *toon* toe behoort, terwijl wy de during der fylbe met de namen van *lang-* en van *kortheid* beteekenen.

Ik zal hier niet onderzoeken, in hoe verr' en waarom de *lengte* eener fylbe op den *toon*, en de *toon* op de lengte en kortheid invloeit, en de eene de andere verandert. Dit invloeien verschilt ook waarschijnlijk naar de organisatie der spraakdeelen by verschillende Volken; en wellicht, ja waarschijnlijk, zoo het Koninklijk Nederlandsche Instituut onder den spoorslag van zijnen stichter, Koning Lodewijk, en deze in staat gebleven was, aan zijne eigen brandende zucht voor de Letteren, en de mijne, bot te vieren, zou het door my met den grooten Brugmans be raamde ontwerp, om te sammen eene nauwkeurige vergelijking der spraakdeelen van ten minste de meest bekende Volken met hun uitspraak en 't verschil hunner taalgronden, tot eene uitvoering

ring gebracht zijn, die de heerlijkste uitsluitfels en gevolgen voor de algemeene Taalstudie opleveren moest; doch de ongunst der tijden heeft dit, als zoo vele andere heilzame plans voor ware verbetering in dit vak, en my-zelfen persoonlijk, derwijze getroffen, dat daaraan volstrektelijk geen 't geringste uitzicht meer op te vormen bleef. Ik vergenoeg my hier dus met aan te merken (en ik doe dit te dezer plaatse alleen in 't voorbygaan), dat wy in het stuk van lengte of korthed een geheel andere regelmaat by de Noordelijke volken ontmoeten, dan welke in de Grieksche en Latijnsche talen gevonden wordt; en dat, wel inzonderheid, (onder andere strjldigheden met deze twee) de Noordelijke talen hun toon of accent geenzins naar de lang- of korthed der syllaben richten, maar dat, wel integendeel, de lengte by haar door den toon of accent verandert. Ik zal dadelijk daar een voorbeeld van geven in de samenstelling van éénsylbige woorden die beide volstrekt lang zijn, door welke te samenstelling de laatste dier grepen, van den accent ontbloot wordende, kort is, als *grootvader*, *vlootvoogd*, *affchrik*, *handschrift*; en dat daartegen evenzoo *worstelingen*, waarvan de uitgang in zich-zelfen kort en toonloos is, met een halven toon uitgesproken, de penultima toelaat als lang te gebrui-

bruiken. — Doch dit willen wy hier nog niet roeren.

In het algemeen heeft men opgemerkt, en als een onfeilbaren regel gesteld, dat de fylbe, welke den wortel van een woord uitmaakt, altijd lang is, en tevens den heerschenden en volkomen accent van het woord heeft. Het is regelmatig waar, doch met uitzonderingen en beperkingen, zonder welke men zich in de toepassing bedriegen zou. Wy roeren ook dit hier nog niet aan, maar bepalen ons tot een proeve by een twee- of drietal van afwijkingen, die ten opzichte van dezen regel voor onze taal en de haar eigene wcluidendheid van gewicht zijn.

Is het zakelijk deel van het woord, of (met andere woorden gezegd) 't geen den wortel bevat, het aanmerkelijkste, en moet het den toon hebben, zoo vloeien hieruit twee byzondere grondregels voort: Vooreerst naamlijk, dat geene kortvoorbyglippende fylbe een heerschenden toon hebben kan; als by voorbeeld de *i* en de *e* in *machtige*, de eerste *e* in *beleefd* of *geleerd*: En ten andere is het tevens al dadelijk zeker, dat de zuiver Neêrduitsche uitgangen der woorden den toon niet kunnen hebben, en derhalve met geene gelijke intensiteit uitgesproken kunnen worden als hunne
meest-

meestzakelijke fylbe. Dit volgt uit den aart van de zaak *a priori*, en wy vinden 't ook zoo, en geene uitgangen, dan van vreemde woorden, als die wy uit de Fransch-Vlaamsche dialekt overnamen (in *y* naamlijk, als *kleedy* of *waardy*, *razerny*, in *eel* als *houweel* en *krakeel*, in *et* als *helmet* of *koket*, in *ier* als *banier*, *zoudenier*, en in *adie* of *agie*, of *aadje* als (by voorbeeld) *lastadie*, *boschaadje*, *kyvagie*; waartoe de verwrouwlijkende uitgang van *in* en van *es* als *Godin* en *Prinses* ook behoort), geene andere zeg ik, dan die, hebben den toon by ons. En het is dienvolgende, dat by samenstelling het eerste woord zijnen toon behoudt. *Rijksvorst* en *wijshoofd*, *ónmensch* en *wángedrocht*, *óverheer*, *óverheerschap* en *óverheerschappy*, wanneer het tot één woord samen smelt, behouden den hoogen toon op hun eerste fylbe, die van *rijk* naamlijk, van *wijs*, van *on*, *wan*, en *over*, en deze heerscht over geheel het woord. Maar wanneer tusfchen de wortelfylbe en den 't zij dan meer-, 't zij éénfylbigen uitgang een voltrekt toonlooze greep is of meer, dan kan de uitgang een halven toon hebben. Zoo is het, by voorbeeld, met het woord *kúnstenaar*, zoo is 't met de woorden van *héiligdóm*, *wáárdighéid*, *vréémdelingfchap*, en zoo met *voortréfelijkhéid*. Geene der

der fylben heeft in deze woorden een toon die gelijk staat met de *eerste* of *zakelijkste*, die naamlijk den wortel bevat, dat 's te zeggen, *kunst*, *heil*, *waar*, *vreemd*, en *tref*. En het is en blijft dus, zoo het woord zich verlengt tot *KUNSTENAREN*, tot *HEILIGDOMMEN*, tot *WAARDIGHEDEN*, tot *VREEMDELINGSCHAPPEN*, *VOORTREF-* of *VOORTREFFELIJKHEDEN*. Men moet daarin niet zeggen de *KUNSTENAAR*, of de *KUNSTENAREN*, zoo, dat de fylbe *naar* of *na* boven *kunst* uitsteekt; *heiligdommen*, *waardigheden*, *vreemdelingen*, *vreemdelingschappen*, *voortreffelijkheden*, zoo als men by voorbeeld *advokaten* of *procuratien* zegt. Niets kan Onhollandfcher en in Hollandfche ooren onlijjdlijker zijn, dan zoodanig een valsche en taal- en verftandbedervende uitspraak. De eerste wortelfylbe houdt den aloverheerschenden toon onverwrikbaar vast. En dit is in de zelfftandige woorden by famenftelling even als by onfaamgeftelde algemeen en zeker.

Intusfchen heeft de zeer verkeerde gewoonte, om, by het lezen der verzen, de rijmen te doen uitteken, federt onzen leeftijd, (en wel voornaamlijk, federt de Tooneelfpelers-troep van den Vlaamschen Neyts de Provincie doorkruiste, en opgang maakte, en de in een vrouwenmond zoete en verleidende Vlaamsche uitspraak het

F

be-

belachlijke by ons allengskens door gewennis verloor,) eene tegengefelde uitspraak verbreed, ja (waarom 't niet gezegd?) ingevoerd; die ik niet behoef aan te wijzen, hoezeer zy tegen den aart der taal, tegen hare duideljkheid, klaarheid, en verftandeljkheid, strijdt en aandruischt. Hoe veel kwaad zy daarboven nog aan de welluidendheid doet, zal by nadere gelegenheid blijken.

Men kon zich veelficht dit nog als een foort van Poëctifche vrijheid of Dichterlijke afwijking van de eigenlijke uitspraak, hoe verkeerd dan ook, laten opdringen; maar men hoore onze Redenaren, die, federt nu dertig jaren als mieren en maden door middel van Genoofchappen en Maatfchappyen vermenigvuldigd, in aanmerking komen. Menig eene welgefekte en (in zichzelfe befchouwd) fchoone Redevoering heb ik bygewoond, waarin zich de Redenaar toegelegd had op de echte Anapestifche maat, waarin Grieken en Romeinen ons voorgingen, maar ik moest *kunstenáars*, *heiligdóm*, *wetenscháp*, en al dergelijke, verzwelgen; mijn dierbare moedertaal met maat en welluidendheid was verdwenen, en 't gekrijfch bleef dagen lang in mijne ooren nagalmen.

Ik durf niet zeggen, dat ik ook al *wijshéid* en

en *vloodvóógd* of *krijgshóófd* gehoord heb, want die dus spraken, toonden zich zeker in hun uitspraak ('t geen niemand, nu nog zelfs, in twijfel zal trekken,) volkomen onthollandscht te zijn. Maar waar blijft het zoo heerlijk onderscheid tusschen zelfstandige en byvoeglijke naamwoorden, dat by ons in de toonklanken heerscht en, de taal zoo verduidelijkende, aan de rede een zoo inlichtende klaarheid geeft? Ik spreek hier van de saamgestelde. — Wy merken op, dat in de zelfstandige woorden, de samenstelling den toon op het eerste woord rusten doet, en het volgende, zoo wanneer het tweesyfbig is, by gevolge dan toonloos laat naslepen. *grootvorst*, by voorbeeld, *draagstoel*, en *ondeugd*, en *welddad*, mogen dit blijken doen. Ik zei dit met opzicht tot de zelfstandige, maar in de byvoeglijke is het omgekeerd. *Weldadig*, *handdadig*, zegt men, *ondeugend*, *onmenschlijk*; en wil men het onderscheid kennelijk uitgedrukt zien, men zie op de woorden *ontróuw* en *óntrouw*. Het een heeft den toon op de laatste greep; en is adjectief, het ander op de eerste en is substantif; en dit laat zich niet omkeeren. Men zegt naar den eisch van de taal:

F 2

Hy

*Hy was me ONTROUW, ik heb zijne ONTRouW
streng gestraft.*

Hoe veelvuldig echter hoort men thands: *hy is my óntrouw*, en ook: *de onTRóúW* straffen! Het laatste zekerlijk zoo veel niet als het eerste, en er is een natuurlijke grond voor, waarom men veel lichter in 't eerste valt, gelijk wy hierna, van den emfatischen accent handelende, toonen zullen. Het is even zoo met *ónverstand*, en *onverstandig*; *médgenoot*, in 't meervoudig *médgenooten*, en *médgenootschap*; en daartegen *meéPLíchtig* of *medePLíchtig*, en al dergelijke.

Is er iets waar in de kracht van den accent en de onderscheiding die hy in de beteekenis der woorden te weeg brengt, by uitnemendheid kenbaar is, 't zijn de werkwoorden met afscheidbare of onafscheidbare voorzetsels gekoppeld. Men weet, dat een *afscheidbaar* voorzetsel in deze stoffe genoemd wordt hetgeen zich in de buiging des werkwoords daarvan afscheidt, en in de onbepaalde wijze vooraan geplaatst, zich in de aantoonende of bevelende wijze achter zijn werkwoord of het daardoor beheerschte verplaatst,

plaatst, en in andere samenstellingen het *augment*, *partikel*, of *hulpwoord*, tusſchen zich en het werkwoord zijner ſamenſtelling aanneemt. Zoo als *TÉGENſpreken*, *vóórſtaan*, by voorbeeld, en *óverlezen* in den zin van herlezen. Welke werkwoorden men in de zoogenoemde Conjugatie dus verdeelt: *Ik ſpreek TÉGEN*; *ik heb TÉGENGESproken*; *ſpreek my niet TÉGEN*; *zonder u TÉGEN te ſpreken*: *Ik ſta die zaak vóór*; *dat is in goeden gemoede niet vóór te ſtaan*; *ſta dat yverig vóór*, *ik heb dat nooit vóórgestaan*: *Lees dat eens óver*; *óvergelezen*; *ik heb het niet meer dan eens óver kunnen lezen*. Men weet desgelijks, dat integendeel een *onaffcheidbaar* voorzetsel eens werkwoords is, dat altijd zijn plaats onveranderlijk vast aan zijn werkwoord houdt, en daardoor dan ook geen augment aan het werkwoord toelaat. Zoo is het met *wederspreken*, *ontſtaan*, *herlezen*. Het is altijd: *ik WEDERSPRÉEK*; *WEDERSPRÉEK my*, *zoo gy my WEDERSPRÉKEN kunt*; *ik heb dit nooit WEDERSPRÉKEN*; *het is niet te WEDERSPRÉKEN*. En even zoo: *daar ONTSTÓND een zwaar onweér*; *daar is een onweér ONTSTÁÁN*; *zoo eenig ongeluk mocht komen te ONTSTÁÁN*. Zoo: *Ik HERLÉÉS dagelijks Vondels Lucifer*; *ik heb hem hon-*

derd malen HERLÉZEN, *ik weet hem niet genoeg te* HERLÉZEN; HERLÉÉS *gy hem duizendmaal.*

Aan niemand, die eenige oplettendheid heeft, heeft het kunnen ontslippen, dat het oud en volstandig gebruik, in den aart der zake gegrondvest, een geheel andere accentuatie betracht in de uitspraak dezer tweederlei saamgestelde verba. In de eerste naamlijk heeft het voorzetsel den heerschenden toon, in de laatste het lichaam des werkwoords. TEGENSPREKEN behoort men te zeggen, en *vóórstaan*, en *óverlezen*; niet *tegenspréken*, *voorstáán*, en *overlézen* (als een Franschman mischien zou doen); en daartegen: *wederspréken*, *ontstáán*, *herlézen*. Ik heb my over dit punt moeten uitlaten in mijne Verhandeling over de geslachten der naamwoorden; doch het was daar alleen, om dat ik uit deze onderscheiding de verschillende affectien van de woorden, uit zulke werkwoorden afgeleid, te verklaren had; en ik hield de zaak-zelve voor bekend. even als zy in mijn kindertijd was, zonder toen te gelooven, dat iemand in de uitspraak daartegen misdoen kon. 'k Heb, na mijn te rugkomst uit Duitschland, het tegendeel echter gezien, en het lichaam der verba boven de dusgenoemde
en

en waarlijk afscheidbare voorzetfels hooren opheffen, en deze van hun heerschend accent be-rooven, die er al het karakter van hunne be-teekenisfen aan geeft. 'k Heb ontallijke malen *overwégen* en *óverwegen*, en al dergelijke, hoo-ren verwarren, en daardoor den zin verduifte-ren en wantaal voor Hollandsch of Nederduitsch in-voeren. Ik heb hooren spreken, door Rede-naars van beroep, en door hen wier eerste verdien-ste in eene recht zuivere uitspraak bestaat, en by wie niets het gebrek aan dit hooge vereischte vervullen kan, door Tooneelspelers, op de zelfde wijs als ik Franschen en andere Vreemden in hun gerábraakt Hollandsch hoor zeggen: *De Zon is reeds aan 't ondergáán, by het ondergáán der Zon*: en even zoo moest ik aanhooren:

Gelijk een avondstond die schittrend ondergáát.

Welk eene taal dit zijn mag, weet ik niet. Inte-gendeel weet ik, dat de Zon somtijds *een ver-duistering ondergáát*, iets dat haar van buiten aankomt en van ouds als iets geweldigs be-schouwd werd, doch dat zy 's avonds *niet on-dergáát*, maar eenvoudig *óndergaat*, of ('t geen het zelfde zegt) nederwaarts zinkt.

Ik zal hier allcen nog byvoegen, dat dit on-

derfcheid in de accentuatie der verba ook in hunne nomina verbalia stand blijft houden. Dus zijn *tégenſtander*, en *wederſtänder* anders geaccentueerd. In *TEGENſtander* valt de heerſchende toon op *tégen*; en *ſtander* heeft slechts een halven: In *wederſtÁNDER* daartegen heeft *ſtÁnder* den heerſchenden toon: de eerste naamlijk *ſtaát* *tégen*; de laatste *ſtaát* niet *weder* maar *wederſtÁát*. Dit moet men vooral in zulke verbalia van ſaamgeſtelde werkwoorden waarnemen. In tegendeel, wanneer de praepositie niet aan het verbum vastkleeft, houdt het in het ſubſtantief den voornamen of heerſchenden toon, als gezegd is, altijd.

In deze zeer weinige aanmerkingen mogen wy de geheele regelmatige Theorie der Nederduitſche accentuatie of toonſtelling by het uitspreken der woorden, als woorden op zich-zelve beſchouwd, vervat rekenen, zoo wy slechts nog het punt der emfatifche verheffing ophelderen, die ſchoon wel niet altijd, echter meest al, om eenige tegenſtelling te doen gelden, gebruikelijk is. Hier van derhalve nog een woord te dezer plaatze, ſchoon dit wellicht beter gepast mochte zijn na 't behandelen van de maat der woorden, als waarop ſomtjids deze emfasis ook een invloed

oe-

oefent, die, veelal miskend, des echter niet minder wezendlijk is.

Deze *emfasis* of verheffing betoont zich voornaamlijk in de ontkennende of afkeurende sylbe, en het is door deze, dat men oók somtijds in adjectiven zoo wanneer het hooglijk op deze ontkenning aankomt, *óntrouw*, *óngetrouw*, *ónmooglijk*, *óndoenlijk*, *misdadig*, *wánschapen*, *óvervloedig*, *tégenstrijdig*, *wéderhoorig*, zegt in plaats van het regelmatige en juiste *ONTROUW* als adjectivum, *ongetrouw*, *onmooglijk*, *ondoenlijk*, *misdadig*, *wanschapen*, *overvloedig*, *tegenstrijdig*, en *wederhoorig*, door welke accentuatie, als gezegd is, het adjectif zich van het substantivum onderscheidt. Eene willekeurigheid inderdaad; die derhalve niet dan met de uiterste omzichtigheid en allerzeldzaamst mag aangewend worden, en nooit dan waar dringende reden voor eene byzondere *emfasis* plaats grijpt.

Voor 't overige, gelijk wy reeds aangemerkt hebben, dat de accent op geen kort-voorbygaande sylbe vallen kan, zoo spreekt het dan ook wel van zelfs, dat geen *lidwoord*, geen *voornaamwoord*, 't zij perfoonlijk of bloot bezittende, en (met één woord) geene der zoogenoemde, *particulae* een accent hebben kan, dan

alleen, waar zy de aandacht byzonderlijk trekken of vasthouden moeten, 't geen in het lidwoord nooit vallen kan. En dit zelfde mag men van 't verbum substantivum en alle hulpwoorden, waar zy door zich-zelven geenen nadruk van beteekenis hebben, vasthouden. Deze nadruk-alleen, wanneer er de meening des sprekers byzonder op ziet, kan al zulke woorden den toon geven. *Ik ben ziek*, heeft, eenvoudig gezegd, den accent op het woord *ziek* alleen; maar wanneer het als een betwiste zaak, of ik wel dan niet wel ben, gezegd wordt, wordt *ben* geaccentuëerd. *Ik BEN ziek*, is ik geef dit niet voor, noch schijn het, *ik BEN het inderdaad*. Wordt het gezegd in tegenstelling met een ander die voor ziek door wil gaan, of veellicht gezond is, zoo ontfangt *ik* den accent, en deze overheerscht dien, die aan *ziek* natuurlijk is. Met *ik zal uitgaan*, by voorbeeld, is het even zoo, naar mate 't op de daad van het *uitgaan*, op de futureit, of op de persoon hoofdzakelykst aankomt; en met *ik heb gegeten*, desgelijks. En 't is even zoo met de *bywoorden* of *adverbia*, *voorzetsels*, en *bindwoorden*. Men zegge: *hy is grootelyks verlegen, en zeer belemmerd*. Of *grootelyks* en *zeer*, dan wellicht een van beide, boven *verlegen* of *belemmerd* moeten uit-
ftc-

steken hangt aan de meening. Zoo verschilt voor de déur, en vóór de deur; zoo den trap op, en den trap óp, naar de emfasis in de meening. En even zoo is 't met het ontkennende niet, waarvan het accent mede van den nadruk dier ontkenenis afhangt.

Het is even zoo met het onderscheid tusfchen voor en voor. *Ik heb dat voor hém gedaan*, is in zijn plaats of ten zijnen behoefte; *ik heb dat vóór hem gedaan*, is eer dan hy. Het eene drukt het Latijnsche *pro* uit; het andere, *ante*. Huyghens merkt dit onderscheid op in een zijner Sneldichten: *Jan hoopt nog eens zoo rijk te zijn als ik*. Wat is dit? Is het, *Jan hoopt nog*, heeft die hoop nog niet opgegeven? of is het, *hy hoopt nog t'eeniger tijd zóó rijk te zijn*? Of is het eindelijk, *nóg ééns* (d. i. DÚBBELD) zoo rijk te zijn? Dit hangt geheel aan het accentuëeren der woorden in de uitspraak. — En immers hangt ook geheel het onderscheid tusfchen het talwoord één en het onbepaalde lidwoord een, aan den accent; en even zoo dat van het bepaalde lidwoord de, en het oude de (in beteekenis die), waarvan wy nog overig hebben *dés te meer*, *ik ben dés verlegen*, en (waarin het onachtzaam gebruik reeds een geheel verkeerde uitspraak heeft doen

aan-

aannemen, die de woorden van hunne beteekenis berooft,) *déswegens* en *dérhalve*.

Tot dit punt zou men ook de *enclytica* kunnen brengen, welke eigenlijk korte éénfylbige woordtjens zijn, welke den accent op het vorige woord te rug werpen. Dit te rug werpen moet niet zoo verstaan worden, als in den Latijnschen zin, in welken zy den accent op de onmiddelijk voorgaande fyllabe doen vallen. Zoo zy iets tot den accent van het vorige woord toebrengen, het is dien eenigzins versterken; maar by ons geven zy er geen, waar hy buiten dien niet vallen zou. Deze enclytica zijn de accusativen van voornaamwoorden, die oudtijds aan de werkwoorden vast gefchreven werden en daarmee als te famensmolten. *Ik hebfe gezien, ik hebben gezien, zegme, geefme, geven, latet blijven*, en dergelijke, fchreef men, voor: *ik heb ze gezien, ik heb hem (of hen) gezien, zeg my, geef my, geef hem, laat het blijven*; en tot in mijne jongelingschap fprak ieder nog dus, schoon men reeds over lang opgehouden had, dus te fchrijven. Doch toen vergat men, wat enclytica waren, en ieder woord moest toen, als een blijk van beschaaftheid en (God beter't) taalkennis, afzonderlijk uitgesproken worden. Weg was de vloeiendheid

heid onzer spraak die alleen nog onder de lagere Burgerklasse wat voortduurde, en haar zachte smelting week voor gestadige horting. Maar slimmer moest volgen. Nu moest ieder woord zijn eigen accent hebben, want ieder woord werd als eene zelfstandigheid op zich-zelve beschouwd; en ongelukkig kende men als accent niet dan den *accentus acutus*. Van toen aan werd onze taal tot een kraai- en extergeklap, waardoor zelfs de Franschen my meermalen gezegd hebben, geweldig gestoten te worden wanneer zy ons hooren spreken. Van toen aan, was onze taal eigenlijk geen taal meer buiten de verzen, waarin een goed Dichter den lezer dwingt (mits deze niet al te zeer verwend is) den accent der byzondere woorden op te offeren; en ook nog in den mond van enkele Redenaren, doch uit wier arbeid, zonder hunne echte accentuëring gelezen, alle welluidendheid met hun eigen uitspraak vervlogen was. Ja, dit spreken met een accent op elk woord werd zoo moeilijk, dat men genoegzaam geene Proza meer lezen kon naar de volzinnen of de kunstverdeeling van die, welke eens aangenomen was, maar in 't lezen die anders verdeelde; en wel, naar dat men in staat was te lezen. Een wonderlijk lezen, waarvan K. van der Aa de
in-

interpunctie in een werk, dat ik van hem gezien heb, heeft uitgedrukt. By voorbeeld: *Nu gebeurde het dat, de Koning van Pruissen, zijn Legermacht tegen de Oostenrijksche, en Russische Keizers deed aantrekken, door Pommeren en Silezien, enz.* Die goede fukkel punctuëerde gelijk verscheiden (ja de meeste mischien) der Advokaten, Predikanten, ja Redenaars lezen. En dezen konden niet anders lezen, om dat hun geschreven punctuatie pogingen kostte, die hun borst niet kon uithouden by gebrek van behoorlijken *numerus*, die zeer zeker gaen plaats hebben kan, waar men ieder woord een accent geeft. Van toen aan moesten onze verzen ook allengs by de uitspraak verliezen, en vooral toen men zoo zorgvuldig de voornaamwoorden en zelfs de postfestiven begon te *verbuigen*, zoo 't heeten moest. Toen klook het recht heerlijk:

Ik zeg u, waardste MIJNER vrienden,
'k Heb MIJNE vriendschap u gewijd;

en dat eeuwig *mijne, uwe, zijne, onze, hânre, hânse*, maakte dat men sommige verzen volstrekt niet kon opslaan, zonder, als onze Ouden zeiden, *zijn tureluur te verliezen.* — In-

tus-

tusfchen gewenden zich jonge lieden aan zulk eene wanspraak, en de eene verbastering bracht steeds de andere voort; terwijl ouder lieden allengs de baan ruimen, en aan hen, die aan het oordeel der Midasfen hangen, de bewondering waar zy naar staan, ongestoord overlaten.

Van de accentuatie der rede in haren samenhang en als één beschouwd, zij voor ditmaal het volgende genoeg!

Ieder *kolon*, dat is ieder Lid van een Volzin, gelijk wy het in het stuk der versificatie noemen, en nader verklaren zullen — doch heeten wy 't hier, der duidelijkheid halve, eene onderdeeling of splitting in een periode of volzin! — Ieder zulke onderdeeling dan, uit hoe veel of weinig woorden dat Lid ook bestaan moge, 't zij het door eene eenvoudige *snede* of *komma*, door een zoogenoemden heelen of halven *kolon*, door twee punten of door een *komma-punt*, onderscheiden wordt, moet, veel of weinig woorden bevattende, onder de accenten van dezen een heerschenden hebben, welke boven die der overige woorden van die verdeeling zich opheft: En tusfchen deze onderdeelingen tot eene volkomen of halve periode behoorende, moet

we-

wederom één accent zijn, welke die van de overigen alle te boven gaat.

Ik noem hier een halve periode, 't geen door de zoogenaamde *twee punten* onderscheiden wordt. Ten aanzien van de verzen zal dit klarer en meer in het oogloopen worden; doch ook in 't eenvoudigste en kunsteloosste proze heeft dit plaats, en vloeit voort uit dat groote beginfel van eenheid, waarvan het befeel en gevoel ons als middelpunt van geheel ons zijn is ingeschapen, en ons, werkend en lijdelijk, even zeer vervult; en waarin dan ook (als ik voor genoegzaam een halve eeuw alreeds toonde,) het wezen der schoonheid bestaat. Zegge men, by voorbeeld: *'t Is eene waarheid, die geene bedenking of tegenspraak onderhevig is, maar door elk, die verstand en opmerkzaamheid op zich-zelf heeft, toegestemd worden moet, dat wy menschen gebrekkige wezens zijn, zoo ten aanzien van lichaam- als geestvermogens.* Zoo verdeelt zich dit zeggen natuurlijk in het *onderwerp* en het *praedicaat*. 't Voorwerp is, hetgeen in de woorden, *dat wy* en volgg. begrepen is; en het praedicaat in de woorden: *'t is eene waarheid* enz. (tot worden moet, ingesloten). Ieder van deze twee Hoofddeelen moet een heerscheden toon hebben onder die zijner woorden. En het

het eerste lid van dat gantsche hoofddeel der rede (naamlijk *'t Is, tot worden moet,*) verdeelt zich even zoo weder in *'t onderwerp* van het effatum, *'t Is een waarheid;* en in een *praedicuaat;* al het volgende omvattende; doch in welk praedicuaat wederom een verdeeling is door de ontkenenis, in *geene bedenking onderhevig* opgesloten, en het stellige dat door verbinding met *maar* daaraan vastgehecht wordt. En ieder van die leden dezer verdeeling heeft wederom zijnen heerschenden accent. De kleine verdeling: *die geene bedenking of wederspraak onderhevig is,* verdeelt zich wederom in nog eene onderdeeling; naamlijk *geene bedenking of wederspraak,* en *onderhevig is;* waarvan elke wederom eenen byzonderen heerschenden toon heeft; en elk dezer woorden heeft eindelijk (voor zoo verr' zy er vatbaar voor zijn) zijn eigen accent. Ook is het wederom het zelfde met de andere onderdeeling van het eerste Lid; naamlijk: *maar door elk* enz. Ook al wederom even zoo met het tweede Lid; *dat wy menschen* enz. 't geen zich op nieuw op gelijke wijze in tweeën verdeelt, *dat wy mensch. gebrekkige wezens zijn;* en de verklaring *zoo met opzicht* enz. en eindelijk verdeelt elk van deze verdeelingen zich al wederom in twee

anderen. — Zie daar dus eene ondergeschiktheid van accenten of tonen, en eene daaraan verknochte melody, die gehoor en hart, zoo zy wel wordt in acht genomen, een zeer groot genoegen doet. Die ook, voor dezen, elk beschaafd en geoefend lezer verstond, en elk schrijver (hoe zeer dan ook in ongelijken graad van volkomenheid) betrachtte, en gemakkelijk kon betrachten, daar in dien tijd zijn gehoor aan den natuurlijken loop en val van een rede, volzin, en uitdrukking van jongs af gewoon was, en het op de lees-scholen niet afwendde, dan voor zoo verr' de jeugd naderhand in de handen viel van pedanten, als er enkelen begonnen op te staan, doch wie ieder belachte. Eenen ieder schoten, als hy sprak of schreef, de woorden en spreekwijzen in eene vloeiende en welluidende opvolging in, en niemand behoefde daarnaar te zoeken. Men schreef als men sprak, en sprak niet naar een onverstandige spelling, waarin men de *schevaas* alle tot vokalen gemaakt heeft, de saamgestelde of in één vloeiende letters, in plaats van in een gemeenen klank, ieder afzonderlijk uitspreekt, *ng* tot *n* en *g*; *sch* tot *s* en *ch* maakt, de verschillende klanken, die ieder vokaal heeft, miskent, en de syllaben in het uitspreken van één snijdt, in plaats van ze samen te doen vloei-

vloeien, en gants niet meer weet of befest, hoe de middelkonzonant tusfchen twee vokalen beide syllaben aandoeft; dus, by gebrek van een Hollandsch gehoor, de woorden misvormende, en van *lichaam*, by voorbeeld, een *lig-haam*, dat is een *haam* om in of op te liggen, van *hemeling* een hemel-*stokvisch* makende, en al zulke fraaheden meer, om een laffe al verwoeftende klub en aanhang van onverftanden te believen, die (na 't Vaderland om te keeren,) niets onverdorven wilde laten, om aan een vervloekten willekeur alles te kluifteren. En hoe fraai eenen invloed heeft dan ook deze spelling op Proze en Dichtkunst gehad! Men leze den zelfden redenaar, voor en na dat hy zich aan dien dommen willekeur onderworpen heeft, en gevoele, zoo iemand gevoel heeft, het onderscheid! Van de verzen heb ik in dit opzicht menigmaal en genoegzaam gefproken.

Doch, om tot den heerfchenden accent in een volzin, of lid van een volzin, te rug te keeren. De heerfchende accent hangt niet slechts van 't voorname voorwerp der rede af, als men in het afgetrokkene zou mogen denken. Hy hangt eigenlijk af van het oogmerk des fprekenden en dus des fchrijvers. Heeft hy in het

voorgefelde gezegde, by voorbeeld, ten doel de uitspraak, *dat wy menschen* enz. te doen kennen; zoo is 't dáár in, dat de hoogste emfasis ligt, en dus, de over beide Hoofddeelen zich opheffende accent. Is 't in tegendeel, deze thesis, (als welke bekend maar bedenkelijk zou mogen geacht worden,) als *waar* te bevestigen; zoo rust deze alles overheerschende accent in de phrasis *'t is een waarheid*. En hierin wederom kan een verscheidenheid plaats hebben, naar dat hy het of slechts *als waar* verzekeren wil, of het werkelijk *zijn* van die waarheid, in tegenstelling van een denkbeeld, dat het waarheid zou kunnen *schijnen*, aandringen; in welk geval niet *waarheid*, maar *is* dezen heerschenden accent eifchen zou.

Een Lezer moet zich derhalve wel van het oogmerk en 't gevoel des Schrijvers ('t zij Dichter of Redenaar) leeren doordringen, om **WEL** te lezen, en wie de ziel van den Schrijver niet in zich gevoelt, kan hem met geen mogelijkheid in zijn lezen uitdrukken of aan toehoorderen vatbaar maken.

VAN

VAN DE MAAT.

Gelijk door het woord *toon* of *accent* de meerdere of mindere verheffing eener sylbe verstaan wordt, zoo verstaat men door *Maat* eene meerdere of mindere during der lettergreep of der vokaal in een lettergreep, tot haar uitspraak vereischt, of daar by in acht genomen. En het is dus, dat Maat en Toon te samen het zangerige of welluidende eener rede uitmaken. Met een woord uit het Latijn, door de Franschen en Italianen verbasterd, noemt men die meerdere of mindere during, de *quantiteit*. En men zegt thands van sommige talen, dat zy geen *quantiteit* hebben, dat is, dat zy hunne woorden of lettergrepen in 't uitspreken aan geene bestemde lengte verbinden. Maar dit is misvatting. Bestemde lengte naamlijk moet in onderlinge betrekking der sylben verstaan worden: want anders is er in geene taal een bestemde lengte, dewijl men of sneller of trager kan spreken. En zulk eene bestemming van onderlinge during der sylben, als

G 3

waar-

waarvan hier gewag is, heeft in alle talen plaats.

Men legt aan het Fransch dat gebrek te last, en ten onrecht'. Nooit zal in het Fransch de *o* *feminin* lang zijn, en nooit zal *grand* of *chaud* (by voorbeeld,) zoo kort zijn als *le* of *la* als artykel, of de laatste greep in *petit* zoo kort als de eerste. Maar by de Franschen bindt men zich in de verzen aan geene zoo regelmatige afwisseling van lange en korte grepen, vergenoegd met alleen op zekere vaste plaatsen een *langen* greep en op zekere andere een *korten* te stellen; en dus kon men zeggen, dat hunne verzen geen regelmatig stelsel van voeten onderworpen zijn, maar niet, dat hunne taal geene *quantiteit* heeft. De Franschen hebben daarom eene geheel andere profodie dan Latijnen en Grieken; en inzonderheid gebruiken zy de woorden van *long* en *brèf* niet van de verschillende during der syllaben, maar om een verschillende soort van klank te beteekenen, als by voorbeeld, van de *o* in *ton* en in *tôt*. De *o* in *tôt* noemen zy lang, en die in *ton* kort, en zy onderscheiden daarmede den verschillende *o*-klank; doch *ton* is by hen (naar den natuurlijken zin van het woord *lang* en *kort*, en dien wy er by ons aan hechten,) volkomen zoo lang als die syllabe *ton* by ons is. Even zoo zullen zy het klankverschil in de *a* tuschen
char-

charge en *place* door kort en lang uitdrukken, en dergelijke meer.

't Zou by ons inderdaad wonderlijk luiden, wanneer iemand van een vers sprak, waarin zelfs niet één lange lettergreep voorkomt. Belloy ondertusfchen, meê vermaard Dichter onder de Franschen, en van zijn beroep Tooneelfpeler, haalt, in zijne *Observations sur la langue*, het volgende vers van Voltaire aan, waarin deze het affchieten van een handpistool voorftelt:

Le chien s'abat, le feu prend, le coup part;

en hy zegt er van: *Ce vers n'a PAS UNE syllabe longue*. In den Franschen zin van het woord heeft hy gelijk; maar in het natuurlijk gevoel by ons aan de woorden van lengte en kortte verknocht, is het even zoo ongerijmd als ons de *nazale n* op te dringen, gelijk Kinker (in zijn Prijsverhandeling by de Hollandfche Maatschappy van telkens veranderden naam) heeft goedgevonden te doen; welke letter by dat volk eigenlijk van konzontant tot *resonance* geworden is, als by de Hoogduitschers hun *nn* achter de woorden plach te zijn. Men zie *Belloy* aldaar (*).

Doch

(*) Oeuvr. Compl. Tom. VI. p. 69. *Chez les Italiens*

Doch dit niet volgen van een regelmatig stelsel van voeten is niet alleen aan de Franschen, maar (eenigzins ten minste) aan verre de meesten der nieuwere Talen of Volken gemeen, en was het voor dezen aan allen. Ook onze taal deelde daar ten eenenmaal in. Ja zelfs vindt men dit zelfde op de zelfde wijs, in de Oude talen, waar, in de Jambische verzen de oneven *sedes* een pyrrichius, spondaeus, dactylus, en trochaeus toeliet; of, met andere woorden gezegd, de volle maat, waar het vers zich in verdeelt, niet dan de twee laatste sylben bestemd

licens comme chez presque tous les autres peuples, l'N, quoique un peu nazale, conserve toujours la prononciation, et n'est pas bornée à cette resonnance qu'elle a en Français et qui ne sert qu'à rendre la voyelle qui précède plus forte et plus bruyante. — Hy roemt voorts de *brillante harmonie* die dit belachelijk en walglijk door de neus praten aan zijne taal byzet, waartoe zeker hun beestelijk-morfisch snuiven veel toebrengt, en 't geen meer dan één zoogenoemd *hoogleeraar* in onze zuivere moedertaal, willig of onwillig en veellicht zonder 't weten, zich eigen maakt; doch de Hemel beware ons en onze kinderen van zulke en alle varkenssnuiten! — De *n* is by ons eene loutere verhemeltletter, als ik in mijne Spraak-kunst toonen zal, en de *neusletter n*, hoezeer in de talen oorspronkelijk, bestaat in ons NEDERduitsch volstrekt niet.

stemd' had; en in verre de meeste andere verzen is, ten aanzien van een gedeelte van 't vers, het zelfde waar. Men moet ook niet begrijpen, dat eenig vers a priori gedetermineerd is geworden; 't is eene natuurlijke uitstorting, waarvan 't aangename trof, en aanleiding tot waarnemingen gaf, die vervolgens tot regelmaat werden genomen. Doch dit punt behoort tot de zoogenoemde Verificatie, waarvan afzonderlijk! wy handelen hier van de maat in zich-zelve beschouwd; dat is, van de lengte der sylben, in betrekking of vergelijking tot elkanderen.

Dit punt nu, hoe verward ook in 't algemeen de begrippen daarvan mogen zijn, kan in onze Taal tot zeer weinige grondregels gebracht worden, en hangt met den leer der accenten te samen. Wy zullen ze hier kortelijk opgeven.

Als algemeene regel doen wy vooraf gaan, dat geene *positio*, als de Latijnen het noemen, by ons eene sylbe verlangen kan, maar, in tegendeel, wel verkorten. En dat, daartegen, de accent een sylbe verlengt, en 't volstrekt gebrek aan accent haar voor kort kan doen houden, schoon ze anders en in zich-zelve lang zou mogen zijn.

Onze korte Grondregels bestaan in het volgende twaalftal:

1. De **ZAAKLIJKE** fylbe van een woord, dat is, de wortelfylbe, aan welke zijn geheele beteekenis hangt, (wy noemden 't in onze Verhandeling over de Gefachten, het *Thema* des woords,) dat woord moog dan *naam-* of *werkwoord* zijn, is uit zijnen aart **LANG**, en kan niet kort worden dan gelijk men 't met een Latijnsch kunstwoord noemt, *passione*, dat is, door de plaats die het in de samenstelling inneemt, en waardoor het toonloos wordt, waarvan straks!

Daar de *bywoorden*, (adverbia) als wy elders (Taal- en Dichtk. Verscheidenheden, I Deel,) getoond hebben, niet anders zijn dan byvoeglijke naamwoorden op de werkwoorden toegepast, zoo vallen ook zy onder dezen hoofdregel.

2. Alle **UITGANGEN** van woorden achter de zaaklijke (of vollen toon hebbende) fylbe van een woord, zijn kort; schoon zy een geheelen of halven toon ontvangende, in dat geval voor lang te houden zijn.

3. Het **LIDWOORD** is kort. Desgelijks zijn het de **VOORNAAMWOORDEN**, zoo wel de *zelfstandige* als *bezittelijke*, wanneer er door den accent geene byzondere emfatische opheffing op valt. —

En

En het zelfde is waar omtrent alle de zoogenoemde partikelen.

4. De **EMFASIS** of nadruk maakt alle sylben, waarop die valt, 't zij by wege van tegenstelling of anders, lang. Dus: IK *ben kranker dan* GY. Even zoo ik heb dat, **REEDS drie jaren lang** *voorzegd*, waardoor dan dit **REEDS** het woord *drie* overheerscht. Zoo zeiden onze Vaders nog in mijn tijd, *hy heeft er* **JARÉN** *gewoond* om een lange reeks van jaren te kennen te geven, en die **emfasis** maakte door den accent den uitgang in *jaren* lang. Op gelijke wijze zeiden zy, dat is *al té veel* of eenvoudig, *al té*, *schoon te*, de allerkortste vokaal mogelijk heeft.

5. Een lange sylbe, onmiddelijk achter de lange sylbe, welke den vollen of heerschenden toon in een woord heeft, volgende, wordt *positione* kort. Dus is *vaár* in *Grootvaár* kort, niet in *Bestevaár*. Omtrent éénsylbige woorden lijdt dit geenerlei twijfel of uitzondering; doch men passe het niet toe op de samenstelling met woorden van meer lettergrepen, als *rijkszetel*, *borgheerschap*, *hóófstudie*, enz. In dezen, schoon de accent volstandig op de eerste staat, blijft echter de lange van 't tweede woord in die koppeling lang.

6. Doch de lange sylbe, die aan de lange, welke

ke dien toon heeft, onmiddelijk voorgaat, blijft lang, offchoon toonloos. Dus blijft *on* in *onmóógljik* lang; *groot* in *grootmáchtig*; *wel* in *weldádigheid*, *rijks* in *rijksruwaart*, waar de accent aan *ruwaart* behoort, en al dergelijke.

7. De *scheva*, dat is, de *e* of ook *i*, die men onderdrukken kan, en welke inderdaad by alle sluitkonzonanten plaats heeft, (want *vrouw* is eigenlijk *vrouwe*, *man* is *manne*; en die deze sluitende letter snijdende afbreekt, spreekt geen Hollandsch,) kan tot een gewone korte fylbe verlengd, of ook geheel ingeslokt worden, wel-luidends-halve; doch kan nooit meer dan een halven toon ontfangen.

8. Van deze bestemmingen der quantiteit zijn de by ons uitheemsche uitgangen, waarvan op het stuk des accents gemeld is, dat zy den heerschenden toon hebben, uitgezonderd; deze uitgangen zijn derwijze lang door dien toon, dat zy de onmiddelijk voorgaande fylbe volstrekt kort maken, als in *Godin*, *kleedij*, *boscháádje*.

9. De korte fylbe die eenigen toon ontfangt, wordt daardoor lang.

10. Schoon men in de Profodien tusfchen *lange* en *lange fylben*, en tusfchen *korte* en *korte* geen onderscheid maakt in de lengte of kortheid, in 't lezen echter onderscheidt de Hollander

der zeer wel eene meerdere lengte of kortheid tusſchen de uitgangen, die de beteekenis der woorden wijzigen en de *ſchevaas*, die als korte ſylben gebruikt worden. Van de drieërlei klank welke aan ieder vokaal by ons eigen is, zijn de ſcherpe, *jagen, eten, bode, zure*, of heldere en breede, als *zag, wy zagen, ſchel, wil, lichaam, zucht*, (per ſe) lang; en de volſtrekt doffe als *de, te, ter*, de laaſte in *mede*, en zoo ook de *i* in de toonlooze uitgangen als in *machtig* en *machtige*, de *i* (per ſe) kort.

11. Even weinig als in eenig woord de meer of mindere konzonanten voor de vokaal eenige ſylbe lang maken en de eerſte van *ſtruo* in 't Latijn by voorbeeld, ondanks de *drie* medeklinkers daar lang door wordt, even weinig geeft ook by ons een meerderheid van konzonanten achter de vokaal der ſylbe, waarin zy voorkomt, een meerdere lengte, dan zy door de bloote vokaal heeft. *Dorst* en *ſchertst*, by voorbeeld, zijn niet langer dan *dor* of *ſcher*, en worden *poſitione* even zoo kort als de kortſte. In *goud-* of *bloeddorst* is dus de tweede ſylbe niet langer dan de uitgang in *gouden* of *bloeden*. Het is, dat men de menigte der konzonanten ſlechts te ſnel-ler uitspreekt.

12. De halve toon doet de ſylbe in de vers-
maat

maat voor lang gaan; doch op de korte *i* die zich in de uitspraak laat verzaken, en den daaruit bestaanden uitgang *ig* en *ige* is dit niet toepasselijk. De sylbe *ri* by voorbeeld in *nederige*, of *rig* in *nederig*, schoon ook de samenstelling der rede daar een halven toon op werpen mag, blijft om deze *i* altijd kort en dof, zoodanig dat zy in de uitspraak niet van de zachtste *e* te onderscheiden is, waarom deze uitgangen ook tot geen rijm dienen kunnen, maar alleen in het rijm naslepen.

Dit zal als geleidelijke aanwijzing voor Dichter en Redenaar mogen volstaan, mits vlijtige opmerking deze regels leert toepassen en zich eigen maken, met in achtneming van 't groote grondbeginsel, 't belang naamlijk van de zakelijke sylbe, en de uitwerfels van samenstelling en vreemde overheerschenden uitgang aan de eene, en die van den accent in minder of meerder emfasis aan de andere zijde, daartegen.

FRAG-

F R A G M E N T E N

D E S R O M A N S

V A N

D E N R I D D E R , N A D E R H A N D H E I L I G E N ,

R E Y N O L T .

VOORBERICHT.

*I*ndien ik met dit Stukjen in 't licht te brengen eene eeuw slechts te rug kon treden, zou deze Voorafpraak gantsch noodeloos zijn. Ieder kende toen nog de geschiedenis der Vier Heemskinderen, waartoe het behoort, nevens de andere oude Vertellingen die, van hand tot hand overgeleverd, door geheel Europa, van den Venetiaanschen golf tot Grootbrittanjens Westerstrand, gemeen waren, en, met de oude Kerkgemeenschap tot het algemeene verband der verschillende Volken en Gewesten behoorden, welke eenmaal deel van het oude Frankrijk of dat van den Grooten Karel gemaakt, of daarmee in naauwe betrekking gestaan hadden. Overal ontmoette men nog in mijne kindsheid de stempels en afbeeldingen dier vier Ridderèn op één paard; en hunne afbeeldingen

H

in

in koekdeeg behoorden volftandig tot de Sint Nikolaasgiften der kinderen, wier grootmoeders, ouders, minnen, of kindermeiden, niet verzuimden hun door het verklaren van dit en alzulke beelden, een fmaak van den Oud-ridderlijken moed, onverfchrokkenheid, en Godsdienftige gelatenheid in te boezemen, die levens lang indrukken nalieten. Wat my betreft, ik wist op mijn zesde en zevende jaar die Historien, even gelijk my de Ovidiaanfche mythologie, de Gefchiedenis des Bijbels, de Romeinfche oude Historien, en al dergelijke, ongevoelig eigen geworden waren uit de eerfte opvoeding, op mijn Grootmoeders en Tantes fchoot, en aan hare knien genoten; en waarby mijn Vader my dan tusfchen beide het Fransch inftrooide, terwijl de vlijtige lezing van Cats bovendien, reeds van mijn anderhalf jaar af, mijne wijze van denken een wending gaf, die niet overéén kwam met wat men tegenwoordig de zoo vroege jeugd inboezemt; doch die eene latere diepe beoefening der gefchiedenis en der wareld my heeft doen lief gewinnen. — Dan, dit in 't voorbygaan!

Ik ben dan in dezen tijd verplicht, iets van onzen Ridder Reinolt te melden. — Men wete alzoó, dat HEIMO VAN DORDONE ter zake van den

den doodslag van zijnen Oom Hugo van Bouillon door Karel den Grooten, na vrij lange veldtochten, met dezen verzoende door 't huwelijk van hem met des Keizers zuster, by wie hy de vier zonen verwekte, naar hem by den naam van HEEMSKINDEREN; (in het Fransch les fils Aimois) bekend, en gedurende nu acht eeuwen vermaard. Van deze zonen, was de oudste RITSART (Richard,) doch wien ons Fragment Gitsart noemt, de tweede ADELHART, de derde WRITSART, en de jongste REINOLT geheeten; welke laatste in krachten, verstand, en Ridderlijke behendigheden, de overige verre overtrof, en dus in alles de beschermmer, redder, en toevlucht zijner broederen werd.

De onmin tuschen Karel en Heimo was wel gesecht, doch daar bleven wederzijds nog gevoeligheden over; en inzonderheid droeg Karels zoon, Lodewijk, wien hy nevens zich koning deed kroonen, zijne Neven (de zoons van Heimo) een nijdig hart toe; 't geen nog aangezet werd door een weigering dezès Reinolts om hem 't paard Beidart af te staan, 't geen niemand dan hy Reinolt had kunnen temmen, en dat in sterkte en moed alle andere verr' te boven ging; gelijk het hen ook naderhand in gevaar zijnde alle vier tevens op den rug droeg en redde. Om zich van de broeders te wreken, was 't op raad van een arglistig

tig hoveling, dat Lodewijk met Adelhart, Reinouts broeder, schakende, en zich daar de sterkste in wanend, hem dwong, om elkanders hoofd te spelen, en 't verloor; waarop Adelhart wel goedhartig zeide: Lieve Neef, het hoofd schelde ik u kwijt, maar speel nooit weêr om zoo kostelijk een pand; doch Lodewijk, hierdoor nog te meer verbitterd, hem met het schaakbord hoofd en aanzicht aan bloed sloeg. Reinolt, dit vervolgens vernemende, sloeg onverhoeds en in Karels byzijn den ongelukkigen en bozen speler het hoofd af, en zei: Hy had het toch reeds verbeurd.

Hiervan de geweldige haat en wraakzucht van Karel den Grooten tegen Reinolt en zijne broeders. Ten gevolge van welke zy zich tot het verlaten van hun kasteel Pyrlapont genoodzaakt zagen, en met een lastpaard met goud beladen, naar 't Heidendom, als 't toen heette, op reis gingen, aan 't zwerven geraakten, en, na andere avonturen, in Terrasconien by Koning Lvo een schuilplaats vonden.

FRAG.

F R A G M E N T E N

DES ROMANS

V A N

DEN RIDDER, NADERHAND HEILIGEN,

R E Y N O L T.

REYNOLT was de jongste doch dapperste der vier broederen, alom onder den naam van de vier HEEMSKINDEREN bekend, naar hunnen vader Heimo van Dordone dus genoemd, en zonen van Keizer Karels zuster, wie Heimo in huwlijk had. Na vele heldendaden had deze Reynolt een oversterk Slot van wit marmer op een berg gebouwd, 't geen hy uit dien hoofde Montalbaan noemde, en waarvan men hem dan ook Grave van Montalbaan heet. Hy had Koning Lodewijk (den zoon van Keizer Karel) het hoofd afgeslagen, 't geen deze aan Reynolds broeder Adelhart met het schaakspel verloren had; en dit ter wrake van eene belee-

leediging, Adelhart aangedaan. Dit dwong dezen broederen de vlucht naar Spanje te nemen, waar zy den Koning Yvo van Tarraconien groote diensten in den oorlog bewezen, en Reynolt dezès Konings dochter, Claricia, met groot huwelijksgoed ten echt verkreeg. Zijne buitengewone kracht, dapperheid, en schranderheid, verijdelden niet alleen alle de pogingen des Keizers om hem in zijn macht te krijgen, maar onophoudelijk deed hy Karel afbreuk, en zettede van zijne zijde de vijandelijkheden met den grootsten nadruk voort, hetgeen Karel niet toeliet te rusten eer hy dien wederspanning in zijn macht zou hebben. Wanhopende hem met geweld meester te worden, nam hy zijn toevlucht tot Yvo, en wist dien met vier someren (dat is lastpaarden of muilezels,) met goud geladen, om te koopen, ten einde zijn schoonzoon, en de drie broeders die gemeene zaak met hem maakten, verraderlijk over te leveren. Volgens de Historie van Sint Reynolt, kocht hy hem, op een feest aan Karels hof, daartoe om; doch dit Dichtwerk doet het aanzoek van Karel door bode en brief by Yvo verrichten, en het is hiermede dat dit eerste Fragment aanvangt; en wel, in een afgebroken zinsnede, behelzende kennelijk genoeg 't zenden ter opeisching der vier broederen, onder wie Reynolt beteekend wordt als

Den

*Den gonē die hem in Vrancrike
Doot slouch sinen sone lodewike...*

Deze twee verzen, zijnde de eerste van dit Fragment, snijden wy derhalve af, en vangen aan met de komst des Poden in Tarrasconien, gelijk men thands en ook in dezen onzen text zegt; niet, als men zou mogen denken, Gaskonje (welke naam uit dien ouderen gesproten is), maar het eigenlijk oude *Askonie*, waarvoor *Terra* of land gevoegd werd. Ik moet hier tevens aanmerken, dat Reynolt hier als nog niet getrouwd met Yvoos dochter onderfeld wordt; dat Yvo hier, door verschillenden raad geslingerd, niet van alle belang ontbloot blijft, en de houding van dit werk openbaarijk beter is dan in het meergemelde Prozestuk. Gelijk ook zijn Slot Montalbaan nog niet onderfeld wordt te bestaan, maar eerst na zijn huwlijk gebouwd te worden.

Het Stuk zoo na 't zijn kan, gelijkvormig aan het HS gevende, onderstel ik dat men even zoo wel weet dat het teeken ' achter een konzontant in de Oude schriften *er* of *ar* of ook *aer*, als dat een dwarsfreep boven een vokaal, *n* of *m* te kennen geeft; zoo ook, dat een vokaal tusfchen twee konzontanten hooger dan de andere letters gesteld, als met een *r* voor zich gelezen moet worden en *ps^{se}*, *g^{af}*, by voorbeeld *prise* en *graf*, en dat *d^o*, *dus* is.

EERSTE FRAGMENT.

- [Bladz. 1. *Wistie hode be:nam*
Kolom A.] *Dat hi in gaffcoengē quā /*
 5 *Doe bragedi aetelike*
Om dē cō. bandē rlike.
Men wijsdene hē in rozte stonde /
So heisti den cō. bondē.
Hi boech [neb?] ov' sine knle /
 10 *En fede: cō. god houde di!*
Di doet goeten bzlendelike
It. die cō. van bzankerlike.
Die hode was een coene wigant;
Den bzlef gaffi he inde hant /
 15 *En seide: hē / est b lief /*
So doet lesen dē bz'ef /
Datg w'like dinc:
Di sentene It. die cō. —
Die cō. was .i. dege coene /
 20 *En nam dē bzlef bandē garfoene;*
En binnen rozte stonde
Heisti dē bzlef ontwonde /
En lasen selue te hont /
Dat hire in gescreuē bant /
 25 *It's bodscap en sine niemare:*
Dat hi hem sonde dē mozdenare /

Die

Vs. 10. K. d. i. *Kaerle* of *Karel*, en zoo overal.

- Die hem hadde in broukerlike
 D'lege [lobe] hadde lodew.
 Als Nawe de bodscap v'stoet/
 30 M't hi vrouue i sinen moet/
 En riep te rade sond' sparē/
 Alle sine man die d' waren/
 Met also grotter listen
 Datg de herē niet ne wisten.
 35 Ghi herē/ spzac petwe die cō/
 Wat radet gi om dit dinc?
 Hier heeft geeist ik. die coene
 Om aij: kind' van dorboene.
 Ae sendise niet den cō. goet/
 40 So hebbe sinen euelmoet.
 Ghi herē/ spzac die cō. doe/
 Wat rade geuedt mi hier toe/
 Dat ic vline i mine ere?
 Van Keynolt heb ik grote ere
 45 En grote diensten ontfae/
 And' heidine iant sond' waē.
 Doe spzac anceel vā ribemont/
 D' hi bi dē rade stont:
 Mi hebbe gehoort te menig' stonde/
 50 Dat wi de w'best hebben vanden/
 [Kolom B.] Dat si grote lacht' dabēn
 Den cō. in stre kenenade/
 D' si slougē jam'like

Doot

Vs. 38. Ay: d. i. Aymons kinderen.

H 5

- Doet den cō. lobew^o.
- 55 Behoudē goet en leue
 Weidise hi mine rade geue.
 Si dat sake / dat gys oer niet
 Ne doet / b es euele geslet:
 It sal comē in b lant /
- 60 En stichte roof en vrant;
 Mach hi b selue denange /
 Hi doet b bid^o kelen hange.
- H**uge dauernaes sprac te dese.
 Dese raet moete b^ometen wese /
- 65 It. cō. sprac huge te ware;
 Gelfdi also bp dese ridtare /
 Men sal b hete b^orad^o hier naer /
 Dat weit wel / on^o .M. iaer.
 So menige dienst si b^obadē /
- 70 Soudise also fere b^oraden:
 So menige hebē hebb^o b^ostegē /
 So menige . . . bte gebregē.
 D haendzag^o es adel^o.
 .I. goet ridd^o es glif /
- 75 En wytsart b druffate;
 B^oradise / het ware omate.
 Dit sprac die auernaes /
 Men soudu houdē ou^odwacs
 Genedi bp alid^o dese hertē /
- 80 Ghi sout uwē lachter merē.
 Doe sprac die h^otoge pforeit:
 It huge / ghi hebt wel geselt.

Doet

- Doe sprac hau gaffcoengē rentex/
 .A. coene ridd' en̄ .i. fier;
 85 D' locti dese herē . liij.
 Ghl w't ontheert/ cō. fiere.
 Wiltse oet/ sem mī leuē/
 Met b'ranessē b'geuē/
 Si sū ban so hogē magē/
 90 Si souden b'wē lacht' lagē.
 Quamedl ī poeliē of *in toscane*,
 Of in calabzē/ b' *bonde tonifane*
 Gzootē lacht' / dat weit wel.
 D' eē so menich ridd' sel.
 95 Die hem wel na sū belanc.
 En̄ in restien sand' wanc/
 Sonē mogedi ban niet comē/
 Dne quamer af gzote onb'men.
 Quamedl ī gziehē ofte ī angerie /
 100 In ingelant of in normendie /
 [Kalom C.] Of comedl in byancike /
 D' haren die hogeste hau dē rike,
 Tegen hare hoge maghen
 De mogedi gene beete bzagen.
 105 De dozdise legē it', niet houden/
 En̄ wilti niet sū bestouden
 Dan haren magē / sand' waen /
 So moeti minē raet bestaen /
 So laetse bare aetelike

110 An

Vs. 95. Misschien beter: *Die hem wel sijn nabelanc.*

- 110 In .i. and' cō.rīke/
D' si H'. niet ontſten. —
Mij h'e lamb't ſp̄ar mettē:
H'e / alſo moetic met erē leuē/
Ic hoꝝde anceline hebē geuē
- 116 Goeden raet en' h'oeſcap ſeggē.
Wildeſe dē cō. wed'ſeggen/
En' giſe wiſit handē legē hē/
Ic ſegge b / wieg ic ſeker dem/
Dat gh'ice dan ſult winnē an /
- 120 Als dede van iacobden jan /
Die hier bozen maecte ſtrijt
Tegen H'. in ontijt.
- Als lamb't ſp̄ar die woꝝt /
H'orelt ſp̄ak en' tart bort
- 125 En' ſeide / die deſen raet mi gaf.
H'ine gaue niet om b ere .i. raf.
Want ic ſeggu / ſp̄ar die heilt ſijn/
Geen cō. mach b'rader ſijn.
Dat ghi *Keynolt* entle h'oeeder ſine
- 130 Uygauet d' men hē dade p'ne
Doen / en' nemē cleuen /
So addit qualſke bp' gegeuē.
M' doedi minē raet / te warē /
H'e gd' ſultſe late baren
- 135 In poelien of in and' lant
D' ſi in bliuē ongeſtant. —
Newe ginc boꝝt mettēſē rade /
En' ſeide dat hijt g'ne hade /

ad'

- M' hem jam'be sere
140 Om Reynolt den ionch'e
En om sine h'goed' die met h'e ware/
Dat si h'e soude ontfare
En sa menige dienst hebbe gedae
En in mach h'e ulet te hulpe stae.
145 Deuelmoet van K. de co.
Ware mi alte zware dinc.
Die auernaeg andworde zaen/
Die biden rade was gestae:
H'e co. ic seit u wel te bore/
150 Geen goet man (en) soude horen
Haden raet die si (v) geue/
Anteel en lambr' die .ij. neue:
Si sijn beide hande geslachte
Dat nie goede raet bozt h'achte
155 Doz negene goede man.
Wiso helpe mi g' jan!
M' co. suldi houde u ere/
So suldi ren' de ionch'e
Clarisse uwe dochter geue
160 Emm'meer na dese stonde:
Entle roche bp die geronde
Die geist h'e/ hi salre sae
.A. baste h'orch bp doe stae.
Wibe h'e van paradise
165 March renoud die heit ba p'se

Kind'

Vs. 158. Ren'. d. i. Renoud, gelijk hy hier genoemd wordt; even zoo is vs. 168. R'. Renoud (of Reinolt).

- Wint' hebben aff hi sal/
Bi ut' docht' / heft hys geual.
It. es van so hoge mage/
Die beete suldt wel gedjagē
- 170 Iegē It. geweldelike /
Pappus sone van byancrlike.
Newe was d' tate snel:
Nuernaes gi segget wel.
Des wart int h're bja /
- 174 Mocht mi comē noch also /
Dat reuout die wlgant
Maet mi blebe i mi lant.
- M**ettien omboot die cō. sijn
It. entie hjoedje sijn
- 180 Dat st doz hē quamē zaen.
Doe ginc die gzaue wel gebac /
En sine hjoedje / tien stonde /
D' si dē cō. pewe bonde.
Doe spzac It. i. helt byl:
- 185 Cō. wat gebiedt:
Newe antwoorde nō:
It / dat seggit b.
Hier heft ombode sek'like
It / die cō. van byancrlike /
- 190 Beede met ze(ge)gele en m3 hjeue /
Dat ic b / doz sine heue /
En al b hjoedje met /
Dat seggit b di mire wet /
En ic b alle aestellike

195 Geuāē sende in bzancricke.

Dozt sprac gewē mettefē:

Geen b'rad' wilste wesen/

M' des sijt sek' en' bzoet/

[Bladz. 2. Te zw' eē mi sijn euelmoet.

Kolom A.] Maer/ renout/ wilsti te waren

201 In poelken of in calabze bare/

Oste ou' die zuut zee/

In begeue b' nemm'mee/

Da met scatte na met goede.

205 Doedijt so doedi alsle bzoede.

Da segt mi en' doet verstaē/

Soudijt wilstē anegaen?

Kit andwozde te hant:

Ebel h'e/ hetē ons bewant/

210 Te sozge jam'like.

Cegē H'. ban bzancricke

Ne mogē wi stridē min na mee/

Da in dit lant noch ou'zee.

Dozt sprac renout r' stonde.

215 .I. rocche steet bp die geroude;

Wilsti mi de rocche geuē/

Ac wilst b'dienē al mū leuē:

Want ic soud' bp doe w'ken/

.I. huus ban al zulk' st'ken/

220 Datt H'. en' sine mage

Dan .i. baste niet en' ontsage;

Dat seggic b' en' doe b'staē.

Newe andwozde bele zaē:

Saulc b' de rocche/ coene wigat/

- 225 Ghi dwonct? met al mī lant/
En̄ ban gaffcoēgē alle die stede.
In dade/ hē/ bi w'heden /
Des willic b̄ geuē mine trouwe.
Also helpt mi onse b'we!
- 230 En wont so hoge mā ī dit lant/
Mesdoethi b/ ic dē sū dīant/
En̄ hīne sal niet met sinē snapē
Nachts met gemake slape/
Na swozgens met rustē bpstae/
235 Na etē na d'inkē/ sond' waen.
Wilsbi mi de roche geuē/
Ac sal b̄ dienē al mī leuē/
En̄ mine b'roedre alle gad'/
Gelijc gi w't onse vader.
- 240 **H**ewe andwozde met stade:
Hier bp willic mi berade.
Doe ginc hi te rade te hant
Met aldē hogeste die hi bant.
Doe sprac gewē/ die cō stout/
245 Heren/ seiti/ hier's It
En̄ bidt mi te d're stoude
Om die roche bp die geronde:
Want in gaffcoēgē mach hi niet
Hem onthoude/ wats̄ gesctiet/
250 Tegen den cō. It. b'z.
Ghi herē/ hebdi willic hi
.A. huus make/ also bast/
Dat hi niet gawe .i. bast/

- [Kol. B.] **M** quamer die rō. selue bore /
255 **H**ine soude wel sine torē
D in onthoude sek'like
Tegen de man van byancrke.
Ad heft .Kt. die rō. by
Enē hode gesent te mi
260 **M**et zegele en met bylebe /
Dat ic hē sende doz sine lieue
Kt. en sine byoedje coene.
Ad raet / ghi herē / gi baroene /
Wat mag ic nu anegae?
265 **A**foreit andwozde zaen:
Ghi sulc .Kt. den wlgant
Die baste roche geue te hant
Doz onf alle / bi mtre wet /
En bw' docht' clariffie met.
270 **S**o salme b in coyt' tijt
Ontfien ou' de marke wijt /
D' ment b'nemlt seggic b.
Lamb't andwozde nu:
So sulwi newe de rō. wijf
275 **D**oen sette legē .Kt. van parps /
So salne .Kt. comē bangē /
En hler i sine laude hangē /
En ren' den graue sp /
En d'toe alle die byoedje sp.
280 **D**at es onfer alre scande /
Hanget me newē i sine lande /
En ren' den coenē h'e.
Des balch hē dau'nazē se ;

Lamberte (hi) het na streec /
 285 Widen hre hine gzeep /
 Sine hant hi v'zouch /
 Ande als hine slouch.
 Dat nes logene ne geen /
 Den hals slouch hi he ontwee.
 290 So dat hi doot al met alle
 Doz sine boete quam geualle.
 Orient / sprac huge dau'naes
 Nemmeer sprac als .i. dwaes /
 Doz dat gi behiet onse here /
 295 Alsulke scande / alsulke onere /
 Als dat me ange soude
 En den longe renoude ;
 W'ga also v'gange mach /
 Ghi hebt ome vwe domesdach.

[Kol. C.]
 301 **D**oe sprac petwe te desen :
 Ghi heren / laat de tale wese.
 Also behoude mi god dat leue /
 Ic sal .kt. mine dochter geue ;
 Entle roche bp die geronde
 305 Die geule he te desen stonde /
 So sal hi mi te hulpe staen /
 En lege hem alle te stade staen.
 Doe riep petwe .kt. zaen /
 Alsic v mach doen v'staen /
 310 En sprac: edel graue kt. /
 Wilt di mi sijn van hre hand /
 En alle v v'zoezē met /
 So geule u / di mire wet /

Ge

- Ce hant die roeche by die geronde ;
 315 En mitre docht' / die stome d'onde /
 Eenē wure at b leuē.
 D'toe so wifflic b gere
 Die ene heit van minē goede /
 So mogedi van airmoede
 320 .A. huns make by die geronde /
 Al quame . It. die name conde
 D' b'gē met at sine h'e /
 Hine mochtu niet bere vp ere
 Binnen .i. jaren.
 325 It. andwoorde te waten /
 Dat lone b god van p'adste !
 D' docht' die stome maget van p'ffe
 Die nemit g'ne hier v' stede /
 Eē d'toe die roeche webe.
 330 Ald' gaf g'we die .co.
 Om w'like dinc
 Sire docht' te w'we sond' want.
 Wat holpe dat ic h'pdeete lās /
 Dand' h'ulocht die h' was /
 335 Also alsiet gestreue sach ;
 So b'lorie minē tijt.
 D' was jole en delijt ;
 Die h'ulocht die was g't.
 Doe ginc . It. en omboot
 340 Al die temm'iede die hi vant /
 En maetsers / in dat lant /
 Alle die haue wille winne.
 .A. casteel wiffli beginne

- Op die roche indie geronde.
345 Si quamen / diet b'neim conde;
Entie goede meest's warē
Cam t' roche sond' sparē/
Desten dat huus bp die gerōde/
Op die roche / in cort' stonde.
[Kol.D.] 350 Onz felt de bouc / bi gr' jan /
Hi hadde wel .M. temm'man
En .bist. maetsenarē /
Ab sal .kt. al sond' sparē /
.A. casteel sal hi beginnē /
355 Met bastē murē / met hogē tinnē.
Dat seggic v in warē dingē /
Datt' .ij. pare mure omēgingē.
Da omboot renout / godweet/
Ou' al dat landschap hzeet/
360 So wie dat b'name /
Dat hi tot' roche quame;
.kt. soude hē huusigē geuē /
En houdē byt al h' leuē /
Alle die dit b'namen.
365 Wijf en man / t' roche quamen /
So dat .kt. die helt exameronte
W'gab'de in cort' stonde
Hem .xv. bi getalle /
Die van ambochte warē alle.
370 Sulke lede wonne wijng'de
M'sche / bosse / en' boong'de;
Sulke wonne coren en' lant;

En

- E**n stichtē gond' altehant
I. ut' matē scone stede.
375 **A**b hozt / wat .kt. doe dede.
Hi omboot (*in*) w'like dinc
Sine zwoer dē cō.
Dat hi te hē quame zae.
Wit gewē heft b'staen /
380 **D**oer hi d'w't bi g' jan /
Met menigē goedē man;
En alstie cō. doe bernam
Dat hi tot' rocge quam
Doe sprac gewē / sijn deḡ wijs:
285 **K**t. bi gode van p'adijs /
Ghi hebt gemaect .i. scone huus /
Also help mi ljs.
En enē casteel bequame /
.kt. nb segt hoe eḡ sine name:
390 **V**enoud andworde zae:
Wjs bp .i. rocge gestae /
Die algad' eḡ marberg;
D' ōme eḡ die name sijn
Montalbaen / dat seggic b.
395 **G**ewe andwordede nb:
Also moeti hētē sond' blame /
Ghi hebt .i. goedē name
En .i. gerechtē gegeuē.
Widus eḡ die tale bleuē.

A A N T E E K E N I N G E N .

vs. 8. Lees: *den Koning Yvo*, of, als vs. 29 en elders, *yewe*. — En voor *heifte* gelijk er staat, *heifti*, als, vs. 22.

9. *Sine knie over buigen* en *neder buigen* is beide goed. Doch *ouer* voor echt, en *neder* voor een verklaring daarvan te houden.

10. *Houde* is *hoede*.

13. *Wigant* is strijder, soldaat. Hetgeen hier opgemerkt wordt om zijn plumpe aanspraak.

15. *Eist* is, *is het*.

16. *Doet lesen*. Men merke, op dat het lezen en schrijven in dien tijd het werk van Geestelijken, en de wereldlijke stand daar doorgaands onbedreven in was, 't geen hy bode, zelf bloot soldaat en ongeletterd, van Kon. Yvo ook onderfelde, die echter (schoon Karels geleerdheid niet hebbende, welke die van velen zijner Geestelijkheid rijkelijk opwoog) den brief zelf las.

19. *Degen* is ons *held*.

vs. 20. *Garfoene*. Vrij algemeene naam voor een boodschapper. 't Fransche *garçon*.

23. *Lasen*, d. i. las hem, naamlijk den brief. *Te hant* is *verfond*.

25. *Niemare* is eenvoudig *bericht*, of *te kennen geving*.

28. *Lode*, zichtbare verzinning van een vroeger afschrijver die 't woord *lodewijk* te vroeg begonnen had en toen hy 't bemerkte, afbrak.

vs. 31.

31. *Sond' sparen.* D. i. zonder uitstel.

33. *Liste.* D. i. *behendigheid.*

34. *Dats is, dat des.*

35. *Ai:* is *Aimons.* De zin is: De kinderen van Almon (Heimo) van Dordone. Deze constructie met tusschenzetting van 't woord *kinderen* was eene elegantie van dien tijd.

Eischen om iets, zei men, even als nog *vragen om iets.*

51. *Dat f* — Naaml. de kinderen van Heimo. — *Lachter* is onëer en verongelijking; en zeker kon er niets meer onteerender dan de verongelijking zijn, Karel aangedaan, met in zijn kamer en voor zijn oog, zijnen naauwlijks koning gekroonden zoon met een gaauwigheid het hoofd af te slaan. Dit was wel, den Vorst honen.

52. *Kemenade* of *kamenade:* kamer, vertrek.

56. *Weldise,* d. i. *wil du se, wil gy hen.* Imperativè.

58. *V es evele gesciet.* In den tegenwoordigen tijd. Op gelijke wijze zou men nog zeggen: Doet gy 't niet, *gy zijt ongelukkig.*

vs. 61. *Beuangē* is hier simpliciter, vangen of gevangen nemen. — Het hangen was in dien tijd algemeen, en de Romans zijn er vol van: ja de Vorsten en Helden hingen zelve elkander op, of het niets was, en men deed dit even zoo gereed als het hoofd afflaan.

62. *Hugo* van averne, d. i. van Auvergne: *de Avernaas* in vs. 77 is het nomen Gentilitium.

64. *Verm . . .* Veellicht *vermaledyt.*

66. *Ridtare* voor *ridder.* Zekerlijk moet er *riddere* geschreven, en *riddare* gelezen worden. De algemeene oude uitspraak van de *e* voor *r*, als *a*, maakt het rijm

goed. — *Geifdi* is *geefdi* (geeft gy) : de *e* werd verlengd door de *i*. Dus *weit* voor *weet*, *heift* voor *heeft*.

vs. 71. *hedde* is *heidenen*. — *Hebfi* is *hebben fi*.

72. Lees: *fo menigen (b)uten (wech)gedregen*. *Bute* is *buit*.

73. *Adelart*. Anders *Adelhart*, een der broeders van Reynolt, naamlijk de tweede zoon van Heimo.

74. *Gisfert*. Anders *Ritsaart*, de oudste.

75. *Writsart*, de derde zoon. *Reinolt* is de vierde; doch deze wordt hier vergeten. Hy schijnt uitgevallen te zijn, en verdiende zeker ook wel twee regels die hier wel schijnen te ontbreken.

Drusfate. Opperhofmeester, als de *Palts-* of *Palens-* dat is *Paleisgraven* by de Keizers waren.

76. *Verradise*. D. i. *verraadt ge ze*. — *Onmate* is wat onze Ouden anders *overdaat* heet, d. i. 't geen de plicht te buiten gaat.

78. *Ou'dwaes*. Lees in twee woorden: *over dwaes*. Het is: Men zou u *voor dwaas* houden.

79. *Ghi sout*, dit komt als imperfectum niet overeen met *geve di*; maar het is even zoo met *verradise* en *het ware*. Doch men moet aanmerken, dat dit *gevedi* en *verradise* het potentiale uitdrukt en dus geen stellig *gy zult* of *het is*, maar de subjunctive vorm eischt. Waarvan ter zijner tijd nader in mijne Nederd. Spraakkunst, die deze *Modi*, by ons in kracht en gebruik zeer verschillend van de Latijnsche Grammatica, zal ontwikkelen.

85. *Verloedi*. Lees: *verloedi*. Dat is, in potentialen zin, *verloet gy*, oud praeteritum van *verlaten*. Even als *loed van laden*, *woord van waden*, enz.

vs. 87.

vs. 87. *Sem mÿ leue.* Oude soort van eed, waarvan Huydecoper op M. St. III. B. vs. 58; saamgetrokken uit *so help me*, doch (by verlies van de eigenlijke betekenis als 't met zulke spreekwijzen gaat,) gebruikt als eenvoudige *vloek* of eed.

Dus in den Roman van Limborch, fol. 25:

Van Byhem (d. i. Boheme,) *die groote here*
Seide: ic raet wel, SEM mijne ere!

en lager:

Die hertoghe seide; SEM mine trouwe!

•t geen niet anders is dan, *op mijn eer of trouw, of by mijn eer of trouw.* En desgelijks aldaar, fol. 27:

Hi seide: jonc, SEM mine ere,
Ic wille v ridder fin.

91, 92. Invulling van den H. Hoffman van Fallersleben.

95. *Hem na belanc, is hun na verwant zijn.*

96. *Sonder wanc,* buiten twijfal.

98. *Vne quamer af.* D. i. Of u kwame daar groote schande van. Zie T. en D. Versch. III D. bl. 13 en volg.

99. *Ongerie, Hongaryen.*

103. *Hooge magen.* Naamlijk: in alle die landen zijn Vorsten en ook de voornaamste Edelen aan hen vermaagschap, wier aller vijandschap gy niet gewassen zijt.

106. *Niet zijn beschouden.* Geen verwijt hebben.

105. *Dordise,* van *dorren* (anders *darren*) waarvan ons *dorven, durven* is. *Durft gy ze.*

109. *Aestelike* voor haestelike, met onderdrukking der adspiratie even als in *Aimon*, op zijn Fransch, en in *als*

voor *hals*, *angen* voor *hangen*, *colt* voor *heelt* of *held*.
Zie vs. 287, vs. 296, enz.

vs. 117. *Wederseggen*, weigeren.

119. *Bem* voor *ben*. Zeer gewoon in de oude schriften.

120. *Jan van lacviden*. Die geschiedenis was voorheen bekend genoeg.

122. *In ontijd*. *Ter kwader uur*, zeggen wy thands; waarvan 't Franfche *malheur*.

119. *Tart*, trad. Van *terden*, dat *treden* is.

126. *.I. caf*, dus *een twint* enz. Vergelijk 223 en 253.

127. *Heilt*, *held*. Anders *heelt*.

144. *In. D. i. hi en*.

155. *Negenen*, dit *ne* maakt het negative. *Gene* op zich-zelf is affirmatief by de Ouden, die geen onderscheid tusfchen *gene* en *geene* maakten.

160. *Emmermeer*. *D. i. volfrekt*, of *vooral*; ten einde door de verzwagering niet alleen de weigering jegens Karel te rechtvaardigen, maar hen ook *aan Yvo* nauwer te verbinden.

161. *Roche*, *rots*. Zie over deze verwisfeling van *ts* en *ch*, onze Verb. van het *nafve* enz. Verfch. II D.

166. *Geval* is geluk. Hiervan zeggen wy *ongeval*.

172. *Was d' tale snel*. Hy antwoordde fchielijk: want het uitgevonden middel trof hem.

181. *Welgedaen*, even als *welgeraect*, een zoo gewoon epitheton in de stukken van dien tijd, als het *δῖος* by Homerus. 't Wordt hier van Reynout gezegd.

184. *Vri*. Zeer gewoon epitheton, niet in den zins van *vrij*, maar van *edel*, *verheven*. Het wordt in de oude

de schriften zelfs van de Moedermaagd gezegd, ja van den Heiland-zelven.

vs. 190. *Beede met zegele* enz. is met *gezegelden brieve*.

191. *Dor sine Neue*. Om zijnen wil. Doch achter dit vers zijn er zekerlijk twee uitgelaten, waarvan de zin moet zijn: *gevangen zou doen nemen of zou doen binden*.

193. *Bi mire wet*. Dus ook 268. Zie Taal- en Dichtk. Versch. IV Deel.

209. *Bewant*, d. i. lot. Eigenlijk *implicatio*.

216. *Wils*, wil des.

221. *i. baste*. Even als *i. caf*, vs. 126. Vergelijk 253.

223. *Vele zaen*. Zeer spoedig.

226. *In . D. i. ik en*. Daar woont geen zoo hooge (of machtige) man in dit land, of, zoo hy u misdoet, ik ben zijn vijand, enz.

235. *Sonder waen*. Gewisfelijk.

239. *Gelijk gi*, als of *gy*.

240. *Met stadē*. Bedaard. — *Stade* is anders ook ledige tijd.

251. *Wille*, potentialiter. 't Is niet *hy wil*, maar *hy zou wel willen*. *Hy wilde* of *wenschte wel*, als men thands zegt.

256. *Onthouden* is uithouden, verduren. Zijn *toren*, zijn grimmigheid, vijandelijkheid. *De man*, is *de mannen*, (d. i. Leenmannen,) van Frankrijk.

274. *Sulwi*, d. i. *sullen wi*. Even zoo *wilwi*, en *laatwi*, waar men thands zoo verkeerdelijk, en met verdraaiing van zin, *laat ons* van maakt.

275. *Setten*. Veellicht dat men lezen moet *wijch* voor *wijs*.

wijs. Wijch setten is oorlog voeren. De uitspraak van *ch* in dien tijd is twijfelachtig. Zie vs. 161. Doch *setten* is *trekken*.

vs. 276. *So salne*. Zoo zal Karel hem (t. w. Yvo) komen vangen, enz.

278. *Fijn* is een vrij gewoon epitheton van ver-eering, en genoegzaam eens beteekenende met *vroom* in allen zin waar dit woord vatbaar voor is.

284. *Lamberte* is de accusativus. *Bet na* is, dadelijk daarop. *Streec*, sloeg, gelijk in 't Engelsch *to strike* slaan is. Over dit rijm van *streec* en *greep* zie Huydecoper.

285. *Here*, hair. Hy greep hem by 't hair.

286. *Verdrouch*, is lichtte op. *Zijn hand verdraaien* is kwalijk gezegd; het is, *verdragen*.

287. *Als* is hals, zie vs. 109.

290. *Al met allen*. *Heel end' al* zeggen wy.

294. *Behiet*. Beloofd, voor voorspelt. Gy zult *opgehangen* worden door Karel, was zekerlijk zeer oneerbiedig tegen een Koning gezegd; en 't was dus zoo zeer geen wonder, dat dit zoo hoog opgenomen werd, door iemand die dieper gevoel van eer had.

296. *Als dat men*. *Men* is hier saamgetrokken uit *men hem*. Naamlijk, den Koning.

299. *Domesdach*. D. i. oordeelsdag; doch hier blootelijk *oordeel*, of *straf*.

301. *Laat de tale wesen*. D. i. *laat dit varen*. Genoeg! Even zoo vs. 11, 191, 280, enz.

314. *Te hant*, is nu terstond.

315. *Mire*, lees *mine* (*mijne*). *Blonde* is eene invulling van den Heer Hoffman die ik juist niet ver-waar-

waarborge, hoe zeer aannemelijk.

vs. 318. *Helt*, dat is *helft*.

319. *Ou'moede*. Versta: *een huis van overmoede*, D. i. een huis (of burcht), in staat om alles te trotfen.

321. *Nameconde*, in één woord. D. i. vermaarde.

323. *Pere Lees*: *niet doen* vp ere (d. i. *op mijn eer!*)

325. *Vā pife* is *van prife*. Als de vokaal hooger staat, wordt de *r* daar voor onderstelt.

328. *Hier ter stede*. Het zelfde als *ter stonde*.

331. *Om* — Ik zou lezen: *Rt. in waerlike ding*. En zoo ook in vs. 376. Dat is in waarheid. Doch Reynout, aan wien hy haar geeft, moet hier noodzakelijk ingevoegd.

433. *Wat holpe* — Dus Melis Stoke en anderen veelvuldige malen: *Wat holpe hier af lange tale*.

337. *Ioye en delijt*. Vreugd en vermaak.

350. *By St. Jan*. Een eed. Dus ook 380, zie ook II, 53. Even zoo elders: *Biden here die mi gheboot*; en *Biden here van nazarene*. En even zoo: *Also help my Ihs* 387. *God was*, in vs. 358, is *God weet het*.

351. *Temmerman* in pl. Dit *man* is de famentrekking van *mannen*. Even zoo is *op de been* voor *beenen*, enz.

357. *Twee pare mure*. Dus zeggen de legenden en historien gemeenlijk. 't Slot had vier muren binnen elkander.

366. *Eramenonte*. Lees: *van Dordonde*; doch er schijnt eerst *van meerwoude* gefchreven te zijn geweest.

370. *Sulke*, d. i. fommigen.

371. *Boongerde* voor *boomgaarden*. Dus gemeenlijk
in

in 't HS. van Sydrac, en elders. *Mersche* zijn wellanden.
vs. 373. *Gonder*, d. i. ginder.

377. *Zweer*, is zwager. Maar het werd onverschillig
voor schoonvader en schoonzoon gebruikt.

397. *Gi hebt is ghi hebtet*. Gy hebt het.

328. *En .i. gerechte* — Echt oud: *een goeden naam
en een gerechte*, voor *een goeden en gerechten* (of rech-
ten) naam. *Gerecht* is *recht*; doch *rechte* naam wordt
in tegenstelling van een *verkeerden* gezegd; *gerecht* is de
naam die der zake *toekomt*. Dit is het onderscheid.

TWEEDE FRAGMENT.

[Bladz. 3,
Kol. A.]

En netch dē gūe op sūe boet /
En dankeg hem omadelike.
Doe riep it, astelike
Te wapene al sūe baroene.
5 Doe wapendem menich eelt coene.
.xii. ridde te waze
Wapende sie sonder sparē.
Hare offe sūle si bescribe /
En met it, sūe hare ride
10 Een claeffer waert op die moude.
En alsi quame hute woude /
Sprac it, te hem: Du doet wale /
Ende haert .i. luttel mine tale.
Si moet hier bilde; ic sal hare
15 Te beuerepar sonder sparē /
En bidde roel' minen neue /

Dat

- Dat hi mi p̄we gebangē geue.
Wil h̄ine mi geue met ghemake
Ik nemine / op al selke sake /
20 Dat ic p̄wen te montalvāe
I minē carck' houde geuaen /
En herade hē so we
H̄ine b'raet mi nomm' met.
En wilh̄ine mi oec getē niet
25 Sprac kt. dat coene diet
Met v̄inscepe / en met minē /
Sa fallit b̄ doe bekinnē /
En alle blase minē hore /
Volget mi dapperlike met spore.
30 Doe antw'dē die h̄aroene:
Dit ne staet on̄ niet te doene;
Wi kennē die françoysse wel /
Si sijn ou'badech en sel.
Wat so on̄ d'na gesiet /
35 Allene waerdire niet /
Het sal met b̄ hare ritt' /
En b̄ b̄irbē adel.
Doe sprac kt. *nemet* niet!
Dā wille god niet dat ghesiet!
40 It sal allene bore riden /
Te beuerepar sonder bide.
Doe nopte kt. met spore

Sijn

Vs. 35. Lees: *Allene vaerdire niet*; en even zoo v. 59
metter vaert.

Vs. 42. *Met sporen.* Lees: *met gewoude.*

- Sijn ogh mette spore bā goude /
En reet baste ten cloester waart.
- 45 Stoutelike en onu'baert.
Ma' eer hi qua te beurepaer /
Sekt ons dat liet ou'waer /
Dat roel' die coene man
De cloest' op die moneke wan!
- 50 En dat pwe (semmin leue)
Dem roel' heeft op gegeue;
En roel' bedele man
(Also helpe mi s' sja).
Heeft pwe (met pwen) met .i. bande
- 55 Ghebondē bede sine hande /
En bedem al sonder pine
E sine ha/s .i. kne /
En leddene te woude waert' /
D' hi pwen metter waert
- 60 Schere soude nemē dleue /
Wilde god die scade geneue.
Ma' doe sach' roel' / die eelt goet /
Et. rom in sijn gemoet;
En et. riep: soete neue /
- 65 Suldt mi de b'radre genee
Ten minē castel te montalb'
Doer schene dan gebae /

En

Vs. 54. Dit *met ywen* is zichtbaar een verschrijving, als in 't Eerste Fragm. vs. 28, *lode* was.

Vs. 59. *Metter waert*. Lees: *metter vaert*.

En beradē hē so twe
Ons ne b'raet hi nēm'mee.

- 70 **R**oel' antw'be saen:
It. dese tale laet staē.
Wise geue mi god pardōē/
Ic sal dē dief angen dōē
(Dat segit b) bi siere kele.
- 75 It spzac: Dat ware te vele:
Hetē miere kind' oud' bad';
Si soudens hem scamē al te gad'.
M' / roel' / wil dine mi geue/
Ic houdene geuā al mī leuē
- 80 In mine carkerstene/
Widē here van nasarene/
D' ne mam nemm'mee ne fiet.
Doe spzac rol' / dat coene diet:
It. watē b gefciet/
- 85 Al dat gi bid es al o niet.
Wiet bayng van minē ogē/
Anne raent lang' niet gedogē/
Ic moet pwe/ dē wīgant/
An dese hoom angē te ant;
- 90 Dat segit b en doe b'staē.
It. antw'be saē:
Sine sult niet / h' roel' /
Ic hebbe sloverge i mi ant/

Vs. 82. D' ne mam, Lees: daer ne man.

Vs. 92. Dat Roel' hier Roelant is, toont zich.zelf.

- D' ic eer met soude bechte
95 En pwe minē sweer b'rechte;
(Alse help mi s' simoē!)
Eer ichene liete ald' b'boē.
Doe sprac roel' die eelt bzl:
Nerg' puter hint/ wilstudf
100 Al noch segē mi hier settē?
[Kol. C.] W'p ou' den reep sonder lettē?
En anctene hier an dese ranke/
Wien dat si lief ofte danche.
It antw'de: bi s' sjan/
105 Inne blinde hebē so coenē man /
Die minē sweer sal angē/
En sal hem te scandē b'gagē.
It. antw'de mettien:
Bi miere wet/ dat salic sīe.
110 Doe beette roel' gew'de
Dan orffe op die erde.
Den reep w'p hi ōme saē/
En wilde pwen angē gaē.

Als dat sach It.
115 Dat hi roel' niene mach
W'bidde/ hīne winde te ant

Uwe

Vt. 107. *En sal.* Lees: *Ten sal*, d. i. *Of het zal.*
Zie vs. 22.

Vs. 114. *Als enz.* Lees: *Alse dat Reinout sach.*

Vs. 116. *Hīne winde.* Lees: *Hīne wilde* d. i. *Of hy wilde.*

- Awe angē in sijn lant/
Slouch hi met sporē beparde/
En̄ binc astelske tē sw̄de.
- 120 Den reep trac die gzaue roel'/
It. onttrachene te ant,
Awe biel neder op die erbe;
Doe gzepeue dondb'vde
It. en̄ leibene saen
- 125 Do; hem / dat doe ic b'v'staē/
En̄ sprac̄ met astē op beparde/
En̄ blore mede siere barde.
Als dat sach die gzaue roel'/
Spranc̄ hi op sijn o;g te ant/
130 En̄ volgede den heelt b'careu.
Hi ad; in sijn h're torē/
Dattem It. die songellinc
Ghenomē hadde dē rō.
D' ome riep die bege stout:
135 Ghi sijt b'radje / h' It.
Doe antw'de hē te ant/
Anne den niet / roel'.
Gij sijt bi gode; dat willic na
Alte ant pzoēue op b.
140 Doe sprac̄ It. sōder scamp:
Ongedeeit ware dese camp/
Want bi gode van naserene/
Anne ben hier m' oillene/

En̄

Vs. 136. *Antw'de.* Lees: *Antw'de*, d. i. antwoord.
de ky.

- Eñ gi sijt hier met riddjē bele.
145 Kt. mochte met mi gaen bte spelē.
Wiltensst mi al gab' flāē /
Hoe mochtic mette lue' otgāē;
Mā' / alse helpe mi sente amant /
Dozdi mīng ontōidē te ant /
150 So lange biste op dese' dach /
[Kol. D.] Dat ic hier totu com mach;
Alse behoude mi god ī erē /
Ghetwapent salic wed' herē.
Eñ d' toe / al p'wes man.
155 Ja ic / sp'at roel' / hi sente than /
Wilti mi doen des sekerhebe /
Gi sult mi bindē hier ter stede.
Ja ic / sp'at die songhellinc.
Doe setti neder dē cō /
160 Eñ herde weder te beparde /
Cote roel' op die warde /
Alsus sal Kt. sem mīn leuē
Roel' sine trouwe geuē /
Dat hi hoztelike herē sal /
165 Hem ne lette god eñ gebal /
Eñ bichte legē hem d'
Ene camp ou'waer.
Wd' sal roel' met erē
Ten genoete' weder herē.

170 Dat

Vs. 145. *Rt. ens.* Lees: *Het mochte.*

Vs. 150. *Wle.* Lees: *wile.* D. i. zoo langen tijd.

- 170 **D**oe spzac og' sōd waen:
 Roel' hzindt kt. gebaen/
 Of heb dine doet gheslegē/
 Of heeft b die coene begen
 Ghenade gebedē? segt ons saen.
- 175 **O**f hzindt sinē swer gebaē?
 Roel' antw'be in scansoefg:
 Swich/ god b'wate di/ dānoefg.
 Ghi h'en/ spzac rol' met sinne/
 Ic sal uaren tē cloester inne/
- 180 **E**n gi moet alle gemenelike
 Weder herē in hzank?
 Doe antw'be og' te dese:
 Roel'/ willdi moner wese
 D' h'errouwē b mesdaet?
- 185 **A**b baert/ en dit dē adt ghenade.
 Doe spzac roel' .i. riddze fier:
 Swich/ b'wate warstu! og'
 Doe spzac die dannofg so flam:
 Ab willic swigē; roel' es gram.
- 190 **D**oe spzac die bisscop tulpin:
 Roel' laet dese tale sijn/
 Twi soubi in hzank?
 Alle herē gemenelike/
 En gi sout bliuē te venerepaer.
- 195 **S**o segte b on'waer/
 Ceerst dat wi quame i hzank'/

Doz

Vs. 184. Lees: *En berouwē v mesdade?*

K 3

- Woꝝdē cō. onsen here
Dan b̄ wetē niemare
Wat mochte wol latē dā b̄'staē
200 **Kt.** dē cō wel għedaen /
[Bladz. IV, Als gi achter ons̄ bliest hier
Kol. A.] **Woe** antwoꝝde die graue fier
Wel aſtelike wē neue sijn:
Ic ſaelt b̄ ſegge / h̄' tulph̄a.
205 **Hets** mi alla com /
Ic hebbe **Kt.** wedde genomē /
Dies mi die h̄'e ban montalb' /
Die b'ranesse heuet gedaē /
Dat hi mi dē dlef gwē nam ;
210 **Hier** omme wast h̄' de gram /
En hebbe op dē rekt gemelt /
Die b'ranesse al op gelekt.
Woe sprac die bisscop bieb'oren:
Koeſ' neue / hebdi ghestworē
215 **Kt.** doet van montalb' /
Sone mogedi niet ontgaē.
Dat segt b̄ sonder hane.
Noch wetē wie alle wale /
Sprac die bisscop donuuarde /
220 **Dat** m̄ b̄ met genē sw̄de.
Mach ontginnē no niet spere ;
Hi sijn beter dan .i. here ;
M' siet hier die trouwe mijn /
Sprac die bisscop tulph̄n /
22; **Wt** **Kt.** hoꝝ b̄ b'legē /

Ch.

Vs. 225. *Wt* *Rt.* vor v. Lees: *dor* v.

Gine sult niet .iii. dage leuē.
Menne sal b/ dege w'be/
Gzauē onder die coude erde.

- D**aer dit sprac h' tulphn;
230 W't blide og' die eelt bzi
En sprac astellike:
An god van hemelrike!
Geue moeti/ te ant
Dat bichte moete s̄l.
235 Hege s̄t. van montalb' /
So sal' pzoebē h'be saē;
Dan groter cracht dē longē mā
An elke walge geleestē tan.
Doe sprac rof' .i. elt fier:
240 W' gode/ ic geggu/ h' og' /
Dat ic niet geue ome s̄jn doe/
Alse goet als .i. bottoē.
Doe sprac rief' van nozmedie:
Ghenade hzoutwe s̄' marie/
245 Koel' grabe bieb'ore /
Hebdi s̄t. doet gheswore /
Siet hier ont t'outwē (sprac die bege /)
W't van b s̄t. b'hege /
Koel' / gine doet nemmermeer
250 I hzank' weder here.

213

Vs. 230. *Die eelt vri.* Lees: sijn als vs. 279.

Vs. 237. *Van groter cracht.* Lees: *Wat grote cracht.*

Vs. 240. *ic geggu.* Lees: *ic seggu.* Voor *niet* l. *niet.*

[Kol. B.] **W**ilſt dit ſpʒac die rike nozma/
Doe ſeide die hʒtoge van ardann
Edel neue roelʒ/

Hebdi die doet vāden wigant/
255 **E**er gi heert in bzankʒ
Eū gheſworē ſekʒliſke/
Sone mogedi niet ontgange/
Mine ſulle v alle ange.

De bʒgedē gemeneſſike
260 **O**ldie genoete van bzankʒ
Ome kt. wille vā mōtalbʒ
Die hi met campe wiſde beſtaē.
Doe antwʒde die gʒaue roelʒ:
Du eeiſt mi tē gʒʒgē beſwant.

265 **W**ilſt mi al gader bʒege
Anne mach niet bʒwēre.

Doe ſpʒac. noz. die wigant:
Hʒert na minē raet/ roelʒ.
Ma wat rade ſallic hʒrē/

270 **S**pʒac roelʒ die gʒaue bʒʒrē;
Ik hebbe kt. dē wigāt
Mine trouwe alte ant/
Dat ic legē hem bichte ſal/
Mine lette god en ongeual.

275 **A**lſo helpe mi god vā paradiffe/
Anne lage niet v al parſſ/
Anne ware bandē rede quite
Legē kt indē reite.
Eecht ſpʒac najj .i. reit ſin:

280 Roelʒ/

- 280 Koel' / laet dese tale sijn.
 He woldi na ons hore niet /
 Gine moet bichte watg gesiet
 Endelike legē Kenoude /
 Osen neue van m'ewoude;
- 285 So wille dat ghy seker sijn /
 Caleerst dat gi sijn int rjt /
 So sulle comē gemenelike
 Die .xii. genoete van byank'
 Met hare swerde bi s' lhan /
- 290 Op It den coenē man
 En wille ons wihe da It
 So sidi gūte / riddye stout /
 Hande geloue / dat seggic b
 Daez gi gebandē met sijn nu ;
- 295 En wille ons oec wihe niet /
 So es' hē euele gesiet :
 Mi sulne bae gemenelike
 En boozne i byank'.
 Doe antwo'de ro(o)' die degē :
- 300 .I. valsch raet es' hier gheslegē.
 Wisse geue mi god pazdoē /
 Das ne salme mi niet doe ;
 It wille den camp allene bichte /
 En mi selue int rjt b'richtē.
- 305 Dus bliue die ghenote b'!
 Dat seggic b al ou'waer /
 Dat It / die heelt onu'waert /
 Doez rechte te montal'ba waert /
 En boerde ptwe dē rō.

310 Het *sijn* w'like dinc;
En *ik* leuzdene *sine* w'ue/
Dat seggt v *hi* mine *lue*.

Als doe *ik* v'nam
Dat *hi* te *motalds* *qua*/

315 Sprac *hi*/ boz die *h'en* al *god*:
Doutwe / nemt hier *hwē* bad';
.A. dē *alre* *balste* *mā*
Die nie siele of *lijf* *ghewan*.

Die v'utwe *anzw'de* *omoedelike*:

320 Dat loen v *god* van *heme*like.
Nochtā *was* soe *h'de* *gram*
Op *harē* *bad'* die *quam* /
En v'spachene *h'de* *seere*.
Soe seide: v'radze / gaet *onnere*

325 Hebbi *gedae* en *grote* *scande* /

Dat *gi* boert in *hyanclande*

En v'rocht v' *ik* /

Mine *h're* *hā* *m'ewande* /

En alle mine *swaghellinghe*

330 Die v in *beel* *menege* *dinge*

Hebbē *gedae* *groete* *ere* /

En van *beele* *lants* *ghemact* *here*.

Dit en noch *me* *sei* *soe* /

En sprac *nijds*like *toe*,

335 Doe riep *ik* (dat *wet* *wale*)

Met *lud'* *kele* in die *sale*.

Doe *swegē* die *h'en* al te *wale*

En *ik* sprac dese *tale*:

Ghi

- Ghi h'en/ spzac die gmaue sicc/
- 340 Ghi moet alle bliue hier/
En ic sal allene bare
Te beuerepaer/ al soder spare.
Doe spzac sijn h'zoed' adel'/
Die roenere was dan .i. liebaert:
- 345 It/ dat b god beuere /
Wat suldi doe te beuerepare?
Doe spzac It die wigant:
Adel'/ bi s' amant/
It hebbe ghenom' / sad' scamp/
- 350 Hege roel' .i. camp
Te beuerepaer op die seide.
Doe spzac adel' en seide
Cote riddze wel ghehoere:
Wat duuel/ It/ hebdi gheswoere
- 355 Emh' die doet van roel'/
D' mach wel ons af come scade.
Want gi weet wel dat de dege
Minet ne mach w'den b'slege.
Bedi hi es der beste .i./
- 360 Die die sonne te bestee;
En / bi de h'e die mi gheboet/
Dichti lege hem/ gi sijn doet/
En wine b'voenen nenn' mere
Tegen hel' minne h'e.
- 365 It antw'de saen:
En trouwe ic sal die baert bestae/
Danne liet ic doz ne gene noet/
Al waendich' bliue doet.

Coec

- D**oe tweende vrouwe clazadijf
370 Wittlike / des sijt wijs /
En clagede it fere.
Doe spzac mal' die here
Te it woue / dat seggic' b :
Vrouwe laet staē b wene nb.
375 Dat b god houde en beware !
Want it moet te heurepaer.
Emb' warē sal die h'e
Mem' gheccigē ere
En wiffi sine trouwe gultē /
380 Aegen roel' in den coite.
Toge hi hem in den cite /
Men soug hem lachter spzē gzoet.
It salre bare / spzac' die eelt fier
En emb' salic hem wese bi.
385 Adel' spzac / ic sal bare ;
Kits' entie coene wjzif'
Gherede hem oec ter baert /
Hi te barene met it.
Doe spzac die graue van mezwoude
390 Te sine boedye openbare :
Anne wiffle niet dat lem bare /
Want / bi gode van nasarene /
Roel' best d' miing allene.

Dus

Vs. 380. *Coite*. Lees: *crite*, en in 't volgende: *in den cote*, het zelfde als *in de moude* vs. 10.

Vs. 183. *Die eelt fier*. Lees: *die eelt vri*.

Dus sullē die ou'toene reche
 395 **O**p die heidē (*henen*) tzerke:
 Want elc abt and;ē bandē wīgādē
 Te bore ghesekert wel met andē.
De boer die ridd;e met hēparde
 Te heuerepare op die wazde.
 400 **E**n alsi tforest e; ledē

A A N T E E K E N I N G E N .

Dit Fragment behelst de bevrijding van Yvo, Reynolds
 schoonvader, door hem, uit de handen van Roeland, die
 te onrecht wanende door Yvo verraden te zijn, hem
 overrompeld en thands in zijn macht had. Yvo echter
 had inderdaad Reynout en zijne broeders onder ver-
 zekering van zoen en volkomen genade en gunst we-
 ten over te halen, om zich t' eenemaal wapenloos in
 's Keizers handen te stellen, gelijk zy dan ten dien
 einde op zijn aandrijven ook onverzeld en gants on-
 gewapend met lelien in de handen, op muilezels naar
 Valkelone togen, waar zy van 's Vorsten wege door
 Fauke of Falco van Morlion met vierduizend man op-
 gewacht werden, die hen daadlijk omcingelden. Doch
 daar Reynout dezen boet- of zoentocht tegen den raad
 zijner Gemalinne Claricia ondernam, die haren Vader te
 wel kende om hem niet verdacht te houden, had zy uit
 bezorgdheid buiten Reynouts weten, als die (gelijk een
 rechtschapen Ridder, geheel dapperheid,) voor geene
 verdenking (en vooral tegen zijnen schoonvader,) vat-
 baar was, zijnen broeder Ritsaart in 't heimlijk vier zwaar-
 den

den meegegeven die deze verborgen hield, en toen zy zich verraden zagen, deelde hy die om, waarmee zy zich dan ook door een ongehoord stoutmoedigen strijd met hun vieren, en onder behulp van hunnen oom Malagijs die met eene bende toefchoot, wisten te redden. De wraak van den driftigen Roeland tegen den hem verdacht geworden Yvo was nu te voorzien en Claricia bewoog haar Gemaal hem te redden. In deze gesteltenis van zaken begint dan nu deze onze Tweede brok Dichts, met afgebroken zin.

De twee eerste regels behooren blijkbaar tot Reinouts Gemalin, die hem met hun klein zoontjen aan hare hand, de redding haars Vaders had afgefmeekt. *Zy neech hem op finen voet is*, zy boog zich aan zijne voeten; hem te voet vallende, dankte zy hem. *Dankes, is dankte des.*

vs. 2, 3. *Afelike is haafstelijk*, adverbialiter. Zie hier voor, I, 109. Even zoo hier achter, II, 203, 231. III, 96. *Omoedelike is oodmoedelijke*, desgelijks adverbialiter.

5. *Wapendem*, is wapende *hem*, wapende zich. *Eels is held*. Zie vs. 130.

6. *Te waren*. Verzekerende pleonasmus, als *inderdaad*. Dat *Orsfen*, paarden zijn, is bekend.

vs. 9. *Aren here*. Lees: *haren* (d. i. hunnen) *here*: hun Leenheer, wien zy als zijne Baronnen volgden. *Hare* voor *here* (*dominus*) is echter in de oude schriften niet vreemd.

10. *Ten cloester waert*. Dit klooster was *Beverenpar*; d. i. Bedevaart-parochie. Zoo zeggen wy ook de *Beverwijk* voor *Beevaartwijk*.

vs. 15.

15. *Sonder sparen* is zonder vertoeven. Dus ook elders. De uitdrukking kooft menigvuldig voor.

Op die moude, is op de vlakke. *Butenwoude* is uit het bosch.

20. *Ik nemene* is, *ik neem hem*. Even zoo vs. 24: *Wilhine*, wil hy hem. *Op alfulke sake*, op zoodanige voorwaarde, en met dat voornemen.

vs. 22. *So we d.* i. zoodanig een leed. Even zoo vs 68. — Van *Hine*, zie Taal- en Dichtk. Verfscheidenh. III Deel, bladz. 13 en volgg.

24. *En*. Lees: *En*. Het is hier geene *copula*, maar het negatief dat by *niet* behoort.

27. *Bekinnen*. D. i. *weten*. Ik zal het u te kennen geven. Namelijk, door mijne hoorn te blazen.

31. *Te doene*. T. w. Daar te blijven, en hem alleen te laten gaan naar den geweldigen en onkwetsbaren Roeland, waarvan zie v. 357.

33. *Overdadig*. Zie Taal- en Dichtk, Verfsch. IV Deel, bladz. 145.

35. Lees: *Allene en vaerdire niet*. D. i. *alleen zult gy daar niet heen rijden*: Naaml. dit staan wy niet toe, hoe het verder moog afloopen. Dit verwarren van *w* met *v* heeft ook plaats vs. 59 waar desgelijks *waert* voor *vaert* staat; en dus *verken* voor *werken* en *vrachte* voor *wrachte*. *Fragm. IV*, vs. 166 en 169, en zoo meer. — Omgekeerd leest men wat lager *vile* voor *wile*, vs. 150.

36. *Het sal*. D. i. *Er of daar zal* met u rijden. Zie Huydec. Echter kon er wel gefchreven zijn *Hen sal*, enz. d. i. *Gy zult niet alleen varen*, *Of Adelaert zal* (ten minste) *met u rijden*, enz. — *Biriden* (byrijden) is
op

op een kleenen afstand volgen, om die voorgaat in 't oog te houden; niet eigenlijk meërijden.

vs. 38. Lees: *Nemmer niet.* — Dan in vs. 39, is *dat en.*

41. *Sonder biden.* *Biden* is ons *beiden* (toeven). Dus ook *Fragm. III*, vs. 39.

42. *Met sporen.* Lees: *met gewoude*, d. i. met geweld, met kracht en drift.

44. *Vaste* is 't Engelsche *fast*, spoedig, snel.

45. *Stortelike.* Lees: *stoutelike.*

47. *Dat liet.* T. w. het Fransche Gedicht, hier gevolgd. — *Overwaer* is voorwaar, dewijl *over*, voor is.

50. *Semmin leve.* Vergel. hier vs. 162. Desgelijks in het I. Fragment vs. 87. En in 't III. Fragment vs. 58 en vs. 101. In 't IV. Fragment vs. 122 en 128. Het is een foort van eed ter bevestiging, by Huydecoper op *Melis Stoke* zeer goed verklaard, als beteekenende *semmi*: *so help mi* [God]! Hier: *so spaer God mijn leven!* — Even zoo volgt in den zelfden zin: *Also helpe mi St. Jan.* vs. 53, 104, 155, 289 en 350. In 't IV. Fr. vs. 20; en *St. Simon* alhier vs. 96; *St. Amant* 148, 348; *St. Daneele* III. Fr. vs. 168. Vergelijk ook II. Fr. vs. 72.

54. *Heeft ywen.* Bedorven lezing. Ik denk dat het zijn moet:

Heeft ywen daar *met eenen bande*
Ghebonden, enz.

Bede is *beide*, in 't oorspronkelijke: want *bede* is niets anders dan *be-edede*, d. i. *verbonden*, van *ede* of *eede*.

56. *Al sonder pine* ziet niet op *Ywe* die 't leed, maar op *Roeland* die 't deed, en 't beteekent: zonder bedenking, zonder daar eenige *swarigheid* in te maken.

vs. 57.

vs. 57. *Has* lees *hals*, als *Fragm. I, 287*; en *ene Hane*, is een touw tot een strop.

59. *Waert* lees *vaert*. Zie hiervoor. *Intusfchen*, *metter vaert* en *sciene* is een pleonasmus; als meer voorkomt, maar zeer dikwijls zijn oorsprong niet in de Schrijvers, maar in de affchrijvers heeft. — *Leddene* is *Leidende hem*.

60. *Dleuen*. De *t* van 't voor de *l* wordt tot *d*. Even zoo III. *Fragm. vs. 68*, en elders.

61. *Geneuen* is gehengen.

72. *Alse* is *also*. Even zoo vs. 72, 96. en vs. 147, en 152, en elders meer. — *Angen* is *hangen*. Zie het Eerste Fragment vs. 109.

76. *Hets*. D. i. Het is mijner kinderen grootvader.

80. *Carkersteene*. Naderhand zei men by verkorting eenvoudig *steen* of *stein*. Dat alleen burcht beteekent.

82. *Ne mam*. Dit zou zijn: *geen man hem*; en deze lezing kan dus zeer wel bestaan.

84. *Wats v gesciet*. D. i. wat er ook van kooimt; of het u of den uwen lief of leed zij. *Wats is wat des*.

86. *Varing*: spoedig. Het is een oud participium van *varen*; even zoo zei men nog in mijne kindsheid *drijvende ergens* naar toe gaan, en nu nog, *vliegende*; adverbaler. Zie van dezen uitgang mijne Verhand. over de Geslachten der Naamw. § 18, Aanteek. o, en elders.

87. *Inne caent*, is *Ik en kan het*. — *Niet gedogen*, is 't zelfde wat wy thands zeggen: *Ik kan het niet langer uitstaan*; niet langer verduren van ongeduld.

89. *Te ant*. D. i. dadelijk, terstond, te hant.

93. *Floberge*. *Vlamberg*: want waarschijnlijk moet men

L

du

dus lezen. Dus heet Reynouts zwaard, waarvan nader op 't IV. Fragment vs. 2. — Beneden vindt men zoo *ollene* voor *allene*, vs. 143. *oldie* voor *aldie*, 260. *olle* voor *alle*; en dit ook Fragm. III, vs. 60, en IV, 44. — Dat *and* voor *hand* is, zal ieder begrijpen.

vs. 55. *Verrechten*. My recht verschaffen ten aanzien van Ywe, mijnen schoonvader. Vergelijk vs. 304.

99. *Puter kint*. Beter: *Puten kind*. D. i. Hoerenkind, scheldnaam uit toorn. Even zoo Fragm. IV, 18. Het Fransch van dien tijd zei, iets beleefder, *filz de louve* ('t Latijnsche *lupa*).

100. *Reep*: touw, riem, strop.

102. *Ranke*. Tak; thands beteekent *rank* eigenlijk een groene scheut.

103. *Ofte te danken*. Lees: *ofte te ondanken*. Het is: wien het lief of leed zij.

107. *En*. Lees: *Hen sal* d. i. *het en sal*, of *Ten sal*. D. i. Of het zal hem enz. Zie vs. 22.

108. *Bi mire wet*. Zie boven.

109. *Beette*. D. i. steeg af. Zie de Aanteek. op Maerl. Sp. Hist. III Deel, over dit werkwoord.

Gewerde is vaardig, snel, terstond. Zie vs. 35.

118. *Bejarde*. Reynouts strijdpaard, waarvan de Legende veel fraais vertelt.

119. *Vinc*. *Te zwaarde* (of *aan het zwaard*) *vangen*, is het zwaard grijpen. Zeer gebruikelijk by de Ouden. Vergel. T. en D. Versch. III. D. bladz. 164.

126. *Vlore is vlood er* of *vlood daar* mede. — *Stere varde* is *zijner vaarde*, d. i. zijn weg.

130. *Heekt*, elders (met onderdrukking van de adspi-

ra-

ratie) *eelt*, is held. — *Vercoren*, voor *wtvercoren*, als vs. 213 en 245 voorkomt; een niet ongewoon epitheton voor uitmuntend, maar dikwijls *otians* in een vers. — *Toren* is hier *spijt*; anders gewonelijk *droefheid*.

vs. 134. *Degen*. 't Zelfde als held. — 't Woord *verrader* was de grootste scheldnaam en belediging, en Roeland begreep hem; wiens oversnel paard hy geen kans zag in te halen; met niets krachtigers te rug te kunnen doen keeren, dan met hem dit na te schreeuwen. Maar Reynout was te wijs, om daar het nu bereikte oogmerk van zijn tocht aan op te offeren.

140. *Sonder scamp*, zonder uitstei, of ook zonder misfen: in welken zin het meer voorkomt.

141. *Ongedeelt*. D. i. ongelijk. *Geen party egaal* zeggen wy thands; hetgeen in den grond het zelfde is.

145. *Rt*. Lees: *het mochte*. — Van *vten spelen* zie IV D. der Taal- en Dichtk. Versch. Doch ook Fr. IV, 111.

149. *Dordi, dardi*, d. i. *durft gy*; in de enkelvoudige tweede persoon.

150. *Vile*. Lees *wile*.

154. *Man* is hier *mannen*.

156. *Sekerhede doen* is eenvoudig *verzekeren*, het zij door plechtige belofte, het zij door een pand, (als b. v. een handschoe,) dat dan door het keeren tot den strijd gelost wordt.

160. *Te beyarde* is *op bejart*; even als *te paarde*; *op het paard* is.

161. *Op die warde*: D. i. op die voorwaarde of verzekering; die de acht volgende verzen uitdrukken.

165. *Hem ne lette*. D. i. Zoo of mits hem niet
let;

let, niet verhindert. En even zoo hier beneden, vs. 274.

vs. 169. *Ten genoetz*. D. i. aan des Keizers Hof, tot de Pairs, waarvan hy één was.

170. *Ogier*, de Deen, mede hoog beroemd nevens Roeland, aan Karels hof en in zijne legers.

171. *Brindi*. Lees: *bringdi*, en even zoo vs. 175.

175. *Sinen swer*. D. i. Reynout, want *zweer* is zoo wel schoonzoon als schoonvader, en hy was dus (in verschillende zin) Yvoos zweer, zoo wel als deze de zijne was.

176. *Swich*, is zwijg! — *God verwate di*, is *God vervloek u*. — *Danois* is *Deen*. — Roeland, van geweldig oploopenden aart zijnde, was door Ogiers vraag beschaamd en stooft op. — Ogier was meer gewoon, Roeland half lachend te tergen. Den zelfden vloek drijft Roeland hem toe in vs. 187: *verwaten warstu!* dat is: *wordt gy vervloekt!*

177. *Met finnen*, is bedwaard. Hy sprak bedwaard tegen de Pairs, schoon driftig geworden tegen Ogier.

184. *V berouwen*. Lees: *En berouwen*. — Voor *mesdaet*, lees *mesdade*.

188. *Flam*. Oud adjectief: *zacht*, *vleiend*. Hier mee is ons *flemen* verwant. Het hangt samen met *vlaien* (vleien) waarvan 't participium *vlaing* tot *flam* saamgetrokken is. Zie vs. 86, en mijne Verh. over de Geslachten, § 85.

190. *Tulpin*. *Turpijn*; doch beiderlei spelling en uitspraak des naams is zeer gemeen, en 't eerste hier volstandig aangenomen.

191. *Laat deze tale sijn*. Zie *Fragm. I*, vs. 301.

192. *Twis is waarom*. Zie *Huydec*. — Voor *soudi*, lees of

of versta *fouwi*, saamgetrokken uit *fouden wi*. Vergel.
I. Fragm. vs. 274.

vs. 197. *Vordē cō. onsen here.* — Lees:

Vor (d. i. voor) *den cō. onsen here rike.*

Rike is een gewoon epitheton van eer. Onze overgrootouders zeiden zoo nog veel: *Rijk God!* in hunne gebeden en uitroepingen.

198. *Van u enz.* Men zou kunnen gisfen:

Die ons van v vrouch niemare,

of iets dergelijks, als de zin vereischt; maar daar wordt nog een regel gemist. — Ik denk dat het beter dus ingevuld wierd:

Voor den cō. onsen here rike,

En men wilde harentare

Van v weten niemare —.

Doch het is en blijft eene onvolkomene gisfing.

205. *Comen*, voor *gebeuren*; nog gebruikelijk in de uitdrukking: *hoe kwam dat*, en dergelijke.

206. *Wedde* is pand. — *Rt wedde* is die van *Rt*. Zie vs. 215 en 373.

207. *Dies*. D. i. deswegens, *dat* enz.

211. *Gemeit* is beroemd. Van *meeten* voor *roemen*. Zie v. d. Schurens Theutonista op *meten*. Het eerste Thema des woords schijnt *mei*, lof, loof.

215. Lees *Reinout doet* (d. i. zijn dood), en verg. 206.

216. *Ontgaan*. D. i. het leven daar afbrengen.

217 en 218. *Hane* en *wale*. Veellicht: *hader* en *te gader*. *Hader* is wrok. *Hane* zou echter hier *hone* (bedrog) kunnen zijn, en *sonder wane* kon daarop moeten slaan.

vs. 221. *Ontginnen* is kwetsen. — *No*, noch (*neque*),
222. *Beter dan een here*. D. i. sterker, strijdbarer,
ontzachlijker, dan een legermacht, om dat gy onkwets-
baar zijt. Vergel. vs. 359.

223. *Die trouwe mijn*: mijne oprechtheid.

227. *Men sal* is hier *men ne sal*, of *men en sal*; d. i.
Of men zal. — Zie boven, vs. 22 en 107.

230. *Die eelt vri*, Lees: *die eelt fijn*. Deze foort
van epitheta, zijn door de affchrijvers dikwijls zeer
achtloos verward. Even zoo by voorb. vs. 383.

232. *An*, is *geve*, (optativè,) van *annen*, gunnen. —
Dit woord, vroeg verouderd, is in een vroeger HS. ver-
klaard geworden door *geven moet hy*, en deze verklaring
is dwaaslijk door een later affchrijver mede in den text
ingelast, en dus de lezing geheel bedorven. Het herstel-
len is ondoenlijk, en daar blijft dus niet overig dan voor
den onverstaanbaren zin zoo hy thands voorkoomt, met
een lacune of eenig willekeurig invoegsel te lezen:

An God van hemelrike

, *te gnt*

Dat vichten moete Roelant enz.

236. *So sal*, Lees of versta *so sal hi* en voos van
grooter in het volgende vers: *Wat grote cracht*. — Dat
wige of *wijch* gevecht is, behoeft hier wel niet aange-
merkt.

239, 240. *i. elt*, versta *die helt* en zoo ook elders,
als by voorb. 279, en voor *geggu*, lees *feggu*, d. i. *zegge u*.

242. *Alse* wederom voor *alsoe*. Gewone mislag in
dit HS. — *Bottoen* is knoop; zoo veel als de gering-
ste kleinigheid, is de meening. Dus vindt men vroeger,

Fragm.

Fragm. I, vs. 126, een *caf.* En zoo elders een *stro*, en dergelijke meer.

vs. 247. *Ont trouwe*; lees *in trouwe* (profecto) als vs. 366. of *on trouwe* gelijk men ook sprak, met het Engelsche voorzetsel *on* voor *op*. Zie ook vs. 366.

249. *Nimmermeer*, lees *nimmermere* ter beantwoording van het rijm op *kere*, schoon het in de uitspraak weinig verschilde en behoort te verschillen. Waarom men ook zulke rijmen niet zelden, en ook in dit HS, ontmoet.

254. *Wigant*. Held, strijder. Van *wige* of *wijch*, strijd, waarvan 't verbum *wigen*, welks participium het is.

256. *Eb'* lees *ember* van *emmer*, en versta hier den potentialen zin: *Zoo gy dat mocht gezworen hebben*. Vergelijk vs. 355. Even zoo lezen wy *nemb'*, III, 171, en *nembermere* en *nemmerme*, IV, 49, en 51. Zie ook II, 377. ook *embermee* IV, 188. — *Wine* in vs. 258. is of *wy*, waarvan vs. 22, 107, enz.

260. *Oldi genoete*. D. i. *Alle de Pairs* van Frankrijk.

262. *Bestaen* is aanvallen, bevechten. Zie Huydec.

264. *Ten gorge bewant*. D. i. *tot de keel benaauwd*. De zin is: Nu word ik door al uw dreigen overstelpt.

265. *Dregen* is *dreigen*, en *verweeren* beteekent hier *zich* tegen dat alles verandwoorden. Doch *dregen* moet wellicht *deren* zijn; schoon het onvolkomen rijm met *verweeren* juist geen bewijs van bederf in de lezing is. Zie Huydec. over dit punt. — *Inne* is *ik en*.

267. *Noy*, lees *Nay* als 279. Het is de Hertog *Naymes van Beieren*, een der Pairs, wiens wijsheid in de Romans zeer geroemd wordt, en die ook by Romes ontzet, tegen de Saracenen Karels voorhoede gebod. Veelal wordt hy nevens Tulpijn vermeld, en zijn roem

van springen ondanks zijnen hoogen ouderdom, by den Koning van Mesopotamie, toen Tulpijn aannam 't volle Heidelberger wijnvat in eens leeg te drinken, leest men in de Historie van *Guerin de Montglaiue*.

vs. 271. *Ik hebbe*. Lees: *Ik gave*, d. i. gaf.

275. *Miede leggen*, is loon geven of aanbieden. De zin is: Ik wilde om geheel Parijs niet, of ik ware daar af. 't Eerste *Inne* is hier eenvoudig *ik en* —; 't laatste is: *of ik* als wy thands spreken. Zie, vs. 22, 107, enz.

278. *Crite*. Krijt, weet men, is het kamp of strijdperk.

291. *Ne wildi*. D. i. zoo gy naar ons niet hooren wilt, of gy moet vechten. Anders: zoo gy maar volstrekt vechten wilt, — *Endelike*, is *après-sout*, als het Fransch zegt.

293. *Geloue*, is belofte. — Dit middel om het gevecht te stuiten, is wel uitgevonden, doch het kon door Roelant niet aangenomen worden.

298. *Voornen* is *voeren hem*; *fulne*, *fullen hem*.

301. *Alse*, alsoe.

310. *Warlike dinc*. Waarachtige dingen. Doch of er *sijn* gelezen moet worden is twijfelachtig. Veellicht is het *is*, in overeenstemming met *het*. *Dinc* is enkel-en meerv.

323. *V'sprakene* d. i. *miszeide hem*. Bekeef of schold hem.

324. *Soe* is *zy*, het vrouwlijke zelfstandig voornaamwoord.

326. *Vranclande*. Lees: *Franckenlande*, als het vers vordert.

329. *Swagelingen*. Van *zwagen*, verbinden. Zie mijn Geslachtlijst der Naamwoorden, op *zwager*.

333. *Me* voor *meer*, in dezen zin zeer gebruikelijk,

29.

gelijk *nog mee* ook juister dan ons tegenwoordig *nog meer* is. Men moest zeggen, *dit en nog mee*. *Nog meer* drukt eene byvoeging uit van iets, dat op zich-zelf het gene waar het toegevoegd wordt, overtreft; 't geen niet de in meening der *phrasis* is. *Nog met* is *nog daartoe*.

vs. 334. Lees: *nidelike*. D. i. verstoord, grimmig.

358. *Ninet ne*. Lees: *Nine*, d. i. *niet en*, of *niet ne*, en vergel. vs. 221.

359. *Bedi*. D. i. want. *Beste* is hier weder de strijdbaarste. Vergelijk vs. 222.

360. *Ie*, ooit; gelijk *nie*, nooit. *Je*, zegt het Hoogd.

361. *Gheboet*, d. i. verlost heeft. Even zoo III, vs. 47 en 79.

366. *En trouwē*. Lees: *In trouwen*. Vergelijk vs. 247.

367. *Danne*, d. i. *dat en*.

369. *Claradys*. Haar naam is *Claricia*. Zie I, 159. De affchrijver schijnt den naam dus verlengd te hebben om het vers zijn klank te geven; doch zeker heeft de schrijver-zelf geschreven:

Oec weende die vrouwe Clarijs.

372. *Ma' die here*, is zekerlijk Malagys, die als Reynouts Oom en byzondere vriend, hem dikwijls te hulp kwam.

373. *Te Rt. wiuc*. D. i. tot Reinouts gemalinne. Echter moet men hier niet *Reinouts* maar *Reinout* lezen, en even zoo vs. 206 en 215: want de eigen namen en die van waardigheden namen van ouds in het Fransch geen teeken van genitivus aan; waarvan de benamingen van *Fête-Dieu*, *les fils Aimon*, *Bois-le-duc*, *Ville-Roi*, en zoo voorts, gelijk men ook nog *le Code Justinien*, *le Code Napoleon*,

L 5

zegt

zegt, enz. De onzen volgden dit na, en van daar, dat men eenwen lang *vader* en *broeder* in den Tweeden Naamval schreef, als Huydecoper zeer wel opmerkte; en dat het by ons altijd heette: *de weduwe Hendrik Blaauw, dochter Ari van Gijzen*, enz.

377. *Emberware* (in één woord te lezen) is ergens. *Nergens ooit* zal Reinout (zegt hy) eer winnen, zoo hy zijn gegeven woord hierin niet kwijt. Vergelijk vs. 256.

380 en 381. De verwarring schijnt hier wel verschuldigd aan twee verschillende lezingen van één zelfde vers, ontstaan uit het doen doorloopen van den zin achter *quite*, waar hy fluit. *Loge hi hem* begint een nieuwen zin, ter bevestiging van het vorige.

383. *fier*. Lees: *vri*. Vergelijk vs. 230, waar *vri* voor *fijn* staat. Het HS. heeft *sparac* voor *sprac*.

386. *Ghereden hem*, is maken zich gereed.

394. *Recken is helden*. Zie b. v. het Nibelungen lied.

395. *Op die heide*. Liefst las ik: *Ten wige* of *Ten campe op die heide*; gelijk het vers eischt.

396. De constructie is: *Want elk van de wiganden had* (den) ander te voren wel by de hand verzekerd (zekerheid met handslag en Ridderwoord gegeven).

399. *Warde* is bestemde plaats ter *afwachting* van zijn tegenstander.

400. *Leden* is door gegaan. — De Legende gewaagt mijns wetens van dit gevecht met Roeland niet.

FRAG-

DERDE FRAGMENT.

[Bladz. 5.
Kol. A.] **D**es abben die heldine groeten tote,

Hi slouch menegē heilt stont;

So dede sijn neue kit;

Hi wochter onder goete moert;

5 Si .ij. slouger vele doet.

Alduz bochte die helde coene

Dan smozgens tote op die noene,

Des abbe kit. ere goet.

.ij. soudane slouch hi d' doet

10 In den store bade dage;

Bedt si baden gaste dage /

Die tuken entte saze /

Wede oppendare en stillekie.

Mettien begonste die paplene

15 Oermaten fere te bliene.

Die kerstine en biste wat doe

Dan baste volge diere bloen.

Si lieten d' dat siere wochten

En vele die de wijch becochten.

20 Die saze die bian voere

Mal' volgede na met sporen

En held' vele en gutoch /

Die kit. met sine stane slouch.

Die

Vs. 4. *Grote moert.* Lees: *Grote noot.*

Vs. 12. *Sarr'.* Dat is, *sarrasine.*

Die kerstine boigēde achter
25 De sarr' / sob' lachter.

Dus lagedise / dat si b'namē
Dat si te nasareet quam.
D' bloen die sarr' in /
En penstē ō hare gewin /
30 Dat segte b al sob' waē.
Doe moestē die Kerstine slaen
Doe nazeret hare getelt /
En legierde op dat belt /
En dieue d' bind' nachte /
35 En badē groete scilt wachte.
D' ne dozstē si blivē niet;
Wat so hē d'na gescliet /
Te sht'n sullē si tidē /
Sond' enich lang' bide /
40 Bind' nacht al stillekine;
En lieē d' die kerstine /
Onthier datsi b'namē
Dat si te sht'n quamen.
Doe sloē si die pozte vaste
45 Legē die kerstine gaste /
Ende slougē alle die Kerstine doet /
(Bide h'e die mi geboet /)
Die si bindē seluē stōdē / darganne bide
Binnē den seluē stondē

50 **D**

Vs. 33. *Legierde* Lees: *Logierden*.

Vs. 36 en 43. *Iht'n*, Lees: *Jherusalem*.

50 **W**' sa sîre toe quame.
 [Kol. B.] **W**îs onse liebe dat b'namē/
Dat si geruent addē die pozt/
Wîs gi wel hebt gehozt/
Wîdē si weder tak'g in/
 55 **E**nde gingen delen h' gewin.

Bindien quam hē niemare/
Dat ihrl'm b'loren ware/
Ende kerstine (femmin leuē)
Die binnē warē bleuen
 60 **O**lle waren (si) doet geslegē.
Doe bzoefde b' menic degē.
Wîs die kerstine dat b'namē/
Deden si h'e balc te samen/
En sachte boer beide houde
 65 **A**nden stouē graue **h**/
En an maige h'e.
Doe swoerē die kerstine fere:
Wi sulē alle b'liefē bleuē/
Of si sulē ong wed' geuē
 70 **D**ie stat/ en oec dat selue graf
D' god onse h'e binnen lach.
Dit swoeren alle gem.like
Die kerstine/ arme ende riske/
Dat si/ sonder enich sparē/
 75 **T**e ihrl'm soude baren/
En conkererē dat heigcleg lant/
Ende doen uter tozke ant/
Of algader bliuen doet

- Bidden h'e die mi geboet.
 80 **E**mi sulken si boden benden
 Ende int lant van furien sendē/
 Te tiple/ en te antfloschte mede/
 Celk' stat van kerstinede/
 Die daer ou' ze waren/
 85 **T**e seggene hoe si adde gebatē.
 Dus boden si te ant
 H'w't ou' al dat lant/
 Te sht'm fullē si barē.
 Sond' enich lang' sparē/
 90 **E**n te wanne dat heilige lant/
 En doen uter heidine ant.
 Des boerē die kerstine h'oe.
 Dat geballe was al foe.
 Doe geboden si hare h'ebart/
 95 **T**e barene te sht'm w't.
 D' gereden hē astelike
 Bede arme en rike/
 En dabē hē op die bart/
 En boerē te ant b'w't.
 100 **D**us sijn si bā ak's v'heut/
 [Kol. C.] En hebben / sennuū leuen/
 Sht'm begemen te ant
 Met menegē stoute wigant/
 Des macht ons die starie wijs/
 105 **D**at was kt. en mal'.
 Eer die van furien mochtē come/
 Abben si grote scade genomē/

Want

- Want die turke abbē goetē were
Dan binne op dat herstine hʳ/
110 So dat der herstine so bele
Bleuen doet te dien spele/
En bele meer abbē gebaen
(Dat segit b al sōb' waen)
Des maket ons ons die storie wijs/
115 Ne ware kt en mal'.
Si dade d' so goete were
Dat si dat heidine hʳ
Nchter dade en dzeuē;
So menegē name si dat leuē
120 Dandē heidine/ dat ic ne can
Die wareit gesegge enich man.
D' . . . gensse binne
Met goeter pine en omīnen;
En als die turke in die stat
125 Ware/ boz'w' segit b dat/
Sloete si hare porze met rachte.
Kt. bleef leggede op die rachte/
En mal' die stoute hʳ
Te wachtene op d' iemene mere
130 Ote ihʳ'm com soude.
D' na quam alst god woude
Grot sozozs ut furie/
Dan triple/ ban ermente/
En ban anchisofice/ des sijt hzaet/
135 Kx^m helbe goet.
Si brochten magē en penieren
Slingzen/ tribuken bā māniere/

Cal.

- Calpē / fogē / en̄ rattē;
Dat bede den turkē fere mattē/
140 Bedi si rechtē hare gewōkē
Legē dē mur te w'pene sterckē.
Dan babilonien die soudaē/
Hi bede rechtē hōlc saen/
H. mangnele en̄ .i. pendzere/
145 Te w'pene / legē de hare sciere.
D' gerebe si hem t' bedē siden/
Mallie legen andzē side/
Als te scribene gemenlike.
Si worpē iwart gemenlike
150 Menege ou'groete steen /
[Kol.D.] Dat neg logene geen.
Eet scoten si fere udew't/
(Dat segit u bi mire bart)
Menich quareel / goet en̄ scarp.
155 Die .i. scoet / dander warp;
Dat assaut was h'be groet;
Daer bleef menich kerstlin doet/
Die boz die stat te dien tīde
Legen die turke quam ten scribe.
160 Int selue assaut was mal' /
En̄ kt. die grabe wijs;
H. m seluen sullen si berechtē/
En̄ oec boz al dander berchtē.
In dat bozberchten godwoet /
165 Dat w't mal' sijn icet/
En̄ kt / w'liker dinc:

Want

- Want mal' .i. wonde ontfinc/
(Widen goede & daneele)
Dar met .i. scarpen quarele
170 So dat mal' (want ict las)
Aemb'mee sijnt en genaeg.
Hi was gescoete op sijn doxtbeen/
Dat hem ten stoude doxtree;
So dat mal' met alle
175 Dade oze moeste valle
Op die erde te dier stede.
Te gode bedi sine gebede
En dat genade omoedelike
Gode de h'e van hemelrike/
180 Dat hi sine ziele moeste beware
En boere metter ingel scare.
Dat quarcel was scarp en groet/
Daer mede ridd' mede scoet/
So dat mal' de twigat
185 Sterbe moeste al te ant.
Doe clagebe mal' die h'e
Die sonden uter mate sere
Die hi an h'le abbe gebae.
Omoedelike dat hi sae
190 Onse h'e te dien stode/
Dat hi he b'gaue sine sode/
Ende oec alle dandze met.
Doe wende .kt. di mire wet
Dox sine oem. doe spe hi saen :
195 .kt. laet b' wene staen ;
En dit gode talle stonde/

M

Dat

Dat hi mi b'geue mine sōbē/
 Daer ic mede ben gebōdē sere.
 Doe beual hīne onse here/
 200 En hietene groete al sine bylēde

A A N T E E K E N I N G E N.

Dit Derde Fragment betreft de heldedaden van Reynout in Palestina. — Na nevens zijne broederen den zoen met den Keizer getroffen te hebben, onteed hy zich van alle wareldfche zaken, vestigde zijn zoon Emmerich in zijne goederen, en verliet vrouw en kroost, om als Kluizenaar in een woesteny te gaan leven. Doch een Engel deed hem naar 't Heilige Land trekken om dit te helpen winnen, waar hy dan ook onbekend, in gemeene kleeding, en ongewapend heen trok, en blootelijk met een knots in de hand wonderen van dapperheid bedreef. Want der wereld wars geworden, had hy gelofte gedaan van nooit weder een paard te bestijgen of zwaard of ander wapen te voeren; het geen hem een Geestelijke verklaarde dat echter geen houten knots in sloot. Deze knots bestond in een pruimboom dien hy ontwortelde, en waar meé hy onder anderen drie Sultans doodfloeg, en Jeruzalem hielp veroveren. — Dit brok begint wederom afgebroken in 't midden van eenen volzin, doch ondersteelt de Christenen reeds in het bezit van Akkers (d. i. Acra, of Ptolomais), 't geen Reynout reeds had helpen veroveren.

vs. 1. *Groote toren*. *Toren* of *toorne* is by onze Ouden verdriet, droefheid. En die was hier by dit volk, ter

oor zake van de groote voordeelen, bereids door de Kruisvaarders op hen behaald.

vs. 2. *Hi*. Dees krijgsman, wiens neef Reynout gezegd wordt, is zijn oom Malagijs (zie in dit Fragment vs. 124), die hem, mede uit kracht eener byzondere openbaring, naar Palestina volgde, daar vond, en getrouw bybleef tot hy hem, met een kwareel doorschoten wordende, ontviel. Vs. 21 wordt hy genoemd.

10. *Storž*. Lees: *form*. — *Binden dagen* is in of in den omvang van die dagen. Dus vs. 34. *Bind' nachte*. En even zoo vs. 56 en elders *bindien* voor op of in dien tijd (zoen). — *Bedi* is *daar-* of *waar-om*.

14. *Pajiens* 't Franscn *paiens*, heidenen. Men weet dat de onkunde van die tijden de Mahometanen voor Heidensche afgodendienaars deed houden. Allerlei fabeltjens van hun beeldendienst (men weet echter dat geen volk meer affchrik van al 't gene daar naar zweemt, voeden kan) sieren de oude Romans op.

16. *En visten wat doen*, Dat is: *En wisten* (wisten niet) *wat te doen*. — Van *vast* zie *Fragm. II*, vs. 44. — *Diere vloen* is *die er vloden*. — Voor *voeren* lees *voren*, vooruit; voor *genoch*, *genouch*.

23. *Die*. Lees: *En*; ten zij de meening mocht zijn dat Reynout hen die Malagijs met het zwaard geveld nad, met zijn knots afmaakte, 't geen in de veldslagen van dien tijd het werk der gemeenen was; met wien hy ook inderdaad te voet streedt.

26. *Jagedise*. D. i. *jaagde hy ze*. *Dat*, is *tot dat*.

29. *Om hare gewin*. Om hun schade in te halen.

32. *Ceteli*. Hunne tenten. Collectivè. — *Legierde*

M 2

dien

diende of *legerde* of *logierde* te zijn. Beide goed in den tijd als dit geschreven is.

vs. 36. *Ne dorsten si*. Naamlijk, de Saracenen.

42. *Onthier*, d. i. tot dat. Zie Huydec. — *Si* is in deze regel *de Saracenen*; in de volgende, *de Christenen*.

38. *Te* is naar Jeruzalem.

47. *Biden here die mi geboet*. Zie II, 361.

48, 49. Lees:

Die si toen daar inne vonden

Binnen den selven stonden

Waer so sire toe quamen.

D. i. zy sloegen ze dood dadelijk als zy daar kwamen. *Waer so* is een pleonasmus, even als *wanneer so*, en dergelijke, nog lang in 't gemeen gesprek bewaard gebleven. *Sire* is, *zy daar*; *toekomen* is *aankomen*.

52. *Geruent*. D. i. *geruimd*, dat zy de stad geruimd (verlaten) hadden.

54. *Takers*. D. i. *te Akers* (Ptolemaïs), waar zy de buit, die zy gemaakt hadden, verdeelden.

56. *Hen*. Dit staat op *onze lieden*, van vs. 51.

61. *Droefde*. *Bedroefde zich*, zeggen wy thands. Doch *droefde*, als verbum neutrum, is oud en goed.

64. *Sochten voer vele houde*. Zochten veel troost, als men thands zeggen zou, voor hulp. Men zei oudtijds *soeken voor iets*; nu, *iets* of *naar iets zoeken*.

70, 71. *Graf, lach*. Oud rijm, het geen, even als ons onverschillig gebruik van *graft* en *gracht*, lucht en *lust*, en dergelijke, de oude mollige uitspraak van de *f* betoont, die onze taal kenteekent, terwijl men ze nu in tegendeel met een Hoogduitsche scherpte uitbrengt, die

die een rechtschapen Hollandsch oor pijnigt. En hoe kan men zoo dwaas zijn, daar immers onze verba toonen dat wy geen harde *f* kennen? Vergelijk mijne Verhand. over de Geslachten, Aanteek. *nnn*.

vs. 74. *Sparen* is uitstellen. Zie hier voor.

76. *Conchereren*. Het Fransche *conquerir*. De misflag van *heigeleg* voor *heilige* wijst zich-zelven.

77. *Ende doen* enz. Uit de macht der Turken rukken. Even zoo vs. 90, *deen uit der heidenen ant*. En op gelijke wijze beneden, vs. 118. *Doen* was by onze Ouden een zeer algemeen hulpwoord ter uitdrukking van wat daad of bedrijf ook. Zie ook IV, vs. 63. *hem in pine doen*, voor *zich pijnigen*.

80. *Twi* is waarom. Zie boven II, vs. 192. Wy zouden hier de omgekeerde constructie als consequens gebruiken, en zeggen *zy zullen*, voor *sullen si* als hier. — *Venden* is *vinden*, hier te nemen in den zin van kiezen, uitzoeken.

vs. 82. *Tiple*. Lees: *triple* (d. i. Tripoli) en *Anstochie*; en voor *me*, lees *mede*.

84. *Over ze*. *Ze* is *zee*. Dus *we* voor *wee* in *Fragm*, II, vs. 68. De benaming van *Over-zee* was in de dagen der kruisvaarders en nog in de dertiende eeuw, de meestgebruiklijke voor *Palestina*, en in dezen zin schreef Maerlant ook *van den lande van over zee*.

86. *Dus boden*. Lees: *dus ontboden si*.

87. *Herwaert ouer*. Dat is van de uiterste grenzen tot hiertoe, waar men ondersteld wordt te spreken; en dus werd het onder de laatsten onzer Vorsten in den kanselarystijl gebruikt. — Doch hier is de beteekenis:

M 3

zy

zy *ontboden herwaart henen dat lant* (naaml. al wat daar strijdbaar in was) *overal*.

Voor 't overige ziet men licht uit de tautologie van die gedeelte, dat het geweldig bedorven geworden moet zijn.

vs. 92. *Des voeren die kerstine vroe*. D. i. Deswegens trokken zy (van overal te famen). *Vroe* is *vro*, blijmoedig.

100. *Verheuen*. Voor *opgeheven*. *Zy zijn opgeheven*, voor hieven zich (of hunne legering) voor Akers op. *Ophoffen* is hier als verbum neutrum gebruikt.

102. *Begeven* is *omgeven*, omringd, omlegerd; *belergerd* als wy thands zeggen; 't geen er ook boven geschreven is. Niet *verlaten*, als 't woord nu te kennen geeft.

104. *Des macht*. Zichtbare schrijffeil voor *maekt*. Doch even zoo in *Fragm. IV*, vs. 32, *gemacht* voor *gemackt*. Wellicht aan een Hoogerlandschen affchrijver te wijten.

105. *Mal. Malagijs*, van wien hiervoor *Fragm. II*, vs. 372, enz.

107. *Op*. Dat is, *tegen* het Christenenheir.

107. *Schade genomen*. Deze wijze van uitdrukken, welke aan het Latijn herinnert, plach by de Ouden gewoon te zijn.

111. *Te dien spele*. Dit is eigenlijk: *in die kans*. *Speel* is *kans*. Hier van *vtē spele gaan*, wanneer er geen witten op zit.

112. *Addē gedaen*. D. i. dood gebleven zonden zijn. Misfchien moet men lezen; *addent* d. i. hadden het.

114. *Die storie*. Verbastering uit *distorie* ontstaan, wanneer men dus schreef voor *de hiftorie*. Even zoo vs. 104.

vs. 116.

- vs. 116. *Si daden*. Namelijk de Christenen.
118. *Achter daden*. Deden wijken, te rug floegen. Zie 77.
122. *Dus ... fese*. Lees: *dus joegenfese* (d. i. dus joegen zy hen) binnen de stad.
129. *Te wachtene op*. Lees: *te wachtene*, of —
130. Kwelijk staat hier in 't HS *mere*, 't geen uit de vorige regel door achteloosheid herhaald is.
132. *Sorcors*. Lees: *soccors*. *Triple* is *Tripoli*, *Ermenie*, *Armenie*; en voor *Anchisofse*, leze men *Antiochië*.
136. *Mangen*, *mangones* in 't Latijn van dien tijd. Voor *penieren*, lees *pierrieren*, dat is, met een Fransch woord, steenwerpers, waarvoor men veelal *pedrieren* zei, als acht regels lager. *Tribuken*, is 't Fransche *tribuche*, 't geen uit ons Nederduitsch *trekbus* is. *Van manieren*, is in soorten. *Talpen*, mogen blinden zijn, zoo het geen schrijffout voor *falgen* is, 't geen uit het oude *phalaricae* verbasterd is en brandpijlen beteekent. Voor *soegen* denk ik dat men (*even -*) *hoogen*, ter beklimming moet lezen. *Katten* zijn desgelijks stormtuigen.
142. *Van babylonien die soudaen, hi*, enz. Eene constructie, by onze Ouden niet vreemd, en in mijn tijd by 't gemeen nog overig in de gesprekken. Even zoo zei men: *de schrift die zegt*, voor *de schrift zegt*. Even zoo IV. Fr. vs. 129.
144. *Mangnelen*, 't zelfde als *mangelen* of *mangen*, beukruigen. Zie mijne aantekeningen op den Muisen Kikvorschstrijd. Van *pedriere*, zie boven.
147. *Mallijk*. Elk. Het woord is eigenlijk *mantijk* (*virtim*). Vergelijk IV, 52. Die *Soudaan* of *Sultan van Babilanien* verdedigde de stad tegen de Christenen.

vs. 150. *Inwart*. Versta: Naar binnen, in de stad.

152. *Udewart* is uit de stad naar buiten.

153. *Vart*. Lees: *wart*, d. i. borgtocht, *guarand*. Het is 't zelfde woord als *waarde* in *voorwaarde*. Vergelijk *Fragm. II*, 161.

155. *Warp*. Praeteritum van *werpen*, waarvoor wy nu *worp* zeggen. Ons *wierp* is van *worpen* of *warpen*, uit een andere *dialekt*; en zoo is 't ook met *storf*, *dorf*, en *zworf*, oudtijds *starf*, *darf*, en *zwarf*, en ook *stierf*, *aierf*, en *zwierf*. Ook ons *wierd* is eigenlijk het praeteritum van *worden* of *warden*, en niet *werd*.

156 en 170. *Asfaus*. Storm. Deze Fransche woorden waren ten aanzien van krijgszaken sedert de Kruistochten aangenomen.

165. *Sijnt*. Ons *sint*; waarvan zie ons III Deel der Taal - en Dichtk. *Verfch.*, bl. 58.

166. *Waerlike dinc*. Lees: *waarliker dinc*, d. i. in der daad. 't is een genitivus absolutus. Even zoo *Fragm. IV*, 115.

173. *Doorscheen*. D. i. door- of uitstak. *Dat* is hier, *dat het*.

174. *Met alle*. D. i. Gantschelijk. Wy hebben de uitdrukking nog over in 't ontkennende *niet met al*.

178. *Omoedelike* is *oedmoedelijk* gelijk wy thands zeggen; 't is van *ode*, zacht, lenig, buigzaam, 't geen even zoo tot *o* als tot *oot* saamgetrokken werd. Weinig later is het *oemoedelijke* geschreven. Nu spelt men *oetmoed*; kwalijk.

193. *Doe wende*. Versta *weende*. — *Dor* is *om*. 't Be-teekent *ter sake* of *ter liefde* van zijnen Oom.

VIER-

VIERDE FRAGMENT.

- H**i adg̃ ī sine h̃re torē
Dat hi sloz̃b̃gē abde b̃lorē.
Doe w̃zant sine āde kt. die h̃re/
Eñ meslet hē h̃de fere.
- 5 Metten es̃ aij. toe gestaen/
Sine ogē liet hi ōme gaen/
Eñ sach sinē lieuē bader
Sine ande b̃zingē alle gad'z;
Doe w̃t ontstehē die w̃lgant
- 10 Eñ met torene beggēpē te ant
Dan onnerē eñ bā scandē.
Dat sw̃t h̃lef hi met bedē andē
D' hi boz̃ geleranne stoet
Coz̃nech eñ in euel moet/
- 15 Eñ slouch of dē heelt onmslde
Den slink̃en arem mettē selde
Doe sp̃r̃ aij. met genut:
Wiltu noch lien / put^e h̃ijntz
Doe antw̃de galeran:
- 20 Menic h̃re / di s̃' lan.
Mettie heesti sw̃t b̃heue
En na .aij. geslegē
Eñ slouch af dē loch'e
.Di. massen eñ mere/
- 25 Eñ slouch dē loch'e goet
.A. wonde ī sinē boet.

M 5

Doe

- Doe sprac sij, acht' w't
Maet aet hief hi sijn scerpe sw'rd /
En slouch geleranne doe
30 Kerchte totē scoudze toe /
Dat hi doet viel hoz sine doete /
En heeft hē gemacht doete.
Doe sprac hē met genint:
Ghebenedijt si sulc kint
35 Die dus gedane sage siet,
Doe viel wt, wel gereet
Op die erde / en dancde sere
Dand' ere / onse hē /
Di hi hē nu adde gedaē
40 I den camp al sob' waē.
Doe bede hē die wlgāt
Geleranne angē te ant;
En die b'radze debi nu
Oste bā sinē rade segit b /
45 So dat bā hare geflachte
Na bi dage na bi nachte
Hē ne geen gewo'like
Te rade ginc in vrank'
Nemb'meer warliker dinc
50 Maet ne genē cō;
[Kol. B.] Na nemb'me ne soude hier na.
Dat willec dat malic b'sta.
D' sal sij. in erē
Cote parijs wed' kerē.
55 Hē betrede sine leen /
En gaf hē bozge en steē.

Albus so bleef die louchere
Mette w' bozwt merre.

- N**u wille ic maken cont
60 Wat kit. bede i roeter stont.
Hi warp op sijn scarlake/
Sciere leber debi maken/
En sal he doen i goeter pine/
En ginc wech al stillekine.
65 Des selfs nachts ginc hi danē
Wid' sterre en wid' manē/
Wre wouch i byemde lant
O't he was wel omberant.
Doe blende d' die heelt ster
70 kit. gelijc .i. houler
O' wan hi bozet die g're stont
An wege te makene brouch hi out
Sobedi mortele en stene
En diebe de liede al gemene.
75 Dus wan hi / des hi leuede d'
Wat he sur w't en /w'.
Want hi wilde d' gene noet
El niet eten da gerstyn boet/
En dzanc d' fontelne die hi bant
80 I. dat oberende lant.
Alho lebe kit. die wisse
Siu lijf boz gode van paradise.
Oit h're kit. alse lange
Wat het quam te lare gange.
85 Doe bozde kit. die niemare

Dat

Dat .i. k'ke begōne w're
 Cote colne op die rijn stat /
 En'w' segte h dat /
 En dat mē daer ontbode te warē
 90 Cēm'māue en mesnare /
 En alle die gelt wilsde winnē /
 Dat si te colene quame blinne.

Helmout gerede sine bart
 En macre te colne w'r.

95 En alsi h'bd' stat quā /
 Hagedi ō hē meste mā
 Die die k'ke makē bede /
 Die p'nerg' laedē ter stede
 D' sine saē abde bode.

100 Doe hagedē ī coyte stode
 [Kol.C.] Ht. die stoute entie mlsde /
 Of hi .i. nape hure wilsde.
 Die mest' w'r blsde al te ant
 Dat hi al sulke nape bāt :

105 Want hi maercte sine lede
 En sine goete manlshede.
 Bi dochte starr en goet /
 Wsde h'e die mi geboet /
 En dochte dat hi soude mogē

110 Wel goete pine dage.
 Doe began die mest' houde
 Te h'agene die heelt Ht.
 Dat hi elc dageg' hebde woude.
 Doe sp't die graue hā merewout.

115 H'e /

- 115 H'e / ic wisse w'liker dinc
Eix dagez .i. penninc.
Doe sp'r die man te heelt geer:
It wane gi sult b'dienē meer;
W'ldi sijn dapper en snel
- 120 En b' bed'ue doen wel /
It sal b' slij. d'. geue
Eix dagez / se mijn leue.
It. antw'de: watz gesbiet /
H'e lue wisse sa vele niet.
- 125 Doe waende die mest' opp'bare
Dat hi utē sijnne ware.
En sp'r / ic salne b' g'ne geue.
I. penninc / se min leue /
Wien w'illc nem' / wete god /
- 130 En niet mer / sod' spot.
Sa comt dan w'hē mozge h'oe.
H'e / selti / so ic doe. /
Doe sp'r die mest' totem: bzient /
Ab doet dat g'ne b'dient. /
- 135 Hi antw'de ic sal h'e.
Doe ginc It. p'ne sere /
W'ide h'e bā nazarene;
Hi d'ouch sulke steen allene /
Die si .b. watz gesbiet
- 140 De constē gedragē niet.
Dus diende d' die rike mā /
Dat hi m' .i. d'. ne wan
Eix dagez .i. alf iar;

Dat

- Dat segic hi al ou'w'.
- 145 Sere pinde die gane rene /
En' b'ochte werx meer s'ne /
Dat segic sond' sparē /
Dan enege mā die d' warē.
Nochtan namē si me' dan hi
- 150 Te lone / deḡ getrouwet mi.
[Kol.D.] Mī sine' ghesellē gingē eten /
So wil di s'ijḡ niet d'getē /
Mīne glinc d'agē goete stene.
Dit h'bi lange wille allens.
- 155 Mī sine' gesellē gingē slapē /
Glinc h'bi baste moztel makē /
Deḡ adde sine' gesellē nit.
E'c bageḡ ad hi tere tijt
.A. gerstijn' hoet en' niet el /
- 160 Bozre d'anchi / dat w'et wel.
Alle nachte lach hi d'
Op die stene goet en' swaer.
Abusbaen leuē ledde hi
Altenē / deḡ gelouet mi /
- 165 Na dien dat ic gescreuē sach,
Er leim' b'ēde de dach
Was hi emb' opstaen /
En' adde w'ijx me' gedaē
Dan d' enich' b'achte
- 170 Na bi dage na bi nachte /
Deḡ was die mest' h'be b'oe
Dat hi hem comē was alsoe.
Doe b'agdi hem openbare

¶oe

- Hoe hi hiet en wi hi ware/
175 Des ne wilbe kt. niet
Seggē / wat so hē gesriet.
Doe wicten si o .i. name
Die hem soude sijn bequame/
Doe sp'r die mest' bi g' lan;
180 Hetwone senterz man.

- Albus bleef kt. den name.
Maest hem lief of bequame /
Soe moeste bliue al sijn leuē
Dat hem god adde gegeuē.
185 Die piners adde g'te torē
Dat hē kt. so bede te horen/
Dat hi dat wert allene bede.
Die mesters volgē emb' mede.
Die mesters scoldē hare cnapē.
190 Dus lesde si met ongemake.
Die cnapen slangē .i. raet/
Die hē was d' en quaet/
Hoe dat sine souden ontklue/
En seluē i eere bliuē.
195 Doe sp'r hāde cnapē .i.
Wi sulle hebbe i. steen
Wouē ande hogē mure /
Dat sal hē w'den alte sure.
Als comt met sinē laste
200 Op sinē als sa sal hi halle/

AAN-

A A N T E E K E N I N G E N.

Na de verovering van Jeruzalem waaraan Reynout zeer veel toegebracht had, keerde hy ter zee weder naar Frankrijk, en te Marseille aangekomen, trok hy dadelijk naar het Hof des Keizers. Karel ontving hem met blijdschap, en kleetde hem prachtig. Doch juist kwam hy daaraan, terwijl zijn zoon Emmerich (als hy gewoonlijk genoemd wordt, hier *Aimerich*,) gereed stond een kamp te vechten ter verdediging zijner eer tegen eene valsche beschuldiging. Het is dit kampgevecht, waarin dit Vierde brok met een afgebrokenen volzin invalt. De beschuldiger is Galeran.

vs. 1. *Hi* is *Aimerich*, in vs. 5. door *ā* aangeduid, en nu in 't gevecht *in toren*, d. i. bedroefd, om 't laten vallen van 't zwaard.

2. *Florberge*: boven, *Fragm. II, 93, floberge*. Eigenlijk *flamberge*. 't Was het zwaard, 't geen zijn vader hem voor zijn vertrek naar de Hermitaadje, nevens andere wapenen overgegeven had, by 't welk hy hem ook tot zijn opvolger stelde en tevens Ridder sloeg. *Aimerich* liet het zich in de hitte van het gevecht uit de hand glippen, waarover Reynout zijn handen wrong, en

4. *Hem mestiet harde sere*. D. i. zich zeer *ongelaten* toonde, gelijk men nog wel zegt; eigenlijk *een droevig*, een *wan-gelaat* toonde. Maar het was dit wanhopig gelaat des vaders, 't geen hem in die verlegenheid opwekte; en het zwaard ijlings van den grond deed rapen.

5. *Toe gestaen*. Toegesprongen.

vs. 3.

vs. 8. *Vringen*. Voor *wringen*, waarvan *wranc* vs. 3: het praeteritum is.

10. *Met iorene begrepen*. Van droefheid *bevangen*; als men thands zegt.

13. *Geleranne*. De naam is *Galeran*. 't Woord staat hier in den vierden Naamvāl.

14. *Milde* is een epitheton van edelmoed. Lees *onmilde*.

16. *Arem*, als elders *forem*. Vondel zei dūs *zellef* en *ellek*.

17. *Genint*. *Genente* of *genende*, is stoutheid. Zie Huydecoper. 't Is ook *ernst*; *drift*; en zoo is 't hier onder, regel 33.

18. *Lien*. D. i. bekennen; belijden. Naamlijk; dat gy valsch beschuldigd hebt.

24. *Mailen*. Lees *malien*.

30. Naamlijk; kloofde hem het hoofd door een slag die tot de schouderen toe doorging.

32. *Boete*, betering. Zie mijne Geslachtl. der Naamw.

35. *Dus gedane*. 't Oude en echte voor ons tegenwoordig *dusdanigē*; eene afkorting in compositione; gelijk *aldus daen* vs. 163. *Slet* is *staat*, en moet *steet* gelezen worden; Ons HS. verdubbelt de vokalen vrij zelden; en zelfs de konzonanten schaars.

43. *Die verradren*. T. w. die, welke bevoorē reeds de oorzaak van al de onmin tusschen Karel en de Heemskinderen geweest waren, en nu even zod Aimerich by den Keizer verdacht trachtten te maken.

47. *Hare*. Lees *harer ne geen*; *geen hunnē*. — *Gēwaerlike*, is waarlijk.

vs. 52. *Mallie*. Lees: *elk* of *allic*. Van *malle* zie hier voor, III. Fragm. vs. 147.

55. *Bctreden*. Lees: *beterden*, verbeterde, (d. i. vergrootede) hem zijn Leen. — *Borgen en fleen*, is Burchten en Steden.

58. *Vorwaert*. D. i. verder, vervolgens.

61. *Op*, lees *af*.

62. *Schier is arm*, behoeftig. Eene arme lederen kiel deed hy aan.

63. *Pine* is hier eigenlijk *penitentie*, boete.

65. *Des selfs nachts*. Oud. Thands zouden wy zeggen. *Deszelven nachts*. *Dant* is *van daar*.

67. *W're wouch*. Lees: *verre wech*. Doch dit *wech* werd ook *woch* geschreven, en de uitspraak trok naar *wouch*. Men ziet hier weér de vermenging van de *v* en de *w*, in dit HS veelvuldig.

70. *Bouier*. D. i. *Metselaar*, bouwer, werkman tot metselen, timmeren, straat maken, graven, enz.

72. *Ost*. D. i. *hout*, even als *ant*, *hant*, en *ande*, *handen*.

75. *Des hi leuede*. D. i. waarvan hy leefde.

73 en 76. In beide deze regels staat een E vooraan, doch die (als verschrijving) met een stip geteekend is. — In vs. 76 staat *w'* in in plaats van *swaer*. *Sur* is *zuur*.

78. *El*. Anders. Zie ons III Deel der Verscheidenh. — *Gerstijnbrood*. De meer Hooglandfche Legende zegt *roggenbrood*. — *Fonteine* is simpliciter *water*.

82. *Sijn lijf*. Versta: dus leidde hy zijn *leven*. *Sic vitam dusehat*. *Lijf* is *leven*.

vs. 83.

vs. 83. *Harte*, d. i. *hardde* hy, verduurde hy, hield hy uit. Even zoo vs. 154. — *Alse lange*, is *alzo lang*, als boven.

84. Lees in één woord: *jaregange*.

90. Timmerlieden en metselaars. Voor *mesnaren* het geen meer zoo voorkomt, zei men anders en betef *metsenaren*.

Mactē te colnewt. D. i. *Maakte zich* naar Keulen, ging derwaart.

95. *Mestē man*. Lees: *mester*, d. i. *meefterman*; bouwmeester, opzichter over 't werk. *Meeſterknēcht* zeggen wy. De Legende noemt hem den *Meyſter int regierēnt der werckcluyden*. — De Bouwheer-zelf was Bischof Agilolf van Keulen.

98. Voor *Pinners*, als hier staat, lees: *pijnērs*; d. i. arbeiders. Zie van dit woord de Aanteek. op het III. Deel van Maerlants Sp. Hist. Zie ook vs. 110.

99. Lees: *loēde* d. i. *loonde*. Voor, in loon nam, huurde. — Voor *sine* lees *hine*; d. i. *hy hem*. Naamlijk Reynout den Meeſterman.

100. *Vragdē is vraagde hem*. Maar lees *vragdint*.

105. *Maecte*, lees: *maercte*, merkte op. *Manlichedē* is sterkte.

107. *Bi dochtē*. Lees: *Hi dochten*, hy dacht hem.

108. *Bi den here die mi geboot*. Het affirmatif; waarvan boven.

109. Lees: *En dochte dat hi soude mogen* enz. *Pine* is arbeid, en *pinen*, arbeiden. Vergelijk III. vs. 136 en 145. Voor *oude*, lees *houde*, d. i. gunstig, minzaam.

vs. 120. *Bederue*, plicht. Zie van dit woord de Aanteek. op Maerlants III. Deel van den Sp. Hift.

121. *Jij. d.* D. i. Vier *deniers* of penningen.

126. *Sijnne* is *zinne*, verstand. Hy meende hem verstandeloos te zijn. — *Ic salne*, is *ik zal hem* (den penning naamlijk) u gaarne geven.

131. *Vroe*, is hier *vroeg*. Doch vs. 172. is 't wederom: *vroo*, dat is *verblijd*.

139. D. i. die zy *met hun vijven* te famen niet dragen konden.

142. Lees: *Dat hi maar een penninc ne wan*. Van *maer* met het negatief, zie ons III Deel der Verfch.

146. *Werk.* D. i. *te werk*. Voor *meer* las ik liever *mere*. — *Nochtan* is *bovendien*. Zie de Verscheidenh. III. en IV. Deel.

152. *Hine*. D. i. Of hy ging. Zie boven.

155 en 156. Van het rijm van *slapen* met *maken*, zie Huydecoper in 't breede op Melis Stoke. — *Vaste* is hier het adverbium; het beteekent *schielijk*, maar in het gebruik wil het, *in tijds*, by voorraad, uitdrnken.

158. *Tere tijt*. D. i. ter eenre (ter zelfde) tijt. — De Legende zegt: *Hii en aff nochtant niet dā eyns des dages cyn gerstenbroit, ind dranck wasser*.

157. *Nit*. Lees: *nijt*, *nijd*.

160. *Borre dranchi*. D. i. *born dranc hi*, water. Vergelijk vs. 79. *Born* en *fontein* voor het water-zelve is by onze Ouden zeer gebruikbaar.

164. *Aliene*. D. i. eenparig.

vs. 166.

vs. 166. *Er*, lees *eer*. *Verkēle*, is *herkende*, ge-
waar wierd.

168. *W'lijk*. Lees: *werx me gedaen*. *Mce* is *meer*.
Echter ware 't hier beter, *mere*, om 't vers.

Vrachte is *wrachte*, d. i. *werkte*.

178. *Micten om .i. name*. D. i. zochten een naam,
zagen om naar een naam voor hem.

180. *Hetwine* is *heeten wy hem*. Voor *senters man*,
lees: *sent Peters man*. — *Dø hietſchen ſy yn ſint peters*
werckman, zegt de Legende. 't Was om 'dat die kerk ter
eer' van sint Peter gesticht werd.

182. *Bequame*. D. i. aangenaam. Doch men leze, in
regenſtelling:

Waeſt hem lief of onbequame.

183. *Volgen*. Lees: *bolgen*, 't praeteritum van *belgen*.
Zy werden steeds meer en meer te onvreden over het
weinige werk dat de overige arbeidslieden in vergelij-
king van Reynout, verrichteden, en verweten hun dat.

190. *Met ongemake*. Met verdriet.

192. *Die hen was d' en quaet*. Zeker heeft er *al* of
ol geſtaan, in *d* verbasterd. Lees:

Die hen was was alleenen quaet.

200. *So ſal hi vallen*. Men ziet duidelijk, dat dit
vallen niet op *laste* kan rijmen, en een louter aanvul-
fel is om den afgebroken zin eenigzins te voleindigen.
Leze men:

Op ſnen als ſo ſalwi casten.

Als is *hals*; *casten* is *werpen*, 't Engelsch *to cast*, en
Deenssch *kaste*, by onze kinderen nog bewaard in het

kasty spelen, d. i. werpspelen. Het Deensch zegt ook *kasteptil*, *kastegever*, *kastegarn* voor werpschicht, werpspiets (werpgeweer), werpnet.

* * *

Ter voltooiing van den Roman die hier afbreekt, merk ik nu nog aan, dat de moord gelukte, doch de Legende doet hem door de werklieden by het uit de kerk komen, opwachten en doodslaan, en zijn lijk in een zak in het water werpen; waarin het door een mirakel ontdekt, opgevischt, en ter zake van de wonderbare genezingen, die het uitwerkte, in de kerk te Keulen als een heiligdom ten toon gesteld, vereerd, en naderhand naar Dormunde vervoerd werd. Zijne Canonisatie, volgens de Legende ten verzoeke van Keizer Karel gedaan, schoon naar de algemeene meening deze verheffingen van menschen tot heiligen van vrij later tijd dagteekenen, gaat ons hier niet aan. — De wijs van hem om te brengen beschrijft de Legende dus. Zy pasten hem ter gelegener plaats op, zegt zy, en *sy vielen wreitlichen in yn, ind sloigen eme myt yren hemeren syne hilge hueft yntzwey, also dat syne hyrnen vrslicffen*, d. i. daar uit liepen.

IETS

I E T S

OVER DE ZOOGENOEMDE

S T O P W O O R D E N

IN DE VERZEN.

I E T S

OVER DE ZOOGENOEMDE

S T O P W O O R D E N

IN DE VERZEN.

Men heeft geen haatlijker woord in heel den omvang van het Dichterlijke vak, dan dat van *stopwoord*. De Franschen zeggen *cheville*. Inderdaad bevat het niet slechts een beschemend, maar zelfs een bespottend verwijt voor den Dichter of Verzenmaker, van het zij zijne taal, het zij zijne uitdrukking, het zij zijne versificatie niet meester te zijn. Intusfchen zijn niet zelden de verzen vol van stopwoorden, die niemand in 't oog loopen, en welke eene valsche versificatie als die van den *slof-slof trant*, ongemerkt met zich brengt, en noodwendig meëbrengen moet, om dat zy tegen den aart onzer taal is. Ik wil daar geene voorbeelden van bybrengen, om dat zy hatelijk konden schijnen. Maar niet alles ook is stopwoord, wat de pe-

dant die zijn taal niet kent, of te grof van verstand is om juist en naauwkeurig te denken en een vers dat hy leest, te verstaan, daarvoor houdt. Menigmaal dient een woord, dat gemist worden kon zonder den zin tot onzin te maken, tot juistere bepaling of uitdrukking van den zin, schoon niet ieder gemaakt is om dit te gevoelen, of daar de vereischte opmerking aan geeft. Zeker, waar de Dichter Dichter is, dat is, waar hy zijn gevoel uitstort, kan hem geen stopwoord ontglijpen, en dus is de *praesumptie* altijd voor den echten Dichter en tegen den vitter, om dat de eerste niet onderfeld kan worden in te slapen; hoe zeer ook 't *quandoque bonus dormitat Homerus* in ieders mond is, en vooral in dien der duizelige herfenbollen van rijmende en windbrakende Prozaïsten, die zelden recht wakker zijn.

Ik wil daar een voorbeeld van bybrengen uit Boileau; iemand die gants niet duizelde, maar echter zoo weinig wezendlijk en in ziel en geest Dichter was, dat zekerlijk zijne minste verzen hem 't hart ontvloeden, maar zijn welgevuld hoofd hem en stoffe en vorm opleverde, die hy met bedachtzame zorg te samen bedacht en vereenigde; en wiens lesfen en oordeelvellingen in de Poëzy uit dien hoofde ruim zoo veel kwaad dan

dan goed deden. Deze in zijne bekende vergoelijking tusfchen twee Fransche overbrengingen van de Italiaanfche *Novella*, uit Ariosto genomen en onder den titel van *Joconde* bekend, waarby hy (en met groot recht) de palm aan La Fontaine toewijst, levert daar een ftaal van op, in eene berifping van de andre vertaling, welke Bouillon tot Auteur heeft. Deze laafte fchrijft:

*Aftolphe, roi de Lombardie,
A qui fon frere plein de vie
Laisfa l'empire glorieux
Pour fe faire religieux.*

Waarin de Fransche Wetgever op Parnas 't *plein de vie* voor eene cheville verklaart. Zeer kwalijk. Op de constructie valt aanmerking, maar op de woorden niet. Deze drukken een zeer aanmerklijk punt uit, zonder 't welke het *laisfa* veel te onbepaald zou zijn en niets treffends hebben. Op elk rijk dat erfelijk is, past altijd dat *laisfa*, 't zij het by 't leven of by de dood des voorgangers overgaat; maar 't aanmerklijke is, dat die broeder 't hem by zijn leven, en niet slechts by zijn leven, maar nog in de volheid, de kracht, den bloei van het leven, en niet in verzwakking van ouderdom, uit verdriet des levens, overliet. Dit treft, als men 't wel leest en goed naar den
zin

zin accentueert; en dit moest treffen, zou de Inleiding niet een onbeteekenend ding zijn. En om dit treffen moest dan ook, na de opgewekte bevreemding over dit zonderlinge, de beweegreden of 't oogmerk daarby gevoegd worden: *Pour se faire religieux.*

Dat Boileau dit *religieux* nu ondichterlijk noemt, zij zoo; maar het was immer zoo goed als *moine*, en zekerlijk nog beter, dewijl *moine* in het denkbeeld iets belachlijks of vernederends met zich brengt, en Bouillon zekerlijk, naar de denkwijze, by hem te onderstellen, de zaak als een daad van Godsvrucht beschouwde, die geen lachen of meesmuilen verdiende. Wy by ons zouden *kloosterling* kunnen zeggen.

Even zoo is het met het epitheton van *glorieux*, waar Boileau den spot meê drijft, als of het in tegenstelling stond met eenig ander *empire*, dan 't gene Aftolfoos broeder verliet. Boileau las het in die opvatting; maar verkeerdelijk. Het eerezucht-vleiend gebied of gebieden, want dus is het dat men *glorieux* hier verstaan moet, staat in tegenstelling met den aart van het *kloosterleven*. 't Is *la gloire de l'Empire, la gloire du throne*, de luister van 't gebied, van den thron, dat hier epithetisch door het adjectif

ctif uitgedrukt wordt, gelijk men in alle talent doet, en inderdaad Poëtisch is. Heeft zulk een woord, als zeer dikwerf 't geval is, ruimer en enger zin, zoo moet men het opvatten naar de zin meëbrengt; gelijk, met alle woorden, des Lezers plicht is. En die dit niet weet te doen, is te onkundig in de taal om te lezen; die het niet wil doen is een *calumniator* en *cavillator*, een *vitter*, en toont zijne vuilaartigheid. — Dat het ook keuriger en fraaier uitgedrukt kon zijn, mag er aanmerking op doen vallen, maar dit wettigt die aanmerking niet welke volstrekt valsch gezien is.

Ik mag hier nog opmerken, dat het woord *laisfa*, als eigenaartig voor *Nalaten* by erfenis gebruikt, wel degelijk het *plein de vie* vorderde, en dat, by het boertige van het gantsche stuk, deze *catachresis* en *oppositie* van het *nalaten* by levenden lijve, zekerlijk in dezen aanvang reeds den aart der vertelling aankondigt.

Zie daar eene kleine proeve. — Daar is onder de werken der Maatschappy van Nederlandsche Letterkunde, in het VII deel, eene gekroonde prijsverhandeling van een Duitfcher, behelzende een aantal van aanmerkingen op Dichterlijke plaatsen, waarvan wel de meesten niet beter gegrond zijn dan de hier aangevoerde van Boileau;

lean; en zoo is het met een groote menigte der berispingen op Dichters, die zeker hunne taal en uitdrukking beter verftonden dan vele met eene ware of bloot ingebeelde, doch veelal het oordeel belemmerende geleerdheid beladene Critici die zich tegen hen opwerpen, en alle die (wel *vitio creati*) *Censores*, die zich aanmatigen voor het Algemeen te besliffen. Doch genoegzaam alle de nieuwe zoogenoemde Aesthetici zijn vol van die domheden, en hebben (hunne valfche beginfels en stelfels daargelaten!) in dit opzicht onbeschrijfbaar veel kwaad gedaan, en eenen ondichterlijken geest ingeboezemd, die, hoe strijdig met den aart onzer Natie, uit den laffen hoogmoed der betwetary die licht ingang vindt, aan werd genomen en doorgedrongen. Het ware der moeite wel waardig, doch vereifchte een geest boven zijn tijd verheven, al zulke verkeerde oordeelen te recht te wijzen; vooral daar (hoe wonderspreukig het tegenwoordig ook klinken mag) Poëzy, Godsdienst, en Zedelijkheid, in 't gevoel, dat in deze-alle het wezen maakt, allernaauwst aan elkander verwant zijn.

Onkunde van taal veroorzaakt ook misgrepen die mede hiertoe te brengen zijn; en het *plein de vie*, door Boileau gegispt, brengt my te binn,

nen, dat ik, ruim zeven jaren oud zijnde, eens het bekende verhaal van Fedrus: *Simonides qui scripsit egregium melos, etc.* over wilde brengen en dus begon:

*Simonides, die in zijn leven
Soo schoone dichten heeft geschreven,
Besloot, door armoë aangezet,
Te reizen door de Grieksche steden,
Om by de Vierjaars plechtigheden
Zijn kunst met voordeel te besteden, enz.*

Dit klادتjen werd wel zeven jaar later onder andere verscheurde papieren door mijn Vader gevonden, die 't las en er om lachte. Het *in zijn leven*, kon de aanmerking ook niet ontgaan dat niemand *na zijn dood* verzen maakt. — En het was my wel. — Ik weet echter zeer wel, dat ik toen ik 't schreef niet dat gene door die woorden verstond waar die aanmerking op floeg; maar dat het by my verwarring van de eene met de andere uitdrukking was. Ik had gemeend, *van zijn leven*, en deze phrasis met *in zijn leven* verward. Poëtisch was zeker die uitdrukking niet, en ook hier ongepast, maar ik die in dien tijd Simonides nog niet kende als Dichter van beroep, schreef ter goeder trouw wat ik meende. *Van zijn leven is, wel een- of andermaal, wel nu en dan in*
zijn

zijn leven. Niemand byna is er, of hy heeft *van zijn leven* ook verzen gemaakt! Ik heb *van mijn leven* te paard gereden; dat is, ik ben geen rijder, maar deed het toch wel als het te pas kwam, doch doe het niet meer. Ik ben *van mijn leven* niet ziek geweest, heb ik vele oude lieden hooren zeggen; nu zal de gezondste-zelf van onzen leeftijd in tegendeel wel verklaren dat hy ook *van zijn leven* wel ziek geweest is. Mijn kinderlijke mislag was derhalve niet belachlijk, als vond ik noodig te kennen te geven dat de man *niet na zijn dood verzen* geschreven heeft, maar een mislag zoo ten aanzien van de taal als van den man. Ten aanzien van den laatste, dat ik hem niet als toen reeds een Dichter van *métier* zijnde, beschouwde; van de eerste, dat ik, by gebrek van taal-oefening, *in zijn leven* met *van zijn leven* verwarde, en *heeft geschreven*, voor *had geschreven* gebruikte, 't geen de zin naar mijn oogmerk geeischt zou hebben. En hoe velen gebeurt dit zelfde in deze rook- en versbrakende dagen niet!

* * *

Deze kleine aanmerking als gedeelte van eene gantsche ontleding van de zoogenoemde *Dissertation* van Boileau, dacht ik niet ondienstig om eeri

een oogenblik de aandacht te vestigen. Het overige is onder andere opstellen verloren. Ik zal er echter nog het volgende byvoegen.

Ik haalde daar een voorbeeld van onkunde in de taal by een schrijvend kind op. Maar de onkunde in des schrijvers taal is ook somtijds by den berisper. — Huyfinga Bakker, in 't Vijfde Deel van de Werken der Maatschappy van Nederl. Letterkunde, brengt een plaats van Van Gistelen by, behelzende eene Vertaling of Navolging van Ovidius brief van Leander aan Hero, en beschuldigt hem daarin *de Lade der STOPWOORDEN dapper geplonderd te hebben*. Men zal in dien brok echter geen Stopwoorden vinden, zoo men weet en zich slechts herinneren wil, dat de adjectiven in dien tijd even zoo goed en regelmatig achter als voor de substantiven stonden.

Den nacht schein gelijk den dach bequame,
is eenvoudig: *gelijk de aangename dag*, waarmee hy het *nitor diei* van Ovidius uitdrukt. — Het *swemmen onsfachtig* is eenvoudig het *onzachte*, het harde *zwemmen*, als wy zouden zeggen; en *onsfachtig* was toen even zoo goed als *onzacht* tegenwoordig is. Ook is waarlijk dit voorbereidend inboezemen van Leanders groote vermoeyenis daar niet ongepast of onverstandig. —

O

Voor

Voor 't overige, moet men die verzen zuiver lezen; niet bedorven, gelijk hy die ze hekelt, die misfchien gevonden heeft, althands geeft. Dus moet men daar lezen:

*Alcione bewees my ook, als de EENSAME,
Scetigheid.*

Eensame, zeg ik, en niet *eersame*. — Dat is: *Alcione*, als *eenzaam op de zee*, (*even als ik*,) bewees my vriendelijkheid. Dit zegt, dit meent hy. *Alcyones solae* heeft hy in dien zin verstaan, en schoon de Latijnsche Dichter daar blootelijk *de Alcionen* of *Ijsvogels-alleen* (dat is, *nicmand dan die*,) meê gemeend mag hebben, zijne opvatting geeft in de wending van gedachte, die zy meêbrengt, iets teders, iets aandoenlijks aan dit verhaal, dat Poëtisch is, en zoo hart als verbeelding streelt door *Alcione-zelve* en haar ongelukkige liefde in herinnering te herroepen.

Maar hoe afschuwelijk is het tweede vers daaraan volgende, mishandeld!

*Ik rechte my eens oppe schouwende blame
Als de vermoiede door 't swimmen.*

Wat zin is daar in? Schuwt of vermijdt men een *blaam* 'door zich op te rechten? En welken

ken blaam, daar niemand hem zag in 't holle der nacht? En zou hy met vermoeidheid van 't zwemmen voor te doen, den blaam van die hem gezien had, ontweken hebben? Tot dat einde had hy liever onder moeten duiken. Wat gezond verftand is dan met deze woorden vereenbaar? Neen waarlijk, Van Gistelen was verr' van zoo zot te zijn. Immers is 't klaar dat de Dichter gefchreven heeft: — *schouderen lame*; dat is, *lam van schouderen*, als (door en door) afgemat zijnde van 't harde zwemmen, waarmee hy de Latijnsche *lasfi lacerti* (matte armen) van het oorspronkelijk volkomen en zeer krachtig uitdrukte, ja versterkte. — En zeer klaar is dit, zoo men slechts inziet dat in *de vermoeide*, *de* niet het lidwoord, maar het voornaamwoord *dé* (ons *die*) is, en *vermoeide* geen participium, maar een imperfectum van 't verbum neutrum; en dat de zin is: *ik richtte my eens op, lam van schouderen* (zijnde), *als die vermoeid werd door 't zwemmen*: het geen ook zeer goed samenhangt, dewijl *lam*, *languidus*, ontkracht beteekent, als met duizend voorbeelden te bewijzen is. — Doch zoo fraai vindt men het gispfen van 't geen men niet verftaat, dat men een fchrijver zelfs aansprakelijk stelt voor het geen of affchrijver of drukker onachtzaam verknoui-

knoeide, zonder zelfs in bedenking te nemen wat hy natuurlijker wijze, naar zijn taal en gevoel medebracht, geschreven zou hebben. En in plaats van de natuurlijke onderstelling, dat de Dichter wel wist wat hy schreef, al bevat later domheid of onkunde het niet, in welk geval men by onze Voorgangers leering en kennis mocht vinden, onderstelt men altijd wijzer te zijn dan dien men leest, en juicht zich in zijn blindheid en onverstand toe. Doch wien bespot men daarmede voor den verstandige, dan zich-zelven? — Inderdaad mag men er de woorden wel op toepassen die Sofokles den ongelukkigen Edipus in den mond legt, en die ik dikwijls gelegenheid heb te herdenken:

Ω λῆμ' ἀναιδές. τοῦ καθυβρίζειν δοκεῖς;
Πότερον ἐμοῦ γέροντος ἢ σαυτοῦ τόδε;

*o Schaamtloos onverstand! wien meent gy
thands te smaden?*

*My, Grijsaart, of u-zelv', verachting op te
laden?*

B.L.

418 25

B.L.

518 35

